

VU Research Portal

De juridische basis van het "doping-verbod" in de sport

van Staveren, H.T.

published in

Justitiële Verkenningen

2002

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Staveren, H. T. (2002). De juridische basis van het "doping-verbod" in de sport. *Justitiële Verkenningen*, 3, 46-58.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

W

O

3 02

Sport en criminaliteit

Justitiële verkenningen

verschijnt 9 maal per jaar jaargang 28 april

D

Justitie

Wetenschappelijk
Onderzoek- en
Documentatiecentrum

KLUWER

C

3 02

Sport en criminaliteit

jaargang 28 april

Colofon

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Kluwer. Het tijdschrift verschijnt negen keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
prof. dr. H.G. van de Bunt
mr. N.J. Epker-Laverman
mr. dr. J.M. Nelen
mr. dr. E. Niemeijer
dr. B.A.M. van Stokkom
mr. drs. P.J.J. van Voorst

Redactie

drs. M.A.V. Klein-Meijer
mr. drs. P.B.A. ter Veer

Redactieadres

Ministerie van Justitie, WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH 's-Gravenhage
fax: 070-370 79 48
tel.: 070-370 71 47
e-mail: pveer@best-dep.minjus.nl

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
070-370 65 53 (09.00u.-13.00u.)
e-mail: wdc-informatiedesk@minjus.nl
Internet-adres: www.wdc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen en instellingen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van justitie. Degenen die in aanmerking denken te komen voor een gratis abonnement, kunnen zich uitsluitend schriftelijk wenden tot bovenstaand redactieadres. Andere belangstellenden kunnen zich tegen betaling abonneren. Zij dienen zich te wenden tot Kluwer afdeling klantcontacten.

Administratie en adreswijzigingen

De abonnementenadministratie wordt verzorgd door Kluwer afdeling klantcontacten, Postbus 878, 7400 AW Deventer, tel.: 0570-673449, automatische bestelling: 0570-673511, fax: 0570-691555, email: juridisch@kluwer.nl Adreswijzigingen kunnen worden doorgegeven door het adresstrookje toe te zenden aan Kluwer afdeling klantcontacten.

Beëindiging abonnement

Betaalde abonnementen kunnen tot uiterlijk 31 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Gratis abonnementen kunnen desgevraagd te allen tijde beëindigd worden.

Abonnementsprijs

De abonnementsprijs bedraagt 65,00 euro per jaar; studenten en AIO's 50,00 euro (gedurende maximaal vijf jaar). Betaling geschiedt bij voorkeur met de te ontvangen acceptgirokaarten.

Nabestellingen

Losse nummers kunnen worden nabesteld bij Kluwer afdeling klantcontacten. De prijs van losse nummers bedraagt 10,00 euro (exclusief verzendkosten).

Ontwerp

Hans Meiboom, Amsterdam

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de minister van justitie weergeeft.

Voorwoord 5

R. Stokvis

Sport en corruptie 9

B. Heere

Malversaties in de voetbalwereld; amateurisme, verdeeldheid en de schimmige transfermarkt 20

J. de Boer

Scoren met kinderen; handel in jeugdige voetballers 31

H.T. van Staveren

De juridische basis van het 'dopingverbod' in de sport 46

W. Bos en H. de Doelder

Berechting van 'sportief' wangedrag; aspecten van straf- en tuchtrecht in de sport 58

M. Theeboom

Vechtsporten; leren vechten of ... leren niet vechten? 72

Summaries 84

Jaarnaal 87

Literatuuroverzicht 92

Algemeen 92

Strafrecht en strafrechtspleging 93

Criminologie 93

Gevangeniswezen/tbs 97

Jeugdbescherming en -delinquentie 98

Slachtofferstudies 100

Preventie van criminaliteit 100

Boeken en rapporten 102

Sport en criminaliteit vormen een ongemakkelijke combinatie. Veel sportliefhebbers zijn fan, waardoor slecht nieuws over hun idolen of favoriete club niet welkom is. Sporthelden en clubs kunnen niet zelden rekenen op een trouwe en soms fanatieke aanhang. Zij laten beschuldigingen van criminaliteit niet over hun kant gaan en zullen die ontkennen of vergoelijken. Het imago van de sport vertoont romantische trekken: opoffering, toewijding, volharding, eerlijke strijd en niet te vergeten winnaars. Wie wil zich daarmee niet identificeren? In de sport zien we 'het ware' – de beste wint – en 'het goede' graag samenvallen. De laatste tijd wordt het ideaal gecompleteerd door ook 'het schone' daarin te betrekken. Zie de *Playboy* waarin schaatssters en tennissters worden afgebeeld, de steeds sexier outfits en sportieve heren, zoals als Rintje Ritsma of David Beckham, die hun schoonheid graag etaleren.

In dit licht is het niet verwonderlijk dat de associatie van sport met criminaliteit als onprettig wordt ervaren. Met de toenemende verzakelijking van de sport komen echter steeds meer zaken aan het licht die moeilijk anders dan crimineel genoemd kunnen worden. Op basis van criminologische theorieën is ook niet anders te verwachten. De controlemechanismen in de sportwereld zijn veelal zwak en de pakkans klein. De gelegenheden zijn talrijk en de 'stakes' hoog. Er is sprake van duidelijke subculturen, waarin afwijkende normsystemen floreren. Er bestaat een sterke druk op het behalen van succes en het is slechts weinigen gegeven dit te bereiken. In een dergelijke situatie is de verleiding groot het succes dan maar langs niet legale weg trachten te bereiken. Het doel heiligt dan al gauw de middelen, zeker in een nogal gesloten wereld, bevolkt door mensen met 'tunnelzicht'. Uiteraard is dit alles een generalisatie. Niettemin zal het duidelijk zijn dat er geen enkele reden is om te menen dat de sportwereld gevrijwaard zou zijn van criminaliteit.

Dit themanummer van *Justitiële verkenningen* werpt vanuit verschillende invalshoeken nader licht op de combinatie sport en criminaliteit. De eerste twee artikelen, van R. Stokvis en B. Heere, gaan over corruptie en fraude in de sport. Het daaropvolgende artikel van J. de Boer gaat over een kwalijke uitwas van het transfersysteem, te weten de handel in jeugdige voetballers. De beide daarop volgende artikelen zijn meer juridisch van aard. H.T. van Staveren vraagt zich af hoe het dopingverbod in de sport juridisch kan worden gefundeerd. W. Bos en H. de Doelder stellen zich de vraag of er een taak voor het strafrecht is weggelegd op het terrein van de sport. Tenslotte draagt M. Theeboom overwegingen aan voor een oordeel over vechtsporten.

In het artikel van R. Stokvis gaat het over sportieve corruptie, vormen van corruptie die rechtstreeks van invloed zijn op het verloop en de uitslag van wedstrijden; sporters presteren dan minder dan ze kunnen. Stokvis onderscheidt twee modellen, het wedden-gerelateerde model en het politieke model. Zij verschillen in het type omkoper: de wedder, dan wel degene die mede via de sport politieke invloed tracht te verwerven. Mede op basis van een korte schets van wedden en sportspecifieke cor-

ruptie in de 19^e eeuw maakt Stokvis aannemelijk dat amateurbepalingen in de sport, althans voor een deel, hun oorsprong hebben in de wens het wedstrijdverloop te beschermen tegen interferentie door omkoping. Het politieke model kenmerkt zich door het optreden van rijke zakenlieden die met corruptie het succes van een sportclub trachten te bevorderen. Daarmee beogen zij populariteit te verwerven, die zij kunnen omzetten in politieke invloed, die vervolgens weer kan worden gebruikt om zakelijke belangen te behartigen. Het meest beruchte schandaal uit deze categorie is de Franse zakenman en politicus Bernard Tapie, in zijn rol als voorzitter van Olympique Marseille. Een ander voorbeeld is natuurlijk Berlusconi, zij het dat in zijn geval tot nu toe niet sprake is geweest van bewezen corruptie. Aan het slot van zijn artikel concludeert Stokvis dat er weinig aanleiding is om te vermoeden dat er in Nederland sprake zou zijn van veel sportieve corruptie.

Het artikel van B. Heere is complementair aan dat van Stokvis. Dat gaat nu juist over criminaliteit die niet direct van invloed is op het wedstrijdverloop en de uitslag. De organisatie van grote sportieve evenementen is *big business* geworden. Een recent voorbeeld van criminaliteit in deze sfeer is het corruptieschandaal rond de aanwijzing van Salt Lake City als plaats voor de Olympische Winterspelen 2002. Heere spitst zijn artikel toe op malversaties in de voetbalwereld en de schimmige transfermarkt. In toenemende mate wedijveren clubs niet alleen sportief met elkaar maar ook economisch. De eerste component van deze ontwikkeling bestaat uit professionalisering van de organisatie, die met name tot uiting komt in enorme investeringen in stadions en in het aantrekken van professionele medewerkers voor management, marketing en technische zaken. Op basis van een historisch overzicht van de ontwikkeling van het professionaliseringsproces in Nederland concludeert Heere dat deze tendens steeds door internationale ontwikkelingen in gang is gezet. Hij concludeert voorts dat in dit professionaliseringsproces de grenzen van een correcte bedrijfsvoering menigmaal zijn overschreden. De tweede en belangrijkste component van de economische concurrentie tussen clubs bestaat uit de pogingen van clubs om de beste spelers aan te trekken. De voorbeelden van Heere maken duidelijk dat op deze transfermarkt regelmatig fraude voorkomt. Hij wijst daarbij in het bijzonder op de rol van zaakwaarnemers, die uit puur winstbejag handelen in spelers. Clubs bekijken zich enerzijds over het schimmige spel van transfers en obscure transacties, maar doen er anderzijds aan mee om hun Betaald Voetbal Organisatie financieel gezond te houden. Heere stelt dat deze problemen het best kunnen worden aangepakt met een bestuurlijke reorganisatie. Hij verwijst daarbij naar de Amerikaanse sportcompetities, waarbij de overkoepelende organisaties de clubs veel grotere restricties opleggen, in het bijzonder ook voor wat betreft de transfermogelijkheden. Gezien de tegengestelde belangen van clubs lijkt in Nederland een dergelijke regulerende organisatie, die de onderlinge economische concurrentie tussen

clubs aan banden kan leggen – en daarmee ook de illegale praktijken – echter nog ver weg.

Het artikel van J. de Boer is een bewerking van het rapport *Scoren met kinderen* van Terre des Hommes. Hoewel over de omvang van de handel in jeugdige voetballers geen precieze cijfers bestaan, gaat het duidelijk niet om incidentele gevallen. Uit een schets van de situatie in enkele andere Europese landen blijkt dat bij de handel in jeugdige voetballers valse paspoorten een belangrijke rol spelen. Er zijn verschillende Nederlandse en internationale regels en voorschriften van toepassing: de Wet Arbeid Vreemdelingen, de strafrechtelijke bepalingen inzake mensenhandel, het Verdrag inzake de Rechten van het Kind en Fifa-reglementen. Het blijkt dat clubs met wisselend succes trachten de letter van de wet zodanig op te rekken dat hun praktijken doorgang kunnen vinden. Het artikel eindigt met aanbevelingen voor de Nederlandse overheid en de Fifa en een pleidooi voor een gezamenlijke Europese aanpak.

H.T. van Staveren beziet in zijn artikel de juridische basis van het 'dopingverbod' in de sport. Hij vraagt zich in het bijzonder af of het gerechtvaardigd is dat zware straffen kunnen worden opgelegd aan sporters die het dopingverbod hebben overtreden, ook indien de sporter daarvoor geen enkel verwijt kan worden gemaakt. In zijn analyse staat het onderscheid tussen het intrinsieke doel van de sport (het wedstrijdspel als zodanig) en het extrinsieke doel (het bevorderen van de maatschappelijke aanvaardbaarheid en aantrekkelijkheid van de betreffende sport) centraal. De sportregel die functioneert in het kader van de intrinsieke doelstelling van de sport is immuun voor de rechtsregel. Anders zou bijvoorbeeld een bokser kunnen worden vervolgd wegens mishandeling. Spelsancties zijn sancties die uitsluitend worden opgelegd ten behoeve van de ordening in de enkele wedstrijd. Sancties die worden opgelegd wegens gedrag dat strijdig is met extrinsieke doeleinden van de sport kunnen (veel) zwaarder zijn, zoals ontzetting uit de organisatie. Van Staveren betoogt dat bij sancties wegens gedrag dat strijdig is met extrinsieke doeleinden van de sport rekening dient te worden gehouden met de ernst van het begane feit en de mate van verwijtbaarheid enerzijds en anderzijds de proportionaliteit van de op te leggen sanctie. Van Staveren betoogt vervolgens dat het dopingverbod bedoeld is om de extrinsieke doelstellingen van de sport te beschermen. Aldus komt hij tot de conclusie dat bij sancties wegens overtreding van het dopingverbod, die verder strekken dan spelsancties, (meer) rekening moet worden gehouden met strafrechtelijke beginselen.

In hun artikel over straf- en tuchtrecht in de sport betrekken W. Bos en H. de Doelder de stelling dat er binnen de georganiseerde sport in beginsel slechts plaats is voor tuchtrecht. Voor het bestaan van tuchtrecht is essentieel dat er sprake is van een groep. Daarbinnen dienen zodanige relaties te bestaan dat sprake is van een zeker besef dat bepaalde gedragingen tegen de groepsnorm indruisen. Dit kan met name worden verwacht indien er sprake is van min of meer vrijwillig lidmaatschap van de

groep. Bos en De Doelder stellen vervolgens dat naarmate minder van een dergelijke vrijwilligheid sprake is, strafrechtelijke normen sterker van zich doen spreken. In de beroepssport is niet sprake van volledig vrijwillig lidmaatschap. Zonder dat lidmaatschap zou men immers dat beroep niet kunnen uitoefenen. Zij concluderen daarom dat in de beroepssport zowel strafrechtelijke beginselen als privaatrechtelijke van toepassing zijn. Vanuit dit perspectief stellen zij bijvoorbeeld dat de straf voor de voetballer De Boer ten onrechte is opgelegd. Nu het duidelijk was dat de Boer geen schuld droeg (slachtoffer van een vervuild voedings-supplement) had hij niet mogen worden veroordeeld. Vanuit dit perspectief verkiezen zij ten aanzien van de bestrijding van dopinggebruik handhaving door een (goed functionerend) tuchtrecht boven strafrecht. Een volwassen tuchtrecht zou volgens Bos en de Doelder tenminste een tweetal onderwerpen beter moeten regelen dan nu veelal het geval is. Allereerst dat inbeschuldigingstelling en berechting niet door dezelfde persoon geschieden. En voorts dat de normen van het tuchtrecht voldoende duidelijk omschreven zijn.

Vechtsporten kennen met name bij jongeren een grote en groeiende populariteit in de Westerse wereld, zo constateert M. Theeboom. Sommigen associëren vechtsporten met criminaliteit, geweldpleging en agressie. Anderen roemen daarentegen de persoonlijkheidsvormende en opvoedende werking van vechtsport door jongeren. Theeboom onderscheidt een drietal beoordelingskaders. In de traditionele ('holistische') benadering ligt het accent op de eenheid tussen fysieke en spirituele aspecten ('vechtkunsten'). In de utilitaire benadering staat het oefenen van technieken in het teken van doeltreffendheid in een echte confrontatie. In de 'sportieve' benadering worden vechtsporten gezien als één van de hedendaagse sporten die in competitieverband kunnen worden beoefend en waarbij de toegelaten technieken zijn gereguleerd. Bij gebrek aan onderzoek en gezien de grote variatie in vechtsporten blijft het vooralsnog onduidelijk op welke wijze vechtsporten worden onderwezen en door jongeren worden beoefend. Daardoor is ook een oordeel over de positieve dan wel negatieve effecten voorlopig nog niet mogelijk.

Sport en corruptie

R. Stokvis*

Dit stuk gaat over de vormen van corruptie op sportgebied die rechtstreeks betrekking hebben op sportwedstrijden en de opvattingen over 'fair play' daarbij, dus over de corruptie die van invloed is op het verloop en de uitslag van wedstrijden. De vormen van corruptie op sportgebied die ik niet bespreek hebben betrekking op de organisatie van de sport en de financiële belangen die daarmee gemoeid zijn. Auteurs als Yallop, Tomlinson en Sugden en Jennings hebben zich uitgebreid met de corruptie van de bestuurders van sportorganisaties beziggehouden. Maar de corruptie op dat gebied is niet specifiek voor de sport; het is geen sport-specifieke, maar zakelijke corruptie. In beide gevallen gaat het om het ontvangen van geld of gunsten door een individu of organisatie in ruil voor handelingen die de belangen van de aanbieder bevoordelen boven de belangen van anderen, die naar recht of conventie mogen verwachten dat primair overeenkomstig hun belang gehandeld wordt. Het organiseren van grote internationale sportwedstrijden is een zakelijke aangelegenheid waarbij miljoenen, zo niet miljarden euro's in het geding zijn. De verleiding is, net als bij andere zakelijke transacties, groot om door afwijking van de officiële regels een deeltje van die geldstroom naar de eigen portemonnaie te leiden. Het corruptieschandaal in verband met de keuze voor Salt Lake City als plaats voor de Olympische winterspelen in 2002 is een van vele voorbeelden van dit soort corruptie. Een ander voorbeeld is de corruptie bij de aanbestedingen voor de bouw van stadions in verband met het wereldkampioenschap voetbal in Italië in 1990. Voor het verloop en de uitslag van de wedstrijden maakt het over het algemeen weinig uit waar ze gehouden worden en hoe de stadions gebouwd zijn, zolang ze niet instorten. Ook transacties met spelers waarbij een 'agent' of een coach extra geld toegestopt krijgt om een specifiek contract af te sluiten ligt meer in de zakelijke sfeer dan in die van de sport.

Het enige sportspecifieke aan corruptie op het gebied van de transacties van sportorganisaties is dat deze organisaties vaak bestuurd worden door 'amateurs', door mensen die geacht worden er niet hun brood mee te verdienen, omdat ze op andere manieren al gezorgd hebben over een voldoende inkomen te beschikken. Het is extra verrassend als die mensen corrupt blijken te zijn. Ook wordt wel gesteld dat dergelijke amateurs niet in staat zijn om de zakelijke transacties te verrichten die nodig zijn in de moderne internationale sport. De kans op corruptie zou groter zijn bij door amateurs geleide organisaties dan bij zuiver professioneel ge-

* De auteur is universitair docent bij de afdeling sociologie/antropologie van de Universiteit van Amsterdam.

leide organisaties. Voor deze stelling zijn evenveel pro- als contra-argumenten te bedenken.

Zoals Sir Paul Condon, hoofd van de anti corruptie eenheid (ACU) van de International Cricket Council (ICC) schreef wordt corruptie veroorzaakt door 'human weakness, greed and opportunity' (Condon, 2001, p. 10). Dit soort oorzaken zal altijd wel tot op zekere hoogte in de sport werkzaam zijn, maar ze leiden niet altijd en onvermijdelijk tot corruptie. Waar het om gaat is de omstandigheden te leren kennen waarin, gegeven deze algemene oorzaken, de kans op daadwerkelijke corruptie vergroot wordt. Daartoe zal ik twee modellen behandelen waarin vrijwel alle bekende vormen van sportspecifieke corruptie ingedeeld kunnen worden, het wedden-gerelateerde en het politieke model. Deze modellen verschillen wat betreft het type omkopers, respectievelijk wedders en strevers naar politieke invloed. Gemeenschappelijk is dat de tegenprestatie van de sporters eruit bestaat dat ze minder presteren dan ze kunnen. Voor zover scheidsrechters omgekocht worden gaat het in beide modellen om het nemen van beslissingen die in het voordeel zijn van een van de partijen, zodat die partij, ongeacht de krachtsverhoudingen, wint.

Deze twee modellen laten een aantal situaties open waarbij het wedstrijdverloop wel door financiële overwegingen beïnvloed wordt, maar waarbij een omkoper van buiten de wedstrijdsituatie afwezig is. Het gaat hier om de afspraken die wegrenners in het zicht van de finish wel eens maken wie van hen er tegen welke prijs mag winnen. Ook onderlinge afspraken van tegenstanders in een serie van wedstrijden om elkaar ongeveer even vaak te laten winnen, opdat bijvoorbeeld de belangstelling van het publiek op peil blijft, laat ik buiten beschouwing. Dit soort kwesties, waarbij tegenstanders elkaar als het ware omkopen om op een gegeven ogenblik minder te presteren dan ze kunnen, zou men het derde model van corruptie in de sport kunnen noemen, het onderhandelingsmodel.¹ Daartegen pleit dat er geen omkoper van buiten de wedstrijdsituatie optreedt; in die zin is het een vorm van omkopen die hoort bij de wedstrijd. Omdat het hier niet om een eenduidige vorm van corruptie gaat, en omdat er weinig betrouwbare gegevens over beschikbaar zijn, beperk ik me tot de twee eerder genoemde modellen. Na de bespreking van deze modellen zie ik enkele bekende gevallen van sportspecifieke corruptie in het licht ervan. Op basis van de inzichten die het voorgaande oplevert sluit ik af met een schatting van de kans op corruptie bij wedstrijden in Nederland.

Wedden en sportspecifieke corruptie in de 19e eeuw

In de strijd tegen sportspecifieke corruptie werden de grondslagen gelegd voor de moderne nationaal en internationaal georganiseerde

1 Benjo Maso, auteur van *Het zweet der goden* (Amsterdam, de Arbeiderspers, 1990) maakte mij op dit model attent.

amateursport. Het officieel geregelde amateurisme op sportgebied, waarbij het verboden werd geld te verdienen door middel van sportprestaties, kwam op in Engeland gedurende de negentiende eeuw. Omdat sportbeoefenaren buiten Engeland graag wedstrijden hielden tegen de superieur geachte Engelse atleten moesten ook de niet-Engelse sportorganisaties amateur-bepalingen invoeren. De Engelse bonden eisten van de buitenlanders een garantie van een nationale sportorganisatie dat zij ook amateurs waren. Internationale bonden werden opgericht voor de regulering van de internationale contacten tussen amateurs.

Waar kwam dit krampachtig vasthouden aan amateur-bepalingen in Engeland vandaan? Het definitieve antwoord op deze vraag moet nog gegeven worden. Een drietal kwesties, waaronder de bestrijding van corruptie, speelde in ieder geval een hoofdrol. Per tak van sport verhielden die zich weer anders tot elkaar. Het meest genoemde punt is de kwestie van het standsverschil. In zekere zin komen de andere twee kwesties, waaronder de sportspecifieke corruptie, hieruit voort. Het is bekend dat in Engeland al in de zeventiende eeuw bedienden van 'hoge heren' (grootgrondbezitters en welgestelde burgers) en andere mensen uit de volksklassen bijzondere, wat wij nu 'sportieve' prestaties noemen, verrichtten (Kloeren, 1935). De hoge heren sloten onderling weddenschappen af of hun bedienden een van te voren genoemde prestatie wel of niet zou kunnen leveren. Ook hielden de bedienden wel wedstrijden en werd daarop gewed. De hoge heren deden meestal niet zelf mee aan deze wedstrijden maar keken toe en wedden. De bedienden kregen voor hun verichtingen een kleine beloning. In de negentiende eeuw veranderde dit en gingen jongeren uit elitekringen zelf meer aan sport doen. Ze hadden geen zin om zich te meten met mensen uit het volk en sloten die uit van hun wedstrijden. Zij noemden zichzelf amateurs en de anderen professionals. Een volgend punt is dat deze afsluiting niet alleen een kwestie van standsexclusiviteit was maar ook ingegeven werd door de vrees dat men van de veel meer geoefende leden uit de volksklassen zou verliezen.

Het derde punt is echter het meest interessant in verband met dit stuk. De jongeren uit de elite hielden wedstrijden met elkaar om te weten wie van hen het beste was in een tak van sport. Het ging hen om het plezier van het deelnemen en de zoete smaak van de overwinning. De bedienden en de leden uit het volk kenden wellicht dezelfde motieven, maar daarnaast waren de financiële beloningen die zij ontvingen voor hen zeer belangrijk. De weddenschappen die met betrekking tot hun prestaties werden afsloten, gingen vaak om grote bedragen. Om het lot wat meer in eigen hand te krijgen kwam het wel voor dat wedders de bedienden, of andere mensen uit het volk die de wedstrijd hielden, meer boden als ze zouden verliezen dan ze zouden ontvangen bij hun overwinning. Omdat de jongeren uit de elite, gezien de aard van hun motivatie om aan sport te doen, veel resistenter tegen dit soort verleidingen geacht werden dan deelnemers uit het volk, werden die uitgesloten van wedstrijden voor amateurs. Amateur-bepalingen dienden hierbij dus om het

wedstrijdverloop te beschermen tegen interferentie door omkoping (Lovesey, 1976, p. 24).

Het amateurisme was voor een deel een reactie op wat ik het wedden-gerelateerde model van sportspecifieke corruptie zou willen noemen. Hierbij is sprake van atleten voor wie het financiële motief om aan sport te doen belangrijk is, die buiten de sport weinig geld kunnen verdienen en die hun sport beoefenen voor een publiek dat weddenschappen afsluit waarbij veel geld omgaat. Dit alles in het kader van sportorganisaties met te weinig organisatorische capaciteit (Chandler, 1990, p. 36) om de gang van zaken bij het wedden op sportwedstrijden zorgvuldig te controleren. De oprichting van nationale en internationale amateursportorganisaties kan in verband hiermee gezien worden als een poging om de organisatorische capaciteit van de sportorganisaties, dat wil zeggen het vermogen om de gang van zaken in een tak van sport te beheersen, te vergroten.

Corruptie bij *pedestrianism*, boksen en andere sporten

Voordat het tweede model aan de orde komt geef ik eerst enkele voorbeelden van de wijze waarop wedden-gerelateerde vormen van corruptie zich in Engeland gedurende de negentiende eeuw voordeden. Gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw was in Engeland *pedestrianism*, een mengsel van snelwandelen en hardlopen, een zeer populaire sport waarbij veel gewed werd en nogal eens sprake was van oplichting en corruptie. In het gedenkboek van de Amateur Athletic Association (AAA) schrijft Lovesey: 'Inevitably there were malpractices: "roping", "running to the book" and "ringing in"' (Lovesey, 1979, p. 15).

'Roping' betekent zichzelf inhouden om een race te verliezen. Daarvoor kunnen twee aanleidingen zijn. Een atleet heeft op het verlies van zichzelf gewed, terwijl anderen hem als favoriet beschouwen. Dat is heel onsportief, maar niet corrupt. Corrupt wordt dit als de atleet door andere wedders betaald wordt om zich in te houden. 'Running to the book' betekende dat men zijn vorm verborg in de hoop op toebedeling van een gunstige handicap ten opzichte van de tegenstander. Dat wil zeggen dat de jury, met als doel een gelijk opgaande strijd te scheppen, de deelnemer die men het best achtte een kleinere achterstand bij de start gaf dan zijn feitelijke vorm rechtvaardigde. Dat was dus eerder oplichting dan corruptie. Dat geldt ook voor 'ringing in'. Daarbij spreken de organisatoren van de wedstrijd gezamenlijk af om het toedelen van de 'handicaps' zo te regelen dat de kans om te winnen voor de atleet waarop zijzelf gewed hebben vergroot wordt. Het bestaan van deze vormen van oplichting of de verdenking ervan kon ertoe leiden dat het weddende publiek bij sommige wedstrijden op gewelddadige wijze het ongenoegen over het wedstrijdverloop liet blijken. Nog aan het eind van de negentiende eeuw was er daarom een grote politiemacht op de been om de orde bij wedstrijden te bewaren (Lovesey, 1976, p. 35): 'On 19 September 1887, a

pedestrian match between two sprinters, Harry Gent and Harry Hutchens, failed to start because each of the rival gangs wanted to arrange for their man to lose; the angry crowd set Lillie Bridge ablaze and ended its chequered history' (Lovesey, 1976, p. 41).

Deze drie vormen van wedden-gerelateerde corruptie zijn ook al vroeg bij andere sporten te bekennen, bijvoorbeeld waarbij er sprake is van een race zoals paardenrennen. Bij het boksen, dat ook al vroeg een populaire sport was waarbij veel gewed werd, werden geen handicaps toebedeeld. Daar kwam alleen het sterk met corruptie verbonden 'roping' veel voor. Het lijkt mij trouwens niet onwaarschijnlijk dat de term 'roping' uit de vroege bokswereld afkomstig is. Letterlijk zou het zoiets als 'in de touwen (die de bokspring omheinen) kruipen' kunnen betekenen. 'Roping' kon pas met enige effectiviteit, maar zeker niet volledig, bestreden worden nadat het Engelse parlement in 1907 de Street Betting Act had aangenomen. Hierbij werd het afsluiten van weddenschappen verbonden aan een vergunning. De AAA stelde toen de regel in dat iedere organisatie die een atletiekwedstrijd wilde organiseren moest zorgen voor voldoende politietoezicht om de wet op het wedden te kunnen handhaven en de bij overtreding behorende straffen op te leggen (Lovesey, 1976, p. 46).

Bij het boksen in Engeland speelde de in 1891 opgerichte National Sporting Club een belangrijke rol bij het garanderen van sportieve wedstrijden, waarbij de wedders zeker konden zijn van een eerlijk verloop. Het was een club voor de welgestelde middenklasse, die haar leden de zekerheid bood dat ze konden wedden op eerlijk verlopende bokswedstrijden: 'Gone were the days when a champion like Jem Ward would be offered by his opponent's backers, and accept, 100 pound sterling to lie down and lose' (Deghy, 1956, p. 95).

Het amateurisme is een afdoend middel geweest tegen corruptie in de sport. Amateurs hadden weinig aanleiding om zich te laten omkopen en de gewoonte om te wedden verdween min of meer bij deze categorie van sport. Mede door de tot 1984 op het amateurisme gebaseerde Olympische beweging werd de amateur-sport het grootste deel van de twintigste eeuw de dominante sportvorm, sportspecifieke corruptie was daar geen issue van betekenis. Bij de professionele vormen van sport die voortbouwden op een oudere traditie (boksen), of zich ontwikkelden vanuit de amateur-sport (voetbal, wielrennen) hing het af van de kracht van de sportorganisaties of de potentieel corrumperende werking van het wedden in de hand gehouden kon worden. Door de gelegenheid tot wedden aan vergunningen te binden kon de overheid hierbij behulpzaam zijn. Bij het professionele boksen in Amerika is het in feite nooit helemaal gelukt om de sport vrij van corruptie te houden. Beroemde kampioenen zoals Rocky Graziano, Sugar Ray Robinson, Jake LaMotta (Raging Bull) en Sonny Liston werden er, of ze wilden of niet, mee geconfronteerd (Sammons, 1980, pp. 140-182). Bij het paardenrennen werd in 1908 in de staat New York het wedden op de races verboden. Door de afname van de belangstelling voor de sport die hierop volgde verloren de organisatoren

van de wedstrijden en de fokkers een belangrijk deel van hun inkomsten en raakte de sport in een crisis. Door de introductie van een meer onpersoonlijke gemechaniseerde manier van wedden (pari-mutuels), waarbij opvallend afwijkende uitslagen geregistreerd werden, kon de sport weer tot leven gebracht worden (Simon, 2002).

Politiek en sportspecifieke corruptie

Het politieke model van sportspecifieke corruptie stamt uit een veel latere fase van de ontwikkeling van de sport. Het past in de fase dat sommige sporten populair zijn onder een nationaal massapubliek, dat bestaat uit hartstochtelijke supporters van een van de deelnemende atleten of teams. In Europa moet men dan vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw vooral aan voetbal denken en voor Amerika aan een van de vier grote publiekssporten: honkbal, American football, basketbal of ijs-hockey.

Dit tweede model heeft als algemene kenmerken het optreden van kapitaalbezitters die het succes van een sportclub of atleet met alle mogelijke financiële middelen, waaronder het omkopen van tegenstanders, bevorderen, daarmee populariteit verwerven, die populariteit omzetten in politieke invloed en die invloed eventueel weer aanwenden om hun economische belangen te behartigen. Het kan hierbij zowel om individuele kapitaalbezitters gaan als om ondernemingen. Het via de sport zoeken van politieke invloed gaat niet onvermijdelijk met corrupte praktijken gepaard, maar de verleiding ertoe is in deze gevallen wel groot. Het hogere doel van het verwerven van de gunst van het volk kan ertoe leiden dat de zakenman/politicus zijn club of atleet ten koste van alle mogelijke middelen wil laten winnen, desnoods door het omkopen van de tegenstander. De Italiaanse premier Berlusconi is in zoverre een voorbeeld van de werking van dit model dat hij zijn economisch kapitaal mede via het voetbal omgezet heeft in politiek kapitaal, echter zonder dat tot nu toe sprake is geweest van sportspecifieke corruptie. Ook de huidige president van de V.S. George W. Bush heeft van dit in potentie corrumperende mechanisme gebruik gemaakt om zijn politieke status te verhogen, zonder dat zijn naam met omkooppraktijken verbonden is. Hij werd rijk in de oliebranche en verwierf vanaf 1989 bekendheid in Texas als een van de eigenaars en manager van de Texas Rangers, een van de grote Amerikaanse honkbalclubs. In zijn internet biografie wordt dit als volgt beschreven: 'As the teams managing partner Bush became a fixture in the stands at the Ranger's home games and earned a name for himself in Texas aside from his family's impressive legacy'. Dit zal niet nadelig zijn geweest bij zijn verkiezing tot gouverneur van Texas in 1994.

Het meest beruchte schandaal uit deze categorie heeft betrekking op de Franse zakenman en politicus Bernard Tapie in zijn rol als voorzitter van Olympique Marseille. Vlak nadat zijn club in 1993 de Europacup gewonnen had in een finale tegen AC Milan werd hij beschuldigd van een

poging tot omkoping van een van de spelers van Valenciennes. Dit was de club waar Olympique Marseille kort na de winst in het Europacup-duel tegen moest spelen voor het kampioenschap van Frankrijk. Bij de rechtszaak die daarna ontstond en waar hij uiteindelijk, mede in verband met andere vormen van oplichting veroordeeld werd, beweerde hij dat hij niet anders handelde dan vele anderen (Duret en Trabal, 2001, p. 77).

Corruptie in de vorm van het politieke model komt betrekkelijk veel voor. Een kleine zoektocht op het internet via Yahoo, met als zoektermen corruptie en voetbal, leverde recente gevallen op die binnen dit politieke model vallen: Ghana (poging tot omkoping van een voetbalteam om te verliezen), België (omkoping door degradatiekandidaten bij voetbal), Brazilië (relatie met Nike, dit lijkt meer betrekking te hebben op het zakelijke niveau), Nigeria (omkoping van een Ghanees team), Columbia (zakelijk niveau), Roemenië ('Hagi claimed important matches were decided up to \$60.000, a figure also cited by other Romanian soccer figures'). In China wordt gesproken van 'zwarte fluiten'. Daarbij gaat het om voetbalscheidsrechters die geld aannemen om ten gunste van de betalende partij te fluiten. Dit zou bij 70% van de wedstrijden voorkomen. Het geld om de scheidsrechters om te kopen en het geld dat ze krijgen van de ene club opdat ze zich niet laten omkopen door de andere clubs, komt van grote ondernemingen. Die hopen door dit vertoon van toewijding aan het lokaal of regionaal belang opdrachten te krijgen van de lokale of regionale overheden (*NRC Handelsblad*, 30 januari 2002, p. 11).

Grote sportspecifieke corruptieschandalen

De 'moeder' van alle corruptieschandalen is het Black Sox-schandaal van 1919 bij de White Sox, een honkbalteam uit Chicago. Dit schandaal past volledig in het wedden-gerelateerde model van condities die in sport tot corruptie leiden. Het ging om de *world series*, het kampioenschap van het professionele honkbal in de V.S. Dit werd in 1919 vastgesteld op basis van een serie van negen wedstrijden, waarbij degenen die er het eerst vijf gewonnen had kampioen was. Het ging tussen de White Sox en de Cincinnati Reds. De White Sox was het favoriete team. De spelers van dit team werden echter slecht betaald. Ze konden niet naar andere teams gaan die beter betaalden, doordat in Amerika de 'reserve clause' gehanteerd kon worden. Spelers werden niet toegelaten tot clubs als ze geen contract tekenden met deze clause. Deze hield in dat het lopende jaarcontract het volgende jaar automatisch werd voortgezet als de club voor een bepaald tijdstip in het seizoen een contract voor het volgende seizoen aanbood. Bij dit contract inbegrepen was ook altijd weer deze 'reserve clause' met betrekking tot het volgende jaar. Dat betekende dat een speler, als hij eenmaal een contract getekend had, alleen nog maar wegkon van de club als de club dat wilde en geen nieuw contract meer aanbood (Quirk en Ford, 1999, p. 54).

Naast de slechte betaling kwam daar ook bij dat een deel van het team, dat uit meer ontwikkelde spelers bestond, beter betaald werd dan het minder intellectueel ontwikkelde deel van de spelers. Dit riep natuurlijk onderlinge naijver op. Verder werd er in Amerika op grote schaal gewed op de uitslagen van honkbalwedstrijden en op de *world series* in het bijzonder, ook al probeerden de stadioneigenaars dit tegen te gaan. In deze situatie benaderde de leider van de groep minder betaalden van de White Sox een wedder met het aanbod om voor \$ 100.000 samen met een paar van zijn teamgenoten ervoor te zorgen dat de White Sox zouden verliezen, terwijl ze veruit favoriet waren. Het hele verdere verhaal met tal van complicaties en *human interest* details doet er in dit verband weinig toe. Ze vloeiden onder meer voort uit het feit dat het om een serie van negen wedstrijden ging waarop per wedstrijd gewed kon worden en bovendien op de uitslag van de hele serie. Belangrijk is nog wel dat er ook sprake was van een speler die bedreigd werd met fysiek geweld tegen hemzelf en zijn vrouw als hij niet mee zou werken met de groep corrupte spelers.

Een jaar later vond er mede naar aanleiding van andere omkoopincidenten een gerechtelijk onderzoek plaats waarbij de spelers van de White Sox en enkele wedders in staat van beschuldiging werden gesteld. Bij de rechtszaak bleken de stukken met bekentenissen van enkele spelers verdwenen te zijn. Uiteindelijk werd iedereen vrijgesproken. Toch was deze affaire de aanleiding voor een ingrijpende reorganisatie van het Amerikaanse professionele honkbal. Aan het hoofd van de organisatie werd een onafhankelijke *commissioner* benoemd die niet ontslagen kon worden en die dictatoriale bevoegdheden kreeg over de hele gang van zaken in de sport. De eerste *commissioner* was een federale district rechter: Judge Kenesaw Mountain Landis, die van 1920 tot zijn dood in 1944 de sport beheerste. Het eerste wat hij deed was de acht vrijgesproken spelers van de White Sox het recht ontzeggen om ooit nog uit te komen in het professionele honkbal (www.chicagohs.org/history/blacksox).

Een van de grootste recente omkoopscandalen kwam in 2000 bij het cricket in Zuid-Afrika in de openbaarheid. De nationale cricketheld Hansie Cronjé speelde hierbij een centrale rol. Dit schandaal wekte vooral veel opzien omdat het hierbij, in tegenstelling tot alle eerder genoemde gevallen, gaat om een sport die zich in een min of meer elitair milieu afspeelt en door ontwikkelde en welopgevoede spelers wordt beoefend. Mede in verband met deze kwestie richtte de International Cricket Council (ICC) een Anti Corruptie Unit (ACU) op. Dankzij het openbare rapport van de ACU werd bekend dat al ongeveer twintig jaar bij het internationale cricket sprake is van wijdverbreide corruptie. De motor van deze corruptie wordt gevormd door wedsyndicaten in India, die via de modernste communicatiemiddelen overal in de wereld contact kunnen houden met cricketspelers. Het is vooral in India dat de gewoonte om op de meest uiteenlopende aspecten van het verloop van cricketwedstrijden te wedden grote vormen heeft aangenomen. Bij het onderzoek naar de

verdere oorzaken van de corruptie werd door spelers wel gesteld dat zij aanzienlijk minder verdienen dan professionals in andere grote internationale beroepssporten zoals voetbal, golf, tennis en Formule 1. Daardoor zouden zij meer aanleiding hebben om op aanbiedingen van bookmakers en andere wedders in te gaan om ervoor te zorgen dat hun team zou verliezen. Deze contacten tussen spelers en wedders waren bovendien makkelijk te onderhouden omdat er bij internationale wedstrijden nauwelijks controle werd uitgeoefend op de personen met wie de spelers voor de wedstrijden contact hadden. De ICC zou volgens de ACU veel beter uitgerust moeten worden om zowel het directe contact tussen spelers en onbevoegden als het contact per mobiele telefoon te controleren. Daartoe zou de organisatorische capaciteit van de ICC versterkt moeten worden. Spelers boden vooral weinig weerstand tegen verzoeken om onder hun normale niveau te spelen bij wedstrijden waarbij de nationale eer niet op het spel stond. Bij dit soort wedstrijden wordt echter evenveel gewed als op belangrijke internationale wedstrijden (Condon, 2001). In grote trekken vormt het rapport een onderbouwing van het wedden-gerelateerde model van sportspecifieke corruptie.

Corruptie bij sport in Nederland?

Zoals uit het voorgaande blijkt hebben de meeste gegevens over corruptie in sport betrekking op het eerste model. Het is goed mogelijk dat over het tweede model van politiek geïnspireerde corruptie minder bekend is, omdat bij de gevallen die men daartoe moet rekenen het onderzoek belet wordt door politieke gezagsdragers, terwijl corruptie naar dit model in feite evenveel voorkomt. Wat betreft de situatie in Nederland conform het tweede model kan ik kort zijn. Er zijn bij verschillende professionele sporten vermogende zakenlieden betrokken, die door deze betrokkenheid nationale bekendheid verworven hebben. Tot nog toe lijkt echter geen van hen politieke aspiraties te hebben. Daardoor zal ook de verleiding om door middel van omkoping sportieve successen te bewerkstelligen niet groot zijn. Er zijn ook wel politici betrokken bij beroepssport, maar die kunnen nauwelijks of niet van deze sportieve betrokkenheid gebruik maken om kiezers te trekken. Zij staan geen van allen zo dicht bij populaire teams of sporters dat sportieve successen voor de publieke opinie direct op hen afstralen.

Wat het eerste model betreft: bij de sporten waar het wedden officieel is toegestaan, in het bijzonder paardenrennen en voetbal, is dit goed geregeld en zijn er weinig of geen schandalen die de openbaarheid bereiken. Hoe dit bij sporten zit die minder in de publieke aandacht staan maar waar wel veel geld in omgaat, zoals bijvoorbeeld karting, postduivensport en windhondenrennen, zou onderzocht moeten worden. Ook van die kant komen geen schandalen naar voren.

Al bestaat in Nederland verder geen echt sterke traditie van wedden op sportevenementen, toch zijn er wel redenen voor enige bezorgdheid. Een

van die redenen tot bezorgdheid is gelegen in het optreden van de internationaal opererende wedsyndicaten in het buitenland, die de gelegenheid bieden op van alles en nog wat op sportgebied te wedden. De verichtingen tijdens internationale wedstrijden van internationaal bekende Nederlandse sporters en teams zouden een mikpunt van aandacht voor wedders van deze syndicaten kunnen worden. Een de volgende stap is dan dat er pogingen gedaan worden om sportlieden te vragen tegen betaling minder te presteren dan algemeen verwacht wordt.

Een andere zwakke plek vormen, net als in China en misschien wel overal in de wereld, scheidsrechters en juryleden bij internationaal bekende wedstrijden. Zij verdienen in verhouding tot de sporters weinig geld, terwijl de uitslag van wedstrijden wel vaak van hun beslissingen afhangt. Door een goede controle van de contacten van scheidsrechters en juryleden voorafgaand aan grote wedstrijden en door ervoor te zorgen dat zij geen grieven hebben over hun inkomsten kunnen problemen tegengegaan worden.

Ook binnen Nederland is het in principe mogelijk dat zich syndicaten vormen die weddenschappen organiseren op willekeurig wat voor wedstrijden en vervolgens trachten de resultaten te manipuleren. Maar op een gegeven ogenblik moet men toch ook vertrouwen op de opvoeding tot 'fair play'. Zoals Sir Condon schreef is corruptie op ieder terrein van het maatschappelijk leven een kwestie van zwakheid, begeerte en gelegenheid. Het is niet toevallig dat sportofficials het gebod tot 'fair play' zo sterk benadrukken. En het is ook niet toevallig dat er vaak 'unfair' gehandeld wordt op sportgebied. De pure sportieve competitie zelf roept al een tendens op om de regels te overtreden teneinde maar te winnen. Daarbij komt dan nog het geld dat verdiend kan worden met bepaalde vormen van onsportief gedrag. Een goede sportieve opvoeding van jongs af aan vormt een eerste dam tegen corruptie in de sport. Vervolgens dienen sportorganisaties en overheidsinstanties goed te letten op het ontstaan van condities die via het hierboven beschreven eerste of tweede model corruptie bevorderen. Wil men corruptie volgens beide modellen voorkomen dan is het van belang dat atleten, scheidsrechters en juryleden geen grieven hebben over onrechtvaardige inkomensverschillen. Een combinatie van atleten met een goed ontwikkeld sportief normbesef, zonder gerechtvaardigde klachten over hun inkomsten, met zorgvuldig toezicht van sportofficials op de contacten van atleten en scheidsrechters voorafgaand aan wedstrijden, moet voldoende zijn om de corruptie in de sport in Nederland binnen aanvaardbare perken te houden.

Literatuur

Chandler, A. jr.

Scale and scope; the dynamics of industrial capitalism
Harvard University Press, Cambridge
1990

Condon, Sir P. QPM

Report on corruption in international cricket
Londen, Anti Corruption Unit
International Cricket Council, 2001

Deghy, G.

Noble and manly; the history of the National Sporting Club
Londen, Hutchinson, 1956

Duret, P., P. Trabal

Le sport et ses affaires; une sociologie de la justice de l'épreuve sportive
Parijs, Editions Métailié, 2001

Kloeren, M.

Sport und Rekord
Leipzig, 1935

Lovesey, P.

The official centenary history of the amateur athletic association (AAA)
Enfield, Guinness, 1979

Quirk, J., R. Fort

Hard ball; the abuse of power in pro team sports
Princeton, Princeton University Press,
1999

Sammons, J.T.

Beyond the ring; the role of boxing in American society
Urbana, University of Illinois Press,
1990

Simon, M.

Racing through the ages; decade of turmoil: 1901-1910
In: Thoroughbred Times.Com, 2002

Simson, V., A. Jennings

The lords of the rings
Londen, Simon & Schuster, 1992

Sugden, J., A. Tomlinson

Great balls of fire
Edinburgh/Londen, Mainstream
Publishing, 1999

Yallop, D.

De voetbalmaffia; de corrupte spelletjes van de Fifa
Amsterdam, 1999

Malversaties in de voetbalwereld

Amateurisme, verdeeldheid en de schimmige transfermarkt

B. Heere*

In het begin van de twintigste eeuw waren Feyenoord, Ajax en PSV voorbeelden van succesvolle voetbalverenigingen. Ze hadden een groot aantal leden die er voor kozen om voetballend hun vrije tijd door te brengen, zonder dat hier een economisch of financieel motief achter zat. Maar in een eeuw tijd is er veel veranderd. Het verlangen om de wedstrijden van de beste spelers van de meest succesvolle voetbalverenigingen te aanschouwen, leidde tot een geheel nieuwe markt: de professionele voetbalsector. Er werden grote stadions gebouwd terwijl de exclusiviteit van het voetbalspektakel werd vergroot. Voetbalverenigingen gingen banden aan met het bedrijfsleven om hun inkomsten te vergroten en de beste spelers aan te kunnen trekken. Een voetbalwedstrijd werd een media-event met een enorme sociale impact op de samenleving.

De sociale impact van de voetbalsport heeft geleid tot een enorme economische groei waarbij de competitieve drang om te presteren niet enkel 'prestigieuze' waarden heeft, maar tevens een economische wedren is geworden waarbij de clubs elkaar steeds opnieuw proberen af te troeven. Deze concurrentiestrijd wordt gestimuleerd door een tweetal factoren. Ten eerste de professionalisering van de organisatie. Dit vertaalt zich onder meer in het verbeteren van stadions, waarbij gebruik wordt gemaakt van overheidsmiddelen¹, subsidies en sponsoring om deze enorme investeringen te kunnen bekostigen, maar ook in het aantrekken van professionele medewerkers op het gebied van management, marketing en technische zaken. In de tweede plaats wordt gepoogd de beste spelers aan te trekken om maximaal te presteren. Spelers krijgen hoge salarissen geboden om bij een ambitieuze club te komen spelen. Daarnaast worden zeer hoge transfereergelden betaald aan clubs die aantrekkelijke spelers met een lang doorlopend contract aan zich hebben verplicht.

Om competitief te blijven ten opzichte van andere clubs hebben veel voetbalverenigingen (inmiddels omgevormd tot Betaald Voetbal Organisaties, BVO's) de grenzen van correcte bedrijfsvoering menigmaal over-

* De auteur studeerde Internationale betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam en zal aan de Florida State University in Tallahassee promotie-onderzoek verrichten naar de verschillen tussen de Amerikaanse en de Nederlandse sportstructuur/-cultuur.

schreden. Zeker voor wat betreft de tweede factor, de transfermarkt, heeft dat in vele gevallen, soms onbedoeld, tot malversaties geleid.

Ik zal in dit artikel nader ingaan op bovenstaande twee factoren. Eerst zal ik de ontwikkeling naar professionele voetbalorganisaties beschrijven. Vervolgens worden enkele uitwassen op de transfermarkt onder de loep genomen. Aan het slot zal ik kort ingaan op het Amerikaanse draftsysteem waardoor eerlijke concurrentie wordt bevorderd en de prikkel om op onoirbare wijze de wedren met de sterkste clubs vol te houden, wordt weggenomen.

De ontwikkeling van voetbalvereniging naar BVO

Het is belangrijk om te beseffen dat de overschakeling van amateurvoetbal naar een professionele voetbalcompetitie een internationale ontwikkeling is geweest waar de Nederlandse voetbalwereld zich lang tegen heeft verzet. Terwijl aan het begin van de twintigste eeuw overal in Europa de voetbalcompetities overgingen tot het betalen van spelers en daarmee een begin maakten met professionalisering, behield de Nederlandse competitie zijn amateuristische karakter. Terwijl de beste Nederlandse voetballers na WO II naar het buitenland vertrokken om professionaal te worden, bevestigde de KNVB in 1952 nog zijn amateuristische karakter in de brochure *Vaste koers Amateurisme*. Hierin wordt vermeld dat het de bond 'niet in de eerste plaats gaat om het spelpeil, om de zege bij interlandwedstrijden, om kampioenschappen en worstelingen om de promotie. Het gaat niet in de eerste plaats om de prestatie van enkelingen en het welzijn van een kleine categorie uitblinkers, maar om het nut en het plezier van de voetbalsport voor een zo groot mogelijk aantal beoefenaars, zonder onderscheid van klas of kwaliteit' (geciteerd in Maassen, 1999, p. 17).

Echter, het vertrek van de beste Nederlandse voetballers (Wilkes, Van 't Hart, De Munck, Appel, Rijvers) leidde tot een devaluatie van het Nederlandse voetbal. In 1952 werd vanuit het zakenleven als tegenreactie onder aanvoering van Egedius Joosten de NBVB (Nederlands Betaald Voetbal Bond) opgericht, een bond die met een tiental clubs onderling een betaalde competitie afwerkten. Deze bond slaagde in de opzet een eigen competitie te beginnen, maar echt populair werd deze niet. Het amateurisme in de sport zat nog diep geworteld en de bond kreeg als verwijt van het publiek dat zij enkel op winstbejag uit was (Maassen, 1999).

Het omslagpunt van de Nederlandse amateuristische voetbalcultuur lag in de gewonnen liefdadigheidswedstrijd die op 12 maart 1953 in Parijs (het stadion Parc des Princes) werd gespeeld door de Nederlandse profs (uiteraard allen spelend in het buitenland) tegen het Franse natio-

1 Zie: *Voetbal gewaardeerd; maatschappelijke en economische betekenis van voetbal in Nederland*, rapport in opdracht van KNVB uitgevoerd door NEI Regionale en stedelijke ontwikkeling, 2001.

nale elftal. De Nederlandse zege, die in de Nederlandse media flink werd opgeklapt, werd beschouwd als een grandioze overwinning.

Deze omslag was er in gelegen dat voor het eerst een onderscheid werd gemaakt tussen actieve sportparticipatie (beoefening van sport) en passieve sportparticipatie (sport als schouwspel) en dat de passieve sportparticipatie vanuit andere waarden en normen werd gewaardeerd. Door deze cultuurverandering werd de overgang van amateurisme naar professionalisme vereenvoudigd. Het publiek accepteerde het professionalisme en de NBVB werd steeds populairder. Maar de KNVB was halsstarrig en pas na een geheime conferentie in Utrecht met de Nederlandse topclubs ging de KNVB, na dreiging van de topclubs om over te stappen naar de NBVB, overstag. Op 1 september 1953 was betaald voetbal een feit.

Nu was het betalen van spelers legaal, maar van professionalisme was nog nauwelijks sprake. De clubs bleven voetbalverenigingen, dezelfde bestuurders bleven de clubs leiden en het enige wat veranderde waren de betalingen aan de spelers. Er ontstond een soort van semi-professionalisme waarbij de spelers naast hun voetbalactiviteiten nog steeds part-time moesten blijven werken. De weinige full-professionals die Nederland telde kwamen allen uit voor de drie topclubs die Nederland rijk was: Ajax, Feyenoord en, in mindere mate, PSV. Maar ondanks deze smalle basis groeide het professionalisme binnen het Nederlandse voetbal. Dit kwam voornamelijk door de internationale successen die de clubs eind jaren zestig en begin jaren zeventig behaalden.

Door deze successen steeg de amusementswaarde van het Nederlandse voetbal flink en spelers als Moulijn, Van Hanegem, Keizer, Cruijff, Neeskens en Van der Kuijlen zorgden wekelijks voor volle stadions en stijgende inkomsten van de clubs. Wedstrijden zoals Benfica-Feyenoord, AC Milan-Feyenoord, Ajax-Liverpool en Benfica-Ajax kregen een legendarische status en zorgden ervoor dat iedereen bij het voetbal betrokken wilde zijn. De successen die hierna volgden (Europa Cup I winst van Feyenoord in 1970 en de trilogie van Ajax in de Europa cup I de jaren daarop) verschaften het voetbal als entertainment zijn definitieve plek in het centrum van de Nederlandse sportcultuur.

Maar ondanks de status van de Nederlandse topspelers als full-time professionals, waren de clubs nog steeds amateuristisch van karakter en bleef de professionalisering van de organisatie beperkt tot de spelersgroep. Door dit amateurisme konden Nederlandse topclubs financieel nog altijd niet concurreren met de buitenlandse topclubs en werden zij slachtoffer van hun eigen sportieve successen. Cruijff verliet Ajax al in 1973, maar na het succesvolle wereldkampioenschap in Duitsland vertrokken de beste spelers één voor één opnieuw naar het buitenland.

Voor een tweede keer moesten Nederlandse clubs hun organisaties hervormen om te blijven concurreren met het buitenland en werd het professionalisme verder doorgevoerd. Veel clubs begonnen de betaalde voetbaltak van hun voetbalvereniging los te koppelen van de amateurtak

en zo onstond de BVO (Betaald Voetbal Organisatie). Hierdoor werd de zeggenschap van de leden van de voetbalvereniging beperkt, werden de inkomsten van de amateurtak en het professionele gedeelte gescheiden en onstonden er voor het eerst betaalde functies in de organisatie. Zo waren de clubs niet langer volkomen afhankelijk van vrijwilligers.

Daarnaast werd de rol van de spelersvakbond, de VVCS (Vereniging voor Contract Spelers) opgericht in 1961, door de toenemende economische belangen van de spelers steeds belangrijker en profileerde zij zich meer en meer om de rechtspositie van de profs te onderzoeken en te beschermen. BVO's begonnen naar nieuwe bronnen te zoeken om financieel verder te groeien en de salarissen te verhogen. Door de invoering van shirtsponsorship, skyboxen en voornamelijk televisiegelden nam het inkomen van de BVO's toe en door de buitenlandersregeling van de Uefa die gold voor de Europese competities (maximaal drie buitenlanders in de opstelling van een club) bleef het vertrek van de beste Nederlandse spelers naar het buitenland beperkt.

Ondanks het feit dat de basis van clubs amateuristisch van aard bleef en dezelfde bestuurders binnen de clubs de dienst uitmaakten, waren Nederlandse clubs weer in staat om met de buitenlandse clubs te concurreren. Dit resulteerde in nieuwe Europese successen van PSV (EC I winst in 1988) maar vooral van Ajax (1987 EC II winst, 1992 Uefa cup winst, 1995 EC I winst). Maar in 1995 kwam de definitieve ommekeer waarbij het 'amateurisme' in de top van de BVO's niet langer verborgen kon blijven. Het Europese Hof oordeelde in het Bosman-arrest dat clubs niet langer transfergeld mochten vragen voor spelers van wie het contract was verlopen. In het verlengde hiervan maakte het Europese hof een einde aan de beperking van de 'buitenlander-regel', omdat deze strijdig was met de EU-regel betreffende vrij verkeer van personen binnen de EU.

In eerste instantie sloeg deze regel slechts op personen uit de EU-lidstaten, maar al snel werd de regel succesvol bestreden door niet-EU spelers (met name Hagi versus de Spaanse voetbalbond in 1996) en werd de regeling universeel geldig. Wel voerden nationale bonden beperkende regelingen door, waarin de nationale werkgelegenheid voor EU-voetballers beschermd werd tegenover een invasie van goedkope voetballers van buiten de EU. In Nederland is er in de Eredivisie bijvoorbeeld een minimum inkomenseis voor niet EU-spelers van circa 350.000 euro.² Daarnaast moet een speler een 'verrijking' voor het Nederlandse voetbal zijn en iets kunnen brengen wat een Nederlandse voetballer niet kan. Dat is natuurlijk een vaag criterium.

De transfermarkt was door de hoge bedragen die er in omgingen al jarenlang een doorn in het oog van de Europese Commissie. Met het

2 De minimum inkomenseis voor niet EU-spelers ligt op 506.000 gulden. Spelers van 18-19 jaar moeten hier minimaal 75% van verdienen, spelers vanaf 20 jaar moeten hier minimaal 150% van verdienen, nl, 759.000. Bron: VVCS.

Bosman-arrest werd aangenomen dat de scherpe kanten van de transfermarkt waren verdwenen. Immers, zodra het contract van een speler was verlopen, was de speler vrij om te veranderen van club. Dit pakte echter geheel anders uit. Door de enorme economische groei van het voetbal in de jaren negentig (televisiegelden en sponsoring) waren clubs in staat om de loonkosten van de spelers aanzienlijk te verhogen en te investeren in langere contracten. Door deze langlopende contracten waren clubs in staat om alsnog een afkoopsom voor spelers te bedingen. En deze afkoopsom blijkt vaak nog hoger dan de transfersommen van vóór het Bosman-arrest.³ Met andere woorden, de clubs hebben door de langere contracten de transfermarkt in leven gehouden. Een initiatief van de Uefa om de enorme afkoopsommen in te dammen door strenge regelgeving rondom de afkoopsom te creëren⁴, werd tegengehouden door de vooral kleinere clubs, die de hoge transferbedragen gebruiken om hun financiële begroting af te dekken.

De uitspraak in het Bosman-arrest⁵ kon voor de Nederlandse topclubs niet op een slechter moment komen. Ze werden er volkomen door verrast en veel van hun talentvolle spelers maakten gebruik van de situatie om te vertrekken naar buitenlandse topclubs. Dit keer slaagde de Nederlandse clubs er niet in om op tijd op de veranderende voetbalmarkt in te spelen en verloren zij het contact met de Europese top. Zij werden benadeeld door de volledig Europees geïntegreerde spelersmarkt waarin in feite alleen de grote clubs in Italië, Frankrijk, Spanje, Duitsland en Engeland in hun nationale topcompetities konden doorgroeien.⁶

Resumerend kan worden gesteld dat het professionalisme in het Nederlandse voetbal – en de daaraan gerelateerde successen van Nederlandse topclubs – steeds door internationale ontwikkelingen in gang is gezet. Het professionalisme is nooit een Nederlandse impuls geweest. De Nederlandse voetbalclubs anticipeerden slechts op ontwikkelingen in het Europese voetbal om te kunnen blijven wedijveren met buitenlandse topclubs.

Tijdens dit proces van anticipatie zijn er in het verleden fouten gemaakt. Fouten die niet alleen negatief uitvielen voor het concurrentievermogen van de Nederlandse voetbalclubs, maar ook fouten waardoor menigmaal de wet werd overtreden. Beter gezegd, veel clubs betraden

- 3 De hoogste transfersom voor een speler voor het Bosman arrest was de transfersom van zestig miljoen gulden die AC Milan bood voor Lentini afkomstig van Torino. Inmiddels ligt het record bij de transfer van Zidane van Juventus naar Real Madrid (circa 160 miljoen gulden), en wordt het bedrag van zestig miljoen regelmatig overschreden.
- 4 Een ingewikkelde rekensom van het salaris wat een speler verdiende keer het aantal jaren dat de speler nog onder contract stond, daarbij opgeteld de opleidingskosten.
Bron: www.vvcs.nl
- 5 J.M. Bosman, rapport van KNVB betreft het Bosman arrest uit 1997.
- 6 Glasgow Rangers en Celtic proberen al jaren aansluiting te krijgen bij de Britse Premier League, dit echter zonder succes. Ook de initiatieven van de topclubs uit de 'kleinere' landen om een Euroleague te starten zijn vooralsnog mislukt.

het vage terrein tussen legaal en illegaal handelen, want opsporende instanties konden hun schuld maar moeizaam bewijzen.

De schimmige transfermarkt

Bij de beschrijving van dit 'vage terrein' stuiten we op de voornaamste component van de wedren tussen de clubs: de transfermarkt. De bedragen op de transfermarkt, waarbij een Nederlandse club betrokken was, zijn gestegen van tonnen in de jaren zestig (Nuninga: GVAV-Ajax), naar de eerste miljoenen in de jaren zeventig (Cruijff: Ajax-Barcelona) om vervolgens te eindigen bij de zestig miljoen gulden die Manchester United in 2001 aan PSV betaalde voor Ruud van Nistelrooy. De salarissen zijn navenant gestegen. Abe Lenstra ontving in 1955 11.000 gulden per jaar, Cruijff ontving in 1971 175.000 gulden per jaar, Van Basten verdiende in 1988 900.000 gulden per jaar, Hasselbaink zat in 1999 op een bedrag van 7.600.000 gulden per jaar en het schijnt dat Van Nistelrooy daar inmiddels overheen gaat, al wordt dat precieze bedrag noch door Manchester United noch de speler zelf bekend gemaakt.

De economische waarde van de transfermarkt is enorm gestegen en met deze stijging is uiteraard ook de verleiding van fraude gestegen. Dit uit zich allereerst in zwart geld betalingen, schimmige betalingen aan derde personen (denk hier vooral aan spelersmakelaars) en de speciale constructies die de clubs verzinnen om bij transfers zo weinig mogelijk belasting af te hoeven dragen. Zo richt het huidige onderzoek van de Fiod bij Ajax zich vooral op de transfers van de spelers Arveladze en Laudrup, waarbij de speciale constructies via Cyprus en de Maagdeneilanden worden onderzocht. Tot nu toe deed de Fiod tien keer onderzoek bij BVO's. Hieronder worden ze opgesomd (overgenomen uit *Het Parool*, 28 mei 2001):

- 5 december 1981: inval bij FC Utrecht, vanwege vermeende fraude met toegangskaartjes en zwarte betalingen aan de spelers Van Hanegem, Van Breukelen, Van der Lem en Wildbret. Oud-voorzitter Cees Werkhoven en directeur Hesselbert worden kort daarop opgepakt. De tijdelijke voorzitter Kernkamp weet een regeling te treffen met de fiscus. De spelers krijgen een boete, evenals trainer Berger.
- 11 juni 1985: inval bij Roda JC. Ook hier zwarte betalingen, aan de spelers Calderwood, De Jong en Nanninga. Manager Hans Coerver krijgt zes maanden cel, waarvan vier voorwaardelijk. Hij hoefde niet te zitten, omdat hij een beroep deed op zijn slechte gezondheid.
- December 1988: Ajax is aan de beurt. Valsheid in geschrifte bij de transfers van de spelers Arnesen, Gasselich, Jensen, Lerby en Stapleton. De rechter veroordeelt Ajax tot een boete van twee miljoen gulden, waarvan de helft voorwaardelijk. De Belastingdienst eist en ontvangt een naheffing van een kwart miljoen gulden. De bestuurders Ton Harmsen, Arie Van Eijden en Lou Bartels worden veroordeeld tot voorwaardelijke celstraffen plus een boete van zestigduizend gulden. Van Eijden moet zijn

huis verkopen om de boete te betalen. De Deen Lerby wordt twee jaar later vrijgesproken van fraude met een transfercontract.

– 23 januari 1989: inval bij FC Groningen vanwege gesjoemel met transfergelden. Voorzitter Renze de Vries krijgt acht maanden cel, maar loopt na zes dagen alweer op straat na gezondheidsklachten. Bestuurders Van der Pruik en De Boer zitten hun zes maanden cel wel uit. De club betaalt een boete van vier ton.

– 14 januari 1991: inval bij RKC. De fiscus blijkt 1,8 miljoen gulden te zijn misgelopen. Hoewel sprake is van zwart geld voor de spelers en van valsing van de loonadministratie en de kasboekhouding, blijven celstraffen uit. De club betaalt de fiscus terug en krijgt een boete van vijftigduizend gulden. De spelers en trainer Van Veen komen ervan af met een terugbetalingsregeling. Bestuurders Van Dinther en Kipping krijgen taakstraffen.

– 20 november 1993 arresteert justitie het complete bestuur van MVV vanwege het fiscaal verbergen van de opbrengst van toegangskaarten. Administrateur Kengen krijgt twee jaar cel, directeur Ron Weijzen betaalt twintigduizend gulden boete, de club 130.000 gulden.

– In september 1998 vallen justitie en Fiod binnen bij Feyenoord. Eerder al werd justitieel onderzoek ingesteld bij de club. Dit keer heeft de club geen loonbelasting betaald over transferbedragen die buitenlandse clubs aan spelers betaalden. Ook hier verdenking van valsheid in geschrifte bij buitenlandse transfers.

– 22 november 2000: Justitie bereidt een strafklacht voor tegen Vitesse vanwege belastingfraude. Op 15 februari 2002 wordt voorzitter Karel Aalbers gearresteerd door de Fiod. Hij bleef weken in hechtenis op verdenking van belastingfraude bij vier transacties, waaronder mogelijk één miljoen gulden aan imago-rechten van speler Nikos Machlas. Andere verdeningen betreffen de transfers van Pierre van Hooijdonk, Roy Makaay en Ferdi Vierklau. De Fiod baseert zich op een onderzoek door accountantsbureau KPMG. Echter, dit onderzoek blijkt niet juist en de Fiod moet Aalbers laten gaan.

– 28 mei 2001: Weer een inval van de Fiod bij Ajax. Twintig rechercheurs doen tijdens de maandagtraining huiszoeking om materiaal te vergaren over mogelijke financiële malversaties rondom spelers. Shota Arveladze ontbreekt om onbekende redenen bij de training. Later zal blijken dat het hier om de transfers van Laudrup en Shota Arveladze gaat waarbij Ajax wordt verdacht van valsheid van geschrifte en de twee spelers zouden looninkomsten ontvangen hebben als onbelastbare transfergelden. Dezelfde dag doet de Fiod ook een inval bij NAC om dezelfde redenen. Hier gaat het om de transfer van Archil Arveladze.

Uit het bovenstaande komt niet zozeer de illegale aard van de voetbalwereld tot uitdrukking, maar eerder het amateurisme van de Nederlandse BVO's: zwart geld affaires, dubbele boekhoudingen en vage transfertransacties. BVO's lijken niet in staat een professionele organisa-

tie op te zetten, vakmensen aan te trekken die transacties goed kunnen afhandelen, en een heldere financiële structuur op te bouwen. Hoewel de laatste twintig jaar de BVO's een enorme professionele ontwikkeling hebben doorgemaakt, blijkt het niet mogelijk om zonder problemen transfers af te sluiten. Niettemin lijkt het omzeilen van de wet op meer ingenieuze manieren plaats te vinden dan voorheen. Terwijl het in 1981 nog om eenvoudige zwart geld affaires gaat, gaat het momenteel om ingewikkelde internationale economische belastingconstructies waarbij BVO's claimen dat zij volledig legitiem handelen.

In een uitzending van Barend & Van Dorp waarin de ex-voorzitter van Vitesse Karel Aalbers uitleg geeft van de strafzaak rondom zijn persoon, claimt hij dat 'hij geen regels heeft gebroken, maar slechts gebruik heeft gemaakt van mazen in de huidige belastingwet'. De constructies waarvan hij gebruik heeft gemaakt zouden dus volkomen wettig zijn. Ajax-penningmeester Arie van Os verklaart in de media dat hij zich van geen kwaad bewust is. Hij heeft regelmatig overleg met de Fiod en de Fiod heeft te allen tijden inzage in de transfers van Ajax. Het huidige onderzoek van de Fiod duidt eigenlijk enkel op een verschil van mening met Ajax. Is tekengeld onderdeel van een transfer en daarmee onderdeel van een internationale transactie, waarover geen belasting hoeft worden betaald? Of is het een vorm van inkomen voor de speler die door de Nederlandse fiscus belast moet worden? Zowel Van Os als Aalbers beweerden dat het zo goed als onmogelijk was om een internationale transfer af te sluiten zonder dat de BVO's overgingen tot dergelijke constructies. Zaakwaarnemers eisen dergelijke constructies. Immers, hoe meer geld hun cliënten ontvangen, hoe meer geld zij weer verdienen aan de overgang van hun spelers.

Met de rol van de zaakwaarnemers stoot men op de kern van de problematiek: het handelen in spelers met winst als enige oogpunt. De transfermarkt is een duister domein geworden waarin veel geld wordt verdiend en waar clubs de zeggenschap kwijt zijn geraakt. Het is buigen of barsten om internationaal (of in geval van de kleinere clubs: nationaal) te blijven presteren. Met deze problematiek is de patstelling in de voetbalwereld geschetst. Enerzijds beklagen de clubs zich over het schimmige spel van transfers en obscure obstructies waaraan clubs gedwongen worden mee te doen om de beste spelers naar de club te halen. Anderzijds houden dezelfde clubs dit transfersysteem in stand om zodoende de BVO financieel gezond te houden. Een mooi voorbeeld hiervan is Ajax, waar Van Os ooit een transfer met Patrick Vieira van AC Milan afblies omdat op het laatste moment een zaakwaarnemer een eis van één extra miljoen gulden op tafel legde voor zijn 'bewezen diensten'. Maar diezelfde Van Os verkocht een paar jaar later Jesper Gronkjaar aan Chelsea voor negentien miljoen gulden om zodoende het netto resultaat van de beursgenoteerde BVO te verbeteren. Van Os stond ook achter de beslissing om Shota Arveladze niet te laten spelen zolang hij zijn contract

niet had verlengd om te voorkomen dat de speler aan het eind van het seizoen transfervrij zou vertrekken.

Eerlijke concurrentie: naar een Amerikaans model

Om de justitiële problemen in de voetbalwereld en met name de problematiek rondom te transfers aan te pakken lijkt niet zozeer een juridische aanpak nodig als wel een bestuurlijke reorganisatie. Het enige wat het Bosman-arrest uiteindelijk heeft weten te veranderen is een loonsverhoging voor de spelers. Het was een terechte juridische beslissing die de voetbalclubs met hun ouderwetse bestuurderscultuur afstrafte voor hun onvermogen mee te gaan met de moderne tijd. Maar om de huidige kwalijke praktijken rondom transfers op te lossen lijkt een aanpak nodig die zich vooral keert tegen het kernmotief van BVO's om de grenzen van le-gaal en illegaal handelen af te tasten, namelijk de onderlinge wedren.

Hier kan een mooie vergelijking getrokken worden met de Amerikaanse sportcompetities waarbij de overkoepelende organisaties de clubs veel grotere restricties opleggen, vooral voor wat betreft de transfers. Het is opvallend dat in de overkoepelende organisaties van de vier 'grote' sporten in Amerika, namelijk basketbal (NBA), American football (NFL), honkbal (MLB) en hockey (NHL), overeenkomstige maatregelen zijn getroffen om transfers van spelers aan banden te leggen.

Het transfersysteem in deze vier sporten wordt gekenmerkt door twee factoren. Ten eerste het draftsysteem waarin jeugdige spelers die nog buiten de overkoepelende organisatie spelen, terechtkomen als zij voor één van de clubs aan de competitie willen deelnemen. Spelers zijn volgens onderlinge afspraken van de clubs werkzaam voor de overkoepelende organisatie. Zodoende kunnen ze overgeplaatst worden naar een andere club, zonder dat dit in strijd is met het arbeidsrecht. Echter, het salaris van de speler wordt door de club waarvoor hij speelt betaald. Voor de clubs (in feite 'franchises' binnen de overkoepelende organisatie) gelden zeer stringente regels omtrent de draft. Zo hebben bij aanvang van een nieuwe competitie de clubs die het jaar daarvoor het slechtst hebben gepresteerd, het eerste recht om te kiezen waardoor gelijkheid binnen de competitie wordt bevorderd.⁷

Ten tweede hebben de franchises niet de mogelijkheid om spelers-contracten van andere franchises af te kopen. Mocht een speler of de club niet tevreden zijn over de samenwerking, dan is de enige mogelijkheid om de speler te ruilen met een speler van een andere franchise. Behalve het ruilen van spelers is het ook toegestaan om draftrechten van elkaar over te nemen. Daarnaast zijn er binnen zowel de NBA als de NFL

7 Zo kwamen de Bulls aan Micheal Jordan en kreeg Orlando Magic het recht om als eerste Shaquille O'Neal te kiezen. Met O'Neal reikte de Magic, een club die daarvoor nog nooit een rol van betekenis had gespeeld, meteen tot de play-off finals.

salarisplafonds ingesteld waardoor het verschil tussen de kleine en grote clubs enigszins beperkt blijft.

In de Verenigde Staten is er zodoende een situatie ontstaan waarbij er in geen geval 'transfers' kunnen worden afgesloten. De transfermarkt is het zwijgen opgelegd waardoor de sportwereld in de VS gevrijwaard blijft van schimmige transacties. Deze maatregelen zijn enkel mogelijk door dat de afzonderlijke clubs 'franchises' zijn van de overkoepelende organisatie. Hierdoor ligt de centrale macht bij de organisatie en wordt de onderlinge concurrentie door de organisatie gereguleerd en gelijkwaardig gehouden.

Om een tweetal redenen is dit systeem echter moeilijk toe te passen op de internationale voetbalwereld. Ten eerste zijn de voetbalbonden onderling verdeeld en in een sterke onderlinge concurrentiestrijd verwickeld. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de NBA en de NFL die niet te maken hebben met gelijkwaardige concurrerende organisaties, kent de internationale voetbalwereld die wel. De Premier league, de Serie A, de Primera Division en de Bundesliga fungeren als onderlinge concurrenten. De eigen nationale belangen worden beschermd. De problematiek wordt nog vergroot door het feit dat de topclubs naast de nationale competities actief zijn in de Europese competities (Champions league, Uefa cup). Het grootste probleem wordt echter gevormd door de ongelijkheid van de clubs in de diverse competities. PSV, Ajax en Feyenoord hebben geheel andere belangen dan bijvoorbeeld FC Utrecht, AZ of Fortuna Sittard. Maar ook de verschillen tussen internationale topclubs zoals Ajax, Feyenoord, PSV en bijvoorbeeld AC Milan, Manchester United, Bayern München zijn enorm groot. De belangrijkste vraag die zich hierbij opdringt is: hoe creëer je internationale regelgeving waarbij de belangen van de diverse actoren niet wordt geschaad?⁸

In de tweede plaats wordt invoering van een draftsysteem in de Europese voetbalwereld verhinderd door de eigen jeugdopleidingen van de BVO's. Wel is het mogelijk om de regelgeving omtrent het aantrekken van jeugdspelers te versterken.⁹ Ook deze maatregelen zijn alleen mogelijk vanuit een reorganisatie van het huidige systeem.

8 Een van de oplossingen die mogelijk is, zou de vorming van een Euro-league voor de topclubs uit de kleinere nationale competities kunnen zijn, gegrondvest op het Amerikaanse systeem. Door het creëren van een grotere markt voor de clubs uit de kleinere landen kunnen zij op hetzelfde financiële peil komen als de topclubs uit de vier grote Europese competities en kunnen de onderlinge verschillen tussen de internationale topclubs afnemen. Vanuit deze situatie zal het eenvoudiger zijn om regelgeving in te stellen rondom transfers en wellicht bepaalde componenten van het Amerikaanse systeem over te nemen.

9 Er zijn door de Uefa al maatregelen getroffen betreffende bescherming van jeugdspelers (www.uefa.com). Zo zijn transfers van spelers van buiten de EU onder de 18 jaar verboden, en geldt er voor spelers van binnen de EU zeer strenge regelgeving. Ondanks deze maatregel vinden clubs vaak methodes om daar omheen te draaien (Feyenoord: Leonardo; NAC: Sergio en Christiano). Bron: www.vvcs.nl

Om de verdeeldheid in de voetbalwereld tegen te gaan zouden clubs veel meer macht moeten afstaan aan een regulerende organisatie die de onderlinge concurrentie aan banden legt. Men kan daarbij denken aan de sectie betaald voetbal van de KNVB, maar ook aan het huidige samenwerkingsverband tussen Eredivisieclubs in de Eredivisie NV. In internationaal verband zou de Uefa meer macht toegewezen kunnen krijgen. Alleen in een overkoepelende competitie kan er een gezonde concurrentie ontstaan. Op lange termijn bezien hebben de clubs er alle belang bij dat de onderlinge concurrentie wordt ingeperkt en dat ze bevoegdheden afstaan aan een regulerende organisatie.

Tegelijkertijd biedt het Amerikaanse systeem, zonder transfermarkt, veel aanknopingspunten om de justitiële problemen in de voetbalwereld aan te pakken. Schimmige transacties met vage internationale belastingconstructies kunnen worden voorkomen. Ook omdat voetbalmakelaars worden gedwongen meer de rol te vervullen van spelersbegeleider kunnen malversaties in en rondom de clubs aanzienlijk worden verminderd.

Literatuur

Ballard J., P. Suff

The dictionary of football
Boxtree, 1999

Colin F., L. Muller

De gouden voetbalgids
Standaard uitgeverij NV, 1996

Maassen, M.

Betaalde liefde
Nijmegen, Uitgeverij SUN, 1999

Heere, B.

Van vereniging tot internationale onderneming, de voetbalwereld in beweging
Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, 2001 (doctoraalscriptie)

Bottenburg, M. van

Global games
Urbana and Chicago, University of Illinois, 2001

Putnam, R.D.

Bowling alone
Touchstone, 2000

Markovits A., S. Hellerman

Offside, soccer & American exceptionalism

Princeton University Press, 2001

Stokvis, R.

Strijd over sport; organisatorische en ideologische ontwikkelingen
Deventer, Van Loghum Slaterus, 1979

Scoren met kinderen

Handel in jeugdige voetballers

J. de Boer*

Door de groeiende concurrentie in de voetbalwereld gaan clubs steeds vaker in het buitenland op zoek naar jong talent. Vooral in Afrika en Zuid-Amerika zoeken scouts en voetbalmakelaars naar goedkope, vaak minderjarige, voetballers. De methodes en werkwijzen van de betrokkenen bij deze 'handel' zijn echter onder vuur komen te liggen. Naar aanleiding van beelden uit de documentaire *Ajax: daar hoorden zij engelen zingen* van Roel van Dalen en de paspoort-affaire waarbij bleek dat de Braziliaanse voetballer Leonardo met een vals paspoort voetbalde bij Feyenoord, ontstond in Nederland commotie rondom de eventuele handel in jeugdige voetballers van buiten de EU.

Terre des Hommes¹ heeft een onderzoek gedaan naar de mogelijke schendingen van kinderrechten in deze zaak en heeft hierover een rapport uitgebracht. Naar aanleiding van de commotie is de situatie onder de loep genomen door de betrokken overheden en instanties. De vraag is nu in hoeverre de bestaande wet- en regelgeving op dit vlak voldoet en of deze wordt nageleefd in de voetbalwereld.

Dit artikel, een bewerking van dit onderzoeksrapport *Scoren met kinderen*, begint met een uiteenzetting van de problematiek. Enkele voorbeelden laten zien dat jonge spelers uit Afrika en Zuid-Amerika niet altijd het glansrijke bestaan tegemoet gaan dat hen wordt voorgespiegeld.

Deze voorbeelden staan niet op zichzelf. Een blik op de situatie in andere Europese landen maakt duidelijk dat het hier gaat om een Europees probleem. Om na te kunnen gaan of de bestaande regelgeving voldoet, zal worden bekeken hoe de relevante wet- en regelgeving in Nederland eruit ziet. Het blijkt dat er verschillende manieren zijn waarop deze wetgeving omzeild kan worden. De onduidelijkheid over wie welke verantwoordelijkheid heeft in de controle op naleving draagt eraan bij dat het moeilijk is om de bestaande mazen in de wet- en regelgeving te dichtten. Hierna komen de op stapel staande maatregelen aan de orde. Als laatste volgt een conclusie waarin Terre des Hommes tevens aanbevelingen doet voor verdere verbetering van de situatie.

* De auteur is als beleidsmedewerkster werkzaam bij de Stichting Terre des Hommes Nederland te Den Haag. Dit artikel is een geactualiseerde versie van het rapport *Scoren met kinderen; een onderzoek naar handel in jeugdige voetballers*. Dat rapport werd door Ingrid Vledder geschreven en in 2001 door Terre des Hommes uitgegeven.

De handel in jeugdige voetballers naar Nederland

De afgelopen jaren is de handel in voetballers steeds hectischer geworden. Sinds het Bosman-arrest (1995) is het mogelijk om voetballers van binnen de EU vrijelijk te transfereren. In de jaren na het Bosman-arrest zijn de nadelen van deze vrije transfermarkt zichtbaar geworden. Het bezitten van een EU-paspoort is erg belangrijk geworden. Er is dan ook een handel in valse EU-paspoorten ontstaan.² Daarnaast is de concurrentie toegenomen en worden er steeds grotere bedragen geboden voor voetballers. Zo betaalde Manchester United eind april 2001 67 miljoen gulden voor Ruud van Nistelrooij. Door deze enorme bedragen is er voor spelersmakelaars ook steeds meer te verdienen. Zij verdienen immers een percentage van de transfersom. De belangen van de clubs en spelersmakelaars om een goede voetballer zo jong (en dus zo goedkoop) mogelijk te contracteren zijn steeds groter geworden. Dat clubs niet alleen gebruik maken van spelers uit andere EU-landen maar ook van daarbuiten blijkt uit cijfers van de *Volkskrant*. Het aantal buitenlandse spelers in de Nederlandse eredivisie is vanaf 1995 opgelopen van 37 naar 139. Van die 139 buitenlandse spelers komen er 57 uit niet-EU-landen (*Volkskrant*, 10 september 2001).

De problematiek van de handel in minderjarige voetballers is vorig jaar onder de aandacht gekomen, onder meer door de film *Ajax: daar hoorden zij Engelen zingen* van Roel van Dalen en artikelen in kranten en weekbladen. Ook op politiek niveau is aandacht besteed aan het verschijnsel. Tweemaal zijn er Kamervragen gesteld, naar aanleiding van een artikel in de *Volkskrant* van 11 januari 2001 en naar aanleiding van het rapport *Scoren met kinderen* van Terre des Hommes in juni 2001. De zaak Leonardo heeft een belangrijke rol gespeeld in de toenemende aandacht voor de problematiek.

De zaak Leonardo

In december 2000 bleek dat de toen zeventienjarige Braziliaanse voetballer Leonardo de Vitor Santiago met een vals Portugees paspoort bij Feyenoord speelde. Leonardo kwam op zijn twaalfde naar Nederland nadat hij door Nederlanders in Brazilië gescout was. Sinds 1996 was hij verbonden aan Feyenoord. In Nederland is het mensen van buiten de Europese Unie onder de achttien jaar niet toegestaan te werken (en dus te voetballen). Leonardo en zijn club Feyenoord waren dus strafbaar. Het *Algemeen*

1 Terres des Hommes Nederland is een op kinderen gerichte hulporganisatie die ruim 350 projecten in zo'n 20 landen financieel en waar nodig praktisch ondersteunt, ernstige schendingen van de rechten van het kind aan de kaak stelt en door middel van gerichte beleidsbeïnvloeding tracht te doen beëindigen.

2 Tenzij anders vermeld is de hier weergegeven informatie afkomstig uit het rapport *Scoren met kinderen; een onderzoek naar de handel in jeugdige voetballers* van Terre des Hommes.

Dagblad berichtte dat Leonardo zijn valse paspoort had gekregen van zijn zaakwaarnemer. Volgens de krant was Feyenoord op de hoogte. In de zaak werd een schikking getroffen. Leonardo kreeg een boete van vijftienduizend gulden en veertig uur dienstverlening. Hij bekende geen schuld. Feyenoord accepteerde een schikking van het O.M. door vijftigduizend gulden te betalen voor het opstellen van Leonardo tijdens Feyenoord-Ajax in de periode dat het onderzoek van het O.M. liep. Door de acceptatie van de schikking zag het O.M. af van verdere strafvervolgning. De zaakwaarnemer van Leonardo, die hem het valse paspoort bezorgde, kreeg later een werkstraf van 180 uur opgelegd (*Volkskrant*, 26 juni 2001).

Op 7 maart 2001, twee dagen voor zijn achttiende verjaardag, kreeg Leonardo van de Immigratie- en Naturalisatie Dienst (IND) alsnog een machtiging tot voorlopig verblijf (MVV). De reden hiervoor waren 'specifieke omstandigheden', te weten een aanvraag die Leonardo al op 13-jarige leeftijd zou hebben ingediend bij de IND om een verblijfsvergunning te krijgen op basis van het volgen van een opleiding aan de 'voetbalschool Feijenoord'. De Arbeidsvoorziening verleende Leonardo vervolgens een tewerkstellingsvergunning. Als reden voor het verlenen van de vergunning is het uitzonderlijke talent van Leonardo genoemd. Op 18 maart 2001 speelde hij zijn eerste wedstrijd tegen FC Twente.

Uiteindelijk is de zaak Leonardo met een sisser afgelopen. Leonardo kon immers uiteindelijk legaal in het eerste van Feyenoord voetballen. Er zijn echter andere jongens wier oversteek naar het westen minder succesvol is verlopen.

Jongens uit Kameroen

In 2000 kwam een zeventienjarige jongen uit Kameroen om bij de A1 van H.F.C. Haarlem te voetballen. Zijn oom, die te boek staat als een malafide voetbalmakelaar, had dit geregeld. Hij beschikte niet over een verblijfsvergunning. Bij een controle van zijn papieren liep hij tegen de lamp. Na zes weken op de jeugdafdeling van de Penitentiare Inrichting in Tilburg gezeten te hebben is hij Nederland uitgezet.

Francis Crossey

Francis Crossey (20) is vier jaar geleden als talentvolle voetballer uit Ghana naar Nederland gekomen om stage te lopen bij FC Utrecht. Zijn oom, Joe Appiah, regelde deze stage. Nol de Ruiter, Hoofd Technische Zaken, schreef zelf een brief naar de Nederlandse ambassade waarin hij om een visum voor Crossey verzocht. Dit gebeurde vaker. Zo zegt De Ruiter: 'Ik kreeg vaak verzoeken om stage te mogen lopen. Dan schreef ik een brief aan de ambassade in dat land. De jongens hoopten via het voetbal een verblijfsvergunning te krijgen. (...) Dan kwam er weer een oom, of een andere makelaar die zo'n jongen aanbood'. FC Utrecht vond Crossey niet goed genoeg. Nadat zijn toeristenvisum afliep is hij illegaal

in Nederland gebleven. In een rechtszaak werd zijn aanvraag om toch in Nederland te blijven ongegrond verklaard. Hij moet terug naar Ghana.

Agustus Dumbar

In 1996 kwam de Liberiaan Agustus Dumbar als 17-jarig voetbaltalent naar Nederland. De eerste vijf maanden speelde hij bij Ajax, maar werd te licht bevonden. Daarna werd getracht hem bij Sparta of FC Utrecht onder te brengen. Uiteindelijk tekende hij op 1 augustus 1997 een contract bij RKC Waalwijk. In juni 1999 kwam er een einde aan zijn voetballoopbaan in Nederland. RKC ontsloeg hem, onder andere vanwege onduidelijkheden over het al dan niet transfervrij zijn. Zijn werkvergunning werd ingetrokken en hij verbleef zonder verblijfsvergunning in 1999 in Nederland. Volgens zijn zaakwaarnemer is hij inmiddels teruggekeerd naar Liberia.

Deze zaken staan niet op zichzelf. Hoewel er geen precieze cijfers te geven zijn over de omvang van de handel in jeugdige voetballers, zijn er wel indicaties te geven. In 1999 werden er bij onderzoek van de Arbeidsinspectie (ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid) naar de naleving van de Wet Arbeid Vreemdelingen (WAV) bij zes profclubs in totaal achttien spelers aangetroffen, jonger dan achttien jaar, waarvoor de club niet over een Tewerkstellingsvergunning (TWV) beschikte. De leeftijd varieerde van zestien tot achttien jaar. Negen spelers kwamen uit Brazilië, vier uit Sierra Leone, drie uit Kameroen, en één uit voormalig Joegoslavië. Geen van de betreffende spelers beschikte over een verblijfsvergunning, allen hadden een contract met de club. In een aantal gevallen beschikten de spelers wel over een toeristenvisum met een geldigheidsduur van drie maanden. In één situatie betrof het een alleenstaande minderjarige asielzoeker uit Sierra Leone. Naar aanleiding van dit onderzoek werd er voor deze spelers in verband met overtreding Wet Arbeid Vreemdelingen proces-verbaal opgemaakt. Daarnaast werd de IND en de plaatselijke Vreemdelingendienst geïnformeerd.

Volgens Nol de Ruiter, oud-trainer van FC Utrecht, kwamen soms twee, drie jongens tegelijkertijd. In een uitzending van Barend & Witteman op 15 januari 2001 vertelde voetbalscout P. Visser dat PSV in de afgelopen vijf jaar vier jongens uit het buitenland haalde. Bij NEC komen er jaarlijks zo'n honderd verzoeken binnen om jonge voetballers stage te laten lopen. Als voorbeeld wordt een fax van A2-Sports getoond waarin spelertjes aangeboden worden. Hierbij worden lengte en lichaamsgewicht ook genoemd. NEC gaat niet op deze verzoeken in. Gerard van der Lem, toenmalig assistent-trainer van Ajax, stelt (en spreekt dan over de situatie in 1996): 'Er werden ons aan de lopende band jonge Afrikanen aangeboden, sommigen hadden niet eens schoenen aan als ze hier kwamen'. Overigens trof de Arbeidsinspectie bij een onderzoek uit 2001 geen en-

kele illegaal tewerkgestelde voetballer van buiten de EU³ meer aan bij de Nederlandse clubs.⁴

Andere Europese landen

De handel in jeugdige voetballers beperkt zich niet tot Nederland. De regelgeving rondom de inzet van voetballers van buiten de EU verschilt per land, maar in heel Europa spelen jonge Afrikanen of Zuid-Amerikanen. Tussen 1991 en 2001 werden er uit Ghana bijvoorbeeld ongeveer honderdvijftig zeer jonge spelers naar Europa getransfereerd. Zij komen via voetbalmakelaars als de Italiaan Dominico Ricci. In 1991 richtte hij African Football Management (AFM) op. Vanuit Ghana begon Ricci met de handel van jonge Ghanese voetballers naar Europa. Hij is nu ook werkzaam in Ivoorkust, Mali, Nigeria en Zuid-Afrika. Hij werkt in Europa met meer dan honderd clubs in tien landen, terwijl hij geen officiële makelaar van de Fifa is. Ricci: 'Wij doen nu 70 procent van onze transacties in Portugal, Frankrijk en België. Franse clubs willen de spelers zo rond hun vijftiende binnenhalen, zodat ze ruim de tijd hebben om hen een Frans paspoort te bezorgen. En als een club een jongen van vijftien vraagt, dan kunnen wij daarvoor zorgen'.

Alleen al in 1999 verlieten 658 Brazilianen hun land om in andere landen te voetballen. Ze kwamen terecht in Italië, Spanje, en Duitsland, maar ook Slovenië en Senegal. Een parlementaire onderzoekscommissie in Brazilië onderzocht de transfers van Braziliaanse voetballers naar Europa. Volgens Aldo Rebelo, de voorzitter van deze commissie, zijn valse documenten eerder regel dan uitzondering. Tijdens het onderzoek stuitte Rebelo op een omvangrijke misdaadorganisatie waarbij meer dan duizend mensen betrokken zijn. Bij een schets van de situatie in andere Europese landen blijkt dat de handel in jeugdige voetballers dan ook niet los gezien kan worden van de handel in valse paspoorten.

Italië

In Italië mogen voetballers van onder de achttien jaar van buiten de EU niet spelen in de serie A. Boven de achttien mogen er drie voetballers van buiten de EU per wedstrijd spelen en er mogen er vijf tegelijkertijd onder contract staan bij een club. Een EU-paspoort is dus zeer waardevol. Begin 2001 bleek dat vijftig voetballers een vals paspoort hadden; dit is de helft van alle buitenlandse voetballers. Het Italiaanse O.M. onderzoekt of er een verband is met een organisatie in Portugal die ook andere landen voorziet van valse paspoorten. De Italiaanse voetbalbond heeft een af-

3 In feite gaat het om de Europese Economische Ruimte: de EU-landen plus Noorwegen, Liechtenstein en IJsland. In de rest van het artikel wordt voor het gemak de aanduiding EU gehanteerd.

4 Mondelinge mededeling van Arbeidsinspectie, 18 maart 2002.

wachtende houding. De clubs hebben in allerlei hun Brazilianen bij Braziliaanse clubs ondergebracht. *La Republica* claimt dat clubs en spelers wisten dat er op grote schaal fraude werd gepleegd met paspoorten, maar dat iedereen zijn mond hield.

Frankrijk

In Frankrijk mogen voetballers van onder de achttien jaar van buiten de EU niet spelen. Boven de achttien mogen er drie voetballers van buiten de EU per club spelen. Jonge voetballers krijgen om de regels te vermijden een valse Europese identiteit aangemeten. De clubs doen net alsof ze niet op de hoogte zijn van de valse identiteitspapieren. In december 2000 werd de noodklok geluid over een internationaal opererend netwerk dat voetballers van buiten de EU van valse papieren voorziet. De Franse voetbalbond heeft gezegd punten af te trekken als blijkt dat clubs gebruikmaken van spelers met een vals paspoort. Bij Saint-Etienne werden er zeven punten in mindering gebracht. De voorzitter van AS Monaco is mogelijk betrokken bij een internationaal netwerk dat handelt in jonge voetballers uit met name Zuid-Amerika en Oost-Europa. Uiteindelijk werd hij in beroep vrijgesproken.

België

België is het enige land in Europa waar de clubs nauwelijks beperkingen zijn opgelegd in het aantrekken en het opstellen van voetballers van buiten de Europese Unie. Minderjarigen kunnen zich gemakkelijk als student laten registreren, clubs zijn niet gebonden aan een maximum aantal buitenlandse spelers en het minimumsalaris voor een buitenlandse speler ligt in België veel lager (ruim tien keer) dan in Nederland. Daarnaast hoeft de voetballer ook geen interland gespeeld te hebben. België is dan ook zeer in trek bij voetbalmakelaars. Verschillende clubs in het buitenland (zoals bijvoorbeeld Ajax) hebben met Belgische verenigingen afspraken gemaakt om spelers eerst in België te laten rijpen, om ze vervolgens over te nemen als ze voldoende kwaliteit etaleren. Daarmee omzeilen de clubs de beperkingen die in eigen land gelden en houden ze toch greep op de ontwikkeling van jonge spelers.

Dit heeft enorme gevolgen voor de omvang van de handel in jeugdige voetballers. Er wordt gesteld dat België een draaischijf in de mensenhandel is geworden.⁵ Wekelijks komen er vijf tot tien beloftevolle spelers uit West-Afrika naar België door tussenkomst van dubieuze makelaars. Musa Kanu uit Sierra Leone kwam op zestienjarige leeftijd bij Sporting Lokeren. Het eerste jaar kreeg hij niets, daarna kreeg hij een contract. De helft van de transfersom ging naar de manager, zijn club in Sierra Leone

5 Dit stelt het Belgische *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding* in haar jaarverslag van 2000.

kreeg twintig procent, hij kreeg zelf dertig procent. In plaats van rijk te zijn geworden door zijn komst naar Europa, heeft hij nu belasting-schulden en geen permanente verblijfsvergunning. Volgens Paul Carlier, voorzitter van de VZW Sport en Vrijheid, zijn er tweeduizend gelijk-aardige dossiers. De Belgische voetbalbond (KBVB) heeft de politiek beloofd maatregelen te nemen tegen de handel in jonge spelers uit Afrika en Zuid-Amerika door verhoging van het minimumsalaris.

Wettelijk kader

Bij de handel in jeugdige voetballers van buiten de EU hebben spelers, makelaars en clubs te maken met zowel Nederlandse als internationale wet- en regelgeving. Betaald voetbal is een vorm van arbeid. Daarmee vallen voetballers van buiten de EU die in Nederland door een club gecontracteerd worden onder de Wet Arbeid Vreemdelingen. De verhalen over het aanbieden van jonge voetballertjes aan grote clubs zoals die hierboven beschreven zijn, doen vermoeden dat er sprake is van mensenhandel, -smokkel of -roof. Aan de hand van het Wetboek van Strafrecht zal gekeken worden of er sprake is van deze delicten in Nederland. Aangezien het gaat om minderjarigen is ook het internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind van belang. Europese regelgeving op het gebied van handel in jeugdige voetballers ontbreekt. De Europese Commissie is de mening toegedaan dat de internationale voetbal-federatie Fifa zorg dient te dragen voor het uitwerken van en toezien op internationale regels die uitbuiting van jonge voetballers moeten voorkomen. Als laatste komen daarom de reglementen van de Fifa aan de orde.

De Wet Arbeid Vreemdelingen

In Nederland is het mensen van buiten de Europese Unie onder de achttien jaar op basis van de Wet Arbeid Vreemdelingen niet toegestaan te werken (en dus te voetballen). Minderjarige spelers van buiten de EU komen dus niet in aanmerking voor een tewerkstellingsvergunning. Bij gebrek aan tewerkstellingsvergunning (TWV) is het voor hen zeer moeilijk een verblijfsvergunning te verkrijgen. Het toelatingsbeleid van het ministerie van Justitie en de IND is op 4 april 1996 verscherpt. 'Nieuwe' jeugdige voetballers van buiten de EU komen met ingang van die datum niet meer in aanmerking voor een (tijdelijke) vergunning. Voor jeugdige spelers die vóór die datum over een tijdelijke verblijfsvergunning beschikken heeft de Arbeidsvoorziening in navolging van de IND een 'overgangsregeling' getroffen. Een speler die gebruik wil maken van de overgangsregeling moet beschikken over exceptionele kwaliteiten. De zogenaamde 'witte ravenregeling', die in 1999 is vastgelegd, is twee keer gebruikt, te weten voor Ronaldo (PSV) en Kanu (Ajax). Ook in het geval van Leonardo is gedoeld op zijn uitzonderlijke kwaliteiten als argument voor het verlenen van een TWV.

Algemeen geldt echter vanaf 4 april 1996 een zeer restrictief toelatingsbeleid voor mensen van buiten de EU die in Nederland willen werken. Sporters worden slechts bij uitzondering tot de Nederlandse arbeidsmarkt toegelaten. Een voetballer van buiten de EU die uitkomt in de Eredivisie en Eerste Divisie moet voor het verkrijgen van een TWV ouder dan achttien jaar zijn. Als de speler jonger is dan twintig jaar moet hij tenminste 75% van het gemiddelde salaris in het betaald voetbal verdienen. Dat komt momenteel neer op 178 duizend euro. Boven de twintig jaar ligt dat bedrag twee keer zo hoog (150% van het gemiddelde salaris). De salariseisen zijn bedoeld om drempels op te werpen voor voetbalclubs om veel buitenlandse talent in huis te halen. Voor de grote clubs vormen deze bedragen echter geen bezwaar. Zo komen bij Ajax elf van de vijftien buitenlandse spelers van buiten de EU (*Volkskrant*, 10 september 2001).

Wetboek van Strafrecht: mensenhandel, -smokkel, -roof

De term *mensenhandel* wordt wel genoemd in verband met de kwestie van de jeugdige voetballertjes van buiten de EU. Wanneer men kijkt naar de juridische definitie van mensenhandel blijkt echter dat dit hier niet van toepassing is. Het delict mensenhandel is gedefinieerd in artikel 250ter in het Wetboek van Strafrecht als het door geweld, bedreiging, dwang, misbruik of misleiding een ander tot prostitutie brengen of het al dan niet met geweld een minderjarige in de prostitutie brengen. Het motief voor mensen om met behulp van mensensmokkelaars naar westerse landen af te reizen is veelal de hoop op een betere economische situatie in deze landen. In sommige gevallen is de prostitutie het uiteindelijke doel van de smokkel. Indien dit op onvrijwillige basis geschiedt of er sprake is van minderjarigen is er sprake van mensenhandel. Kinderen die naar Nederland verhandeld worden ten behoeve van een voetbalclub vallen dus totnogtoe buiten de *juridische* definitie van mensenhandel. Wel schrijft minister Vermeend op 12 juli 2001 in antwoord op kamervragen van de Kamerleden Arib, Bussemaker en Middel dat het delict binnenkort uitgebreid zal worden tot andere vormen van uitbuiting zoals gedwongen arbeid of diensten, slavernij of daarop gelijkende praktijken, onderworpenheid of verwijdering van organen (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2000-2001, nr. 1491).

Het naar Nederland smokkelen van mensen die in Nederland illegaal zullen verblijven is strafbaar volgens artikel 197a lid 1 WvSr. De delictsomschrijving van het artikel *mensensmokkel* luidt als volgt: 'Het een ander uit winstbejag behulpzaam zijn bij het zich verschaffen van toegang tot of verblijven in Nederland of enige staat welke gehouden is mede ten behoeve van Nederland grenscontrole uit te oefenen, of hem daartoe uit winstbejag gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaffen wetende dat of ernstige redenen hebbende te vermoeden dat de toegang of dat verblijf wederrechtelijk is'. Hier staat een gevangenisstraf van maximaal

vier jaar of een geldboete van de vijfde categorie (geldboete van maximaal één ton) op. Bij dit artikel zijn vaak strafverhogende omstandigheden van toepassing. Indien het feit wordt begaan in de uitoefening van enig ambt of beroep wordt een gevangenisstraf van ten hoogste zes jaar of een geldboete van de vijfde categorie opgelegd en kan ontzetting worden uitgesproken van de uitoefening van het recht het ambt te bekleden of het beroep uit te oefenen (art. 197 a lid 2 WvSr). Indien het feit wordt begaan door een persoon die daarvan een beroep of gewoonte maakt (zoals een voetbalmakelaar) of in vereniging wordt begaan door meerdere personen wordt gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd (art. 197 a lid 3 WvSr).

Het tewerkstellen van mensen die zichzelf wederrechtelijk toegang of verblijf in Nederland hebben verschaft is strafbaar gesteld conform artikel 197b WvSr. Hier staat een gevangenisstraf van ten hoogste één jaar of een geldboete van de vijfde categorie op. Clubs die gebruik maken van spelers die niet legaal in Nederland zijn, overtreden niet alleen de Wet Arbeid Vreemdelingen maar ook artikel 197b WvSr. Bij veroordeling van een rechtspersoon (een voetbalclub) kan conform artikel 23 lid 7 WvSr. een geldboete opgelegd worden tot ten hoogste het bedrag van de naast hogere categorie (i.c. zesde categorie: één miljoen gulden).

De handel in jeugdige voetballers is niet enkel een overtreding van wetsartikelen 197 a en b. Het valt ook onder *mensenroof*. In artikel 278 wordt mensenroof omschreven als het iemand binnen de grenzen van het Rijk in Europa brengen met het oogmerk om hem wederrechtelijk onder de macht van een ander te brengen of hem in een hulpeloze toestand te verplaatsen. Hier staat een maximale gevangenisstraf van twaalf jaar of een geldboete van de vijfde categorie op. Daarnaast is het opzettelijk onttrekken van een minderjarige aan het wettig over hem gesteld gezag een overtreding van artikel 279 lid 1 WvSr. Hier staat een gevangenisstraf van ten hoogste zes jaar of een geldboete van de vierde categorie (geldboete van vijftigduizend gulden) op. Zoals uit sommige verhalen van jonge voetbaltalentjes is gebleken, worden kinderen doelbewust onttrokken aan het ouderlijk gezag en soms worden zij in een ander land in een hulpeloze toestand gebracht, wetende dat de toegang en/of het verblijf wederrechtelijk is. Dit valt dus onder de omschrijving van mensensmokkel/mensenroof.

Bij de inventarisatie van de problemen die zich in verschillende Europese landen voordoen omtrent jeugdige voetballers van buiten de EU is gebleken dat er veelvuldig sprake is van valse paspoorten. Het verhandelen of smokkelen van kinderen met valse/vervalste documenten is een overtreding van verscheidene artikelen, waarop straffen staan van zes jaar gevangenis of een geldboete in de vijfde categorie. In het geval van Leonardo was er sprake van een vals paspoort, waar zijn zaakwaarnemer en mogelijk Feyenoord, zo wordt gezegd, van op de hoogte was. Conform genoemde artikelen zijn zowel Leonardo als zijn zaakwaarnemer strafbaar.

Tot slot moet ook aan artikel 140 sub 1 WvSr. worden gedacht. Dit artikel stelt de deelneming aan criminele organisaties strafbaar. Aangezien mensensmokkel een delict is waarbij vaak gebruik wordt gemaakt van (internationale) netwerk-achtige structuren, zal ook artikel 140 sub 1 WvSr. een rol kunnen spelen. Uit de inventarisatie van bijvoorbeeld de eerder genoemde Braziliaanse parlementaire commissie is gebleken dat er met betrekking tot valse paspoorten sprake is van een wijdverbreid Europees netwerk dat mensen voorziet van valse reisdocumenten. Op overtreding van dit artikel staat een gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaar of een geldboete van de vierde categorie.

Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989) is internationaal het meest geratificeerde verdrag. Slechts twee landen (Somalië en de Verenigde Staten) traden niet toe. Het Verdrag bundelt een groot aantal rechten van het kind. Het Verdrag definieert kind als 'ieder mens jonger dan 18 jaar'. Door ratificatie verplichten staten zich tot naleving of verwezenlijking van deze rechten. Het Verdrag moet gezien worden als een basisdocument voor de bescherming en bevordering van de rechten van het kind. In het Verdrag zijn zowel de burger en politieke rechten als de sociaal, economische en culturele rechten van kinderen opgenomen. Daarnaast wordt er rekening gehouden met de bijzondere behoeften en de kwetsbaarheid van kinderen. Tenslotte bevat het Verdrag rechten die speciaal gericht zijn op kinderen, zoals bijvoorbeeld het tegengaan van verwaarlozing en misbruik van het kind.

Conform artikel 32 van het Verdrag dienen lidstaten kinderen te beschermen tegen economische exploitatie. Nederland heeft hier dus een duidelijke verantwoordelijkheid. Kinderen, die vanuit bijvoorbeeld Afrika of Zuid-Amerika louter hier naartoe gehaald worden met het idee om geld aan ze te verdienen, worden economisch geëxploiteerd. Het is de taak van de Nederlandse overheid om toezicht te houden op dergelijke praktijken, wettelijke, bestuurlijke en sociale maatregelen te nemen om dit tegen te gaan, en indien nodig over te gaan tot vervolging.

Artikel 35 verplicht staten die partij zijn alle passende, nationale, bilaterale en multilaterale maatregelen te treffen ter voorkoming van ontvoering of verkoop van of de handel in kinderen voor welk doel ook in welke vorm ook. Conform dit artikel zijn Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse landen verplicht toe te zien op de handel in jeugdige voetballers vanuit hun land naar Europa en maatregelen te treffen ter voorkoming van verkoop en handel in kinderen. Voor Europese landen geldt deze verantwoordelijkheid in gelijke mate. Ook zij hebben de verantwoordelijkheid de handel in jeugdige voetballers tegen te gaan.

Fifa-reglement

Voetbalmakelaars die voetballers kopen en verkopen spelen een uiterst belangrijke rol in de handel in jeugdige voetballers. Deze zijn erbij gebaat om zo goedkoop mogelijk een voetballer in te kopen en daarna te verkopen. Om toezicht te houden op de handelwijze van de voetbalmakelaars heeft de wereldvoetbalbond Fifa in maart 2001 een nieuw reglement voor voetbalmakelaars aangenomen, de *Player's Agents Regulations*. Daarin is vastgelegd dat spelers en clubs alleen gebruik mogen maken van Fifa-gelicentieerde voetbalmakelaars (artikel 1, sub 2). Deze makelaars hebben zich te houden aan een door de Fifa opgestelde gedragscode. Spelersmakelaars worden verder verplicht voetbalcontracten mee te ondertekenen (artikel 16, sub 2) en clubs dienen direct aan de speler zelf te betalen en niet aan een zaakwaarnemer (artikel 18, sub 3). Makelaars die de regels overtreden kunnen sancties krijgen variërend van een waarschuwing tot ontneming van de licentie. Een speler die gebruik maakt van een niet-erkende makelaar kan een boete krijgen of geschorst worden. Clubs in overtreding riskeren geldboetes en uitsluiting van de (internationale) voetbalcompetitie. Met deze regels moet worden vermeden dat niet-erkende makelaars makkelijk geld verdienen aan voetballers die met mooie beloften naar Europa worden gelokt. In Nederland werd al op de contracten de naam van de makelaar ingevuld. Ondanks deze voorzorgen zijn er nog vaak tussenpersonen betrokken waar geen toezicht op uitgeoefend wordt, naast de erkende voetbalmakelaar. Terre des Hommes is van mening dat de KNVB strenger dient toe te zien dat transfereers enkel tot stand komen door bemiddeling van gecertificeerde makelaars en dat er geen tussenpersonen bij betrokken zijn waar geen controle op is. De staatssecretaris van Sport dient hier weer toezicht op uit te oefenen.

Tevens zijn in maart 2001 voorstellen gedaan voor wijzigingen in de Fifa-regels aangaande internationale transfers. Deze zijn in juli 2001 aangenomen. Er is bepaald dat internationale transfers van spelers onder de achttien alleen onder beperkte voorwaarden zijn toegestaan. In het geval van minderjarige spelers afkomstig van buiten de EU geldt dat de familie van de speler moet verhuizen naar het land waar de nieuwe club van de speler zich bevindt. Als een speler uit de EU komt dan moet de nieuwe club garanties geven over de sportieve en academische opleiding van de speler (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2000-2001, nr. 1491). Hiermee moet voorkomen worden dat minderjarige voetballers onder valse voorwendselen naar een ander land worden gehaald en dat gemaakte beloften niet worden ingelost. Terre des Hommes vindt deze nieuwe maatregelen zeer bemoedigend. De praktijk zal uit moeten wijzen in hoeverre de maatregelen het beoogde effect hebben.

De mazen in de wetgeving

Voetbalclubs zijn erbij gebaat talent zo vroeg mogelijk binnen te halen en op te leiden. De *Volkscrant* maakte op 13 januari 2001 melding van 22 minderjarige, voornamelijk Afrikaanse voetballers in die in Nederland verbleven. Ter omzeiling van de wet dat voetballers jonger dan achttien jaar van buiten de EU niet mogen spelen, brengen clubs hun jonge talenten onder bij opleidingen, bij hun eigen voetbalschool in het land van herkomst of bij satelietsclubs in het buitenland.

Een speler onder de achttien jaar kan in Nederland geen tewerkstellingsvergunning krijgen. Daardoor is het zeer moeilijk een verblijfsvergunning te bemachtigen. Een verblijfsvergunning kan echter ook verkregen worden op basis van het volgen van een opleiding in Nederland. Daarom brengen sommige clubs hun spelers onder bij een middelbare beroepsopleiding. De *Volkscrant* berichtte in januari 2001 over eredivisieclub Vitesse. Die doet dit met drie Afrikaanse spelers, die aan het Cios in Arnhem lessen volgen. Te weten Emile Mbamba (18) en Kalle Soné (17) uit Kameroen en Sylla Lansana (16) uit Guinee. De Arnhemse Vreemdelingenpolitie stelt dat Vitesse financieel garant staat voor de spelers. Ajax, PSV en Willem II onderzochten ook deze 'Cios-constructie'. Voorbeelden van voetballers die ergens anders gestald zijn, zijn Sergio en Christiano van NAC en Quansah van Ajax. Inmiddels zijn zij boven de achttien en hebben ze een contract aangeboden gekregen.

Een andere manier om de problemen rond de verblijfsvergunning te omzeilen is het oprichten van opleidingen in de landen van herkomst. Feijenoord Ghana Ltd. is een voorbeeld van een dergelijke constructie. De 'sponsorende' Nederlandse club heeft dan eerste keuze uit de jonge talenten die op de voetbalschool worden opgeleid. Dergelijke afspraken zijn er ook met clubs dichterbij huis. Omdat de wetgeving in België voetbalclubs minder beperkingen oplegt, hebben verschillende clubs in het buitenland (zoals bijvoorbeeld Ajax) met Belgische verenigingen afspraken gemaakt om spelers eerst te laten rijpen, om ze vervolgens over te nemen als ze voldoende kwaliteit etaleren. Daarmee omzeilen de clubs de beperkingen die in eigen land gelden en houden ze toch greep op de ontwikkeling van jonge spelers uit verre oorden. Zolang er verschillen bestaan in de wetgeving tussen de Europese landen, zullen voetbalclubs gebruik blijven maken van de mogelijkheden die dit biedt. Nationale wetgeving heeft daardoor niet het beoogde effect. Daarom is gezamenlijk Europees optreden ook zo belangrijk.

Een andere manier om de wetgeving te ontlopen, is het rekken van procedures. De achttien minderjarige voetballers van buiten de Europese Unie, die volgens het onderzoek van de Arbeidsinspectie in 1999 illegaal in Nederland verbleven, zijn op vier na allemaal op deze wijze 'witgewassen'. Hun clubs hebben door langdurige procedures met bezwaar en beroep hun verblijf in Nederland zo lang weten te rekken, dat ze als meerderjarigen alsnog in aanmerking kwamen voor een werk- en

verblijfsvergunning. Vitesse bleek drie jeugdspelers uit Kameroen zonder werkvergunning aan zich te hebben gebonden door zogenoemde koelkastcontracten. Daarbij wordt het salaris opgespaard totdat de speler achttien is. De Arnhemse rechter legde de club daarvoor een boete van drieduizend gulden op. De IND stelt: 'Door "in procedure te zijn" kan een feitelijk illegaal verblijf in Nederland vooralsnog echter flink worden gerek't. Als bijvoorbeeld een tijdelijke verblijfsstatus voor studie wordt afgewezen, kan de voetballer door bezwaar te maken het verblijf in Nederland met wel twee jaar rekken. Dit is echter niet onreglementair. Het zou louter als oneigenlijk gebruik van de wet gekarakteriseerd kunnen worden. Zoals vermeld is bij een tweede onderzoek naar illegale tewerkstelling van (jeugdige) voetballers van buiten de EU, uitgevoerd door de Arbeidsinspectie in 2001, gebleken dat er inmiddels geen voetballers van buiten de EU illegaal spelen in Nederland.

Kortom: de clubs trachten met wisselend succes de letter van de wet zo op te rekken dat hun praktijken doorgang kunnen vinden. Om de mazen in de wet- en regelgeving te dichtten is de Nederlandse overheid sinds vorig jaar pas echt actief bezig met de handel in jeugdige voetballers. In een *Volkskrant*-artikel van 11 januari 2001 spraken drie Tweede-Kamerwoordvoerders Sport (PvdA, CDA en VVD) zich uit tegen de handel en stelden ze dat er een einde moet komen aan 'het grootschalige misbruik' van jonge voetballers. De zaak Leonardo heeft de aandacht gevestigd op mogelijke fraude met paspoorten in het Nederlandse voetbal. Hoewel er sinds 1997 op Leonardo na in Nederland geen gevallen bekend zijn van spelers onder de achttien die een vergunning tot verblijf hebben gekregen of van spelers die op basis van een (ver)vals(t) paspoort een tewerkstellingsvergunning hebben gekregen, heeft het ministerie van VWS aan de KNVB aandacht gevraagd voor de internationale fraude met paspoorten van (jeugdige) voetballers. De KNVB onderschrijft de bestaande regels en procedures voor het verlenen van TWV en de regels met betrekking tot jeugdige voetballers van buiten de EU. In een Algemeen Overleg van de Tweede Kamer over kinderarbeid (30 mei 2001) toonden CDA en D66 zich bezorgd over de handel in jeugdige voetballers. Minister Vermeend deed de toezegging om met zijn Europese collega's te overleggen over het naar de Europese Unie halen van minderjarige voetbaltalenten uit Zuid-Amerika en Afrika. Europarlementariër Max van den Berg (PvdA) heeft al in mei 2001 de Europese Commissie verzocht om de mogelijkheden voor een gezamenlijke Europese aanpak te onderzoeken. Zijn verzoek is echter tot tweemaal toe afgewezen. De Europese Commissie verwijst naar de Fifa als toezichthoudende instantie. Na het verschijnen van het rapport *Scoren met kinderen* zijn opnieuw Kamervragen gesteld, ditmaal door de leden Arib, Bussemaker en Middel (allen PvdA). In zijn antwoord op deze vragen heeft minister Vermeend (SZW) nogmaals toegezegd de kwestie op EU-niveau aan te kaarten.

Minister Korthals van Justitie vindt commerciële transacties met jeugdige voetballers onwenselijk en keurt deze af. Volgens Korthals is er geen

sprake van mensensmokkel of -handel. Er zitten volgens hem wel ethische aspecten aan de zaak. Hij heeft daarom vorig jaar het initiatief genomen tot een onderzoek. Een ambtelijke werkgroep heeft gekeken naar het traject van het opsporen van jeugdige talenten in het buitenland tot aan een eventuele transfer naar Nederlandse clubs. De werkgroep heeft samengewerkt met de Vreemdelingendienst, de Arbeidsinspectie (ministerie SZW), het ministerie OC & W, het O.M., de IND (ministerie van Justitie) en het ministerie van VWS. De bevindingen van de ambtelijke werkgroep zijn in augustus 2001 bekend gemaakt in een brief van minister Korthals aan de Tweede Kamer (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2000-2001, 27400 VI nr. 89). In die brief is voorgesteld om een keurmerk in te stellen voor contracten met minderjarige spelers. Over de invulling van een dergelijk keurmerk vinden momenteel gesprekken plaats tussen het ministerie van Justitie, de KNVB, de FBO en het ministerie van VWS. In juni 2002 zal een stichting worden opgericht die het keurmerk uitdeelt en toezicht houdt. Dit gebeurt vanuit de voetbalwereld, in samenwerking met de overheid. Zodra het keurmerk rond is, zal wederom in Europees verband aandacht worden gevraagd voor de kwestie.⁶ Bij het keurmerk plaatst Terre des Hommes echter wel kanttekeningen. Zo vindt Terre des Hommes dat de overheid hier controle op moet uitoefenen, aangezien het gaat om mogelijke mensensmokkel en -roof. Ook is het probleem van jeugdige spelers die wel naar Nederland gehaald worden, maar nooit een contract aangeboden krijgen niet verholpen met de instelling van een keurmerk.

Conclusies en aanbevelingen

Naar aanleiding van de commotie die vorig jaar is ontstaan rondom de handel in jeugdige voetballers van buiten de EU, is gekeken in hoeverre de bestaande wet- en regelgeving jonge buitenlandse spelers beschermt tegen misbruik. Minister Korthals van Justitie ziet de huidige praktijk niet als mensenhandel of -smokkel. Terre des Hommes meent echter dat er wel degelijk sprake kan zijn van mensensmokkel/mensenroof. Dergelijke problemen doen zich in meerdere Europese landen voor. In Italië en Frankrijk zijn valse paspoorten aan het licht gekomen en België is een draaischijf geworden in de mensenhandel.

Het blijkt dat voetbalclubs verschillende manieren hebben om de Nederlandse wet te omzeilen. Om de Wet Arbeid Vreemdelingen te ontlopen, brengen clubs hun spelers onder bij beroepsopleidingen. Zo kunnen deze jongens echter toch opgeleid worden bij een Nederlandse club. Andere spelers 'rijpen' bij voetbalscholen in de landen van herkomst of bij clubs in België, aangezien er daar veel minder beperkingen zijn voor het contracteren van (jonge) spelers van buiten de EU. Zodoende kun-

6 Mondelinge mededeling van het Directoraat-Generaal Rechtshandhaving, ministerie van Justitie, 18 maart 2002.

nen Nederlandse clubs op een goedkope manier afwachten of de speler voldoende talent etaleert. De vraag is echter wat er gebeurt met de spelers die uiteindelijk niet gecontracteerd worden.

De hierboven genoemde praktijken worden in de hand gewerkt door de onduidelijkheid over wie toezicht moet houden en door de verschillen die bestaan in wetgeving tussen de Europese lidstaten. In haar rapport *Scoren met kinderen* heeft Terre des Hommes het belang van een goede interdepartementale afstemming benadrukt. Het is niet duidelijk of de handel in jeugdige voetballers valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van VWS, Justitie of SZW. Al deze drie departementen zijn betrokken, maar wie het voortouw neemt is onduidelijk. Het is zaak dat de kwestie onder één coördinerend ministerie komt te staan.

De Nederlandse wetgeving kan ook ontdoken worden door de bestaande verschillen in wetgeving tussen de Europese lidstaten en heeft daardoor niet het beoogde effect. Daarom dringt Terre des Hommes aan op een gezamenlijke Europese aanpak, hetgeen echter niet mag betekenen dat landen hun verantwoordelijkheden hierop afschuiven. Hoewel er ondertussen stappen in de richting van de Europese Commissie zijn ondernomen, zijn er geen resultaten geboekt. De Europese Commissie toont zich niet bereid de kwestie op te nemen en verwijst naar de Fifa.

Om te voorkomen dat jonge voetballers van buiten de EU uit winstbejag en onder valse voorwendselen door malafide makelaars naar Europese landen gelokt worden, heeft de Fifa reglementen voor voetbalmakelaars opgesteld. De Fifa kan echter geen clubs strafrechtelijk vervolgen en kan alleen sancties opleggen aan clubs in overtreding. Ook kan de Fifa voetbalmakelaars sancties opleggen. Dit is echter niet voldoende. Terre des Hommes is van mening dat in Nederland de KNVB strenger dient toe te zien dat transfers enkel tot stand komen door bemiddeling van gecertificeerde makelaars en dat er geen tussenpersonen bij betrokken zijn waar geen controle op is. De staatssecretaris van Sport dient hier weer toezicht op uit te oefenen. Zeer bemoedigend is de recente Fifa-bepaling dat internationale transfers van minderjarige spelers van buiten de EU alleen toegestaan zijn wanneer het gezin van de voetballers mee verhuist naar het land van de nieuwe club.

Gesteld kan worden dat de aandacht die vorig jaar gevraagd is voor de handel in jeugdige voetballers, geleid heeft tot nieuwe ontwikkelingen. De bevindingen van de ambtelijke werkgroep die vanuit de verschillende ministeries het probleem heeft onderzocht, hebben geleid tot het instellen van een keurmerk voor contracten met jeugdige spelers. Op het eerste gezicht lijken deze ontwikkelingen een stap in de goede richting te zijn. Wanneer overheden, voetbalclubs en voetbalorganisaties hun verantwoordelijkheden in deze zaak nemen, zouden verdere uitwassen in de toekomst voorkomen kunnen worden.

De juridische basis van het ‘dopingverbod’ in de sport

H.T. van Staveren*

Op het Nationale Dopingdebat van 8 september 2000, georganiseerd voor het sportfilosofisch platform door Hugo van Maarleveld en Johan Steenbergen in de Rode Hoed te Amsterdam, viel mij de eer ten deel om een lezing te houden over de vraag: ‘Kent het verbod op doping voldoende juridische basis?’ Om niet geheel als buitenstaander in de sportfilosofie op te treden heb ik me bij de voorbereiding georiënteerd op de vraag wat sportfilosofen onder sport zouden verstaan en welke link er tussen dat begrip en het recht zou zijn. Die link is er en kan ook gelegd worden bij de vraag naar de juridische basis voor het verbod op doping. In dit artikel maak ik gebruik van die kennis om aan te geven dat de rechtsgronden die voor het verbod op dopinggebruik in de sport worden aangegeven niet met elkaar in balans zijn. Deze onbalans blijkt onder andere uit de acceptatie dat zware straffen kunnen worden opgelegd aan sporters, bij wie het gebruik van verboden - dopinggeduide - middelen wordt geconstateerd ook al zou blijken dat de betrokken sporter daarvan geen enkel verwijt gemaakt kan worden. Heroverweging van de balans tussen de rechtvaardigingsgronden die enerzijds in de sfeer van de spel-overtreding en anderzijds in de sfeer van schending van het imago van de sport worden gezocht leidt er toe dat het niet nodig is om zo rigoreus af te wijken van het beginsel van ‘geen straf zonder schuld’ als thans het geval is.

Verdrag van Straatsburg 1989

Het belangrijkste formeel juridische aanknopingspunt in de sport is het internationale Verdrag van Straatsburg of wel de Overeenkomst ter bestrijding van doping van 16 november 1989 in Nederland goedgekeurd bij Rijkswet van 17 november 1994. Door de toetreding tot dit Verdrag heeft de overheid zich verplicht de voorgeschreven stappen te ondernemen die moeten leiden tot de vermindering en uiteindelijke uitbanning van doping in de sport (art. 1). Inhoudelijk rechtvaardigingsgronden voor dit streven zijn volgens de preambule van het verdrag:
– de bescherming van de volksgezondheid en de gezondheid van de atleten;

* De auteur is vanwege de Stichting wetenschappelijk onderzoek sport en recht bijzonder hoogleraar sport en recht aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en tevens universitair hoofddocent sociaal recht aan die Universiteit.

- de bewaking van de ethische beginselen en opvoedkundige waarden van de sport zoals vervat in het Olympisch Handvest, het Internationaal Handvest voor Sport en Lichamelijke Opvoeding van de Unesco en in de resolutie 76(41) van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (Sport for all);
- de aanvullende verantwoordelijkheden van de overheden en de particuliere sportorganisaties wat betreft het waarborgen van een goed verloop van sportevenementen, gebaseerd op de beginselen van fair-play en een gezonde sportbeoefening.

Voorts wordt een zestal resoluties en aanbevelingen genoemd, die in het verleden al zijn aangenomen ter bestrijding van doping in de sport op deze gronden, te weten:

- Resolutie (67)12 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa inzake doping van atleten.
- Aanbeveling nr. R(79)8 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa inzake doping in de sport.
- Aanbeveling nr. R(84)19 inzake het 'Europees Handvest inzake de bestrijding van doping in de sport'.
- Aanbeveling nr. R(88)12 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa inzake het zonder voorafgaande waarschuwing houden van dopingcontroles buiten wedstrijden;
- Aanbeveling nr. 5 inzake doping, aangenomen door de 2e Internationale Conferentie van Ministers en Hoge Ambtenaren verantwoordelijk voor Sport en Lichamelijke Opvoeding, georganiseerd door de Unesco te Moskou (1988);
- Resolutie nr. 1 aangenomen door de Conferentie van Europese Ministers verantwoordelijk voor sport op de 6^e Conferentie te Reykjavik in 1989.

Uit art. 2 lid 1 blijkt dat de reikwijdte van het verdrag zich beperkt tot de georganiseerde sportbeoefening.¹ Waar doping in een andere situatie en voor andere doeleinden wordt gebruikt is het verdrag niet van toepassing: bijvoorbeeld op sportscholen, aerobica-centra, ballet- en dansscholen of dito-verenigingen dan wel andere instanties die zich bezighouden met bewegen en lichaams oefeningen buiten de georganiseerde sport om. Het verdrag is ook niet van toepassing in gevallen waar het gaat om body-building of anderszins gebruik van middelen met het doel verandering aan te brengen in het uiterlijk.

Door zich uitsluitend op de georganiseerde sport te richten is het verdrag in de praktijk een dwangmiddel voor de overheid om zich met de dopingbestrijding van sportbonden en sportclubs te bemoeien. In art. 7

1 Art. 2 lid 1 aanhef en sub c luidt: 'Voor de toepassing van deze overeenkomst wordt verstaan onder "sportmensen": personen die regelmatig deelnemen aan georganiseerde wedstrijden'.

van het Verdrag wordt dit overigens keurig netjes 'Samenwerking met sportorganisaties' genoemd. Aan de overheid is echter de keuze te bepalen hoever die bemoeienis gaat. Volgens art. 4 van het Verdrag kunnen de aangesloten landen kiezen voor wetgeving of vergelijkbare bestuurlijke maatregelen of voor de zachtere maatregel van vermindering of intrekking van de subsidie aan de particuliere sportorganisatie, die onvoldoende maatregelen neemt ter bestrijding van de doping. Nederland heeft gekozen voor deze laatste weg van 'gecontroleerde' zelfhandhaving.² De dopingbestrijding wordt opgedragen aan de sportbonden, maar sportbonden die niet voldoende meewerken aan de bestrijding van de doping in de sport verliezen hun recht op overheidssubsidie.³

Keuze voor gecontroleerde zelfhandhaving

De keuze voor de gecontroleerde zelfhandhaving was gebaseerd op het oordeel van de overheid dat in onze eigen nationale wetgeving vooralsnog voldoende basis aanwezig is om de doping in de sport te kunnen bestrijden. In de MvT op het voorstel van wet tot goedkeuring van de Overeenkomst ter bestrijding van doping wordt bij de toelichting op art. 4 van de Overeenkomst opgemerkt dat Nederland twee wettelijke regelingen, namelijk de Opiumwet (Stb. 1976, 425) en de Wet op de geneesmiddelenvoorziening (Stb. 1958, 408), kent die de beschikbaarheid en het gebruik van (bepaalde) dopinggeduide middelen beperkt. Verder werd er op gewezen dat voor het toepassen van die middelen de Wet regelende de uitoefening der geneeskunst (Stb. 1865, 60) geldt. Voorts werd opgemerkt dat het medisch handelen onderworpen is aan het medisch tuchtrecht en tenslotte dat in het Wetboek van Strafrecht in de artikelen 174, 175 en 225 gedragingen in relatie tot het dopingprobleem strafbaar worden gesteld. 'Ondergetekenden menen dat met de huidige wettelijke bepalingen voldaan wordt aan de verdragsverplichting die het eerste lid oplegt en dat thans geen noodzaak aanwezig is verdergaande wettelijke maatregelen te treffen', aldus de MvT.⁴

De verwijzingen naar het Wetboek van Strafrecht, de Opiumwet en de Wet op de geneesmiddelenvoorziening duiden er op dat de overheid de bestrijding van doping niet los wil koppelen van het algemene beleid inzake bestrijding van het bezit, verhandelen en het onoordeelkundig of

2 Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld België en Frankrijk die al vanaf 1965 wetgeving kennen tegen bestrijding van het gebruik van dopinggeduide middelen in de sport, Italië vanaf 1971, Griekenland vanaf 1975, Zweden vanaf 1992 en Denemarken vanaf 1993. Zie: K. Vieweg en R. Siekman (red.), *Legal comparison and harmonisation of doping rules; the final report within the framework of the pilot project for campaigns to combat doping in sport in Europe*, Deel 3, Public Law, p. 95.

3 Zie Circulaire subsidieaanvraag 2002 van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, p. 10.

4 TK 22 671 (R 1442), nr. 3, p. 9.

verboden voorschrijven dan wel toedienen van drugs. In het bijzonder wil dat zeggen dat onze overheid geen strafrechtelijke regel wenst die het gebruik van drugs strafbaar stelt, ook niet in het geval dat deze drug als dopinggeduid middel wordt aangemerkt en gebruikt wordt door een sporter ter verbetering van zijn prestaties.

Bestrijding via het verenigingsrecht

De keuze voor gecontroleerde zelfhandhaving heeft tot gevolg dat met name het gebruik van dopinggeduide middelen bestreden moet worden door de sportbonden via het verenigingsrecht, omdat sportbonden in het algemeen de juridische vorm van de vereniging hebben. Verenigingen zijn samenwerkingsverbanden, die ter bereiking van het verenigingsdoel niet alleen bevoegd zijn gedragsregels te stellen aan de leden en alle anderen die meewerken aan dat doel, maar ook bevoegd zijn regels te stellen ter handhaving van dat gedrag. De deelnemers aan sportwedstrijden, die georganiseerd worden door sportbonden zijn verplicht om aan deze doelstelling mee te werken en zich aan de opgestelde regels te houden, omdat zij daarmee ingestemd hebben. Juridisch wordt die instemming afgeleid uit hun lidmaatschap of uit een aansluitingsovereenkomst (in de sport vaak licentie genoemd). De regels die opgesteld zijn ter handhaving van het gedrag vormen het tuchtrecht waarvan bij elke zichzelf respecterende sportbond de uitvoering in handen is gelegd van een onafhankelijke tuchtcommissie en voor het hoger beroep bij een beroepscommissie. Voor de Nederlandse overheid is van belang dat de rechtsgang van deze sportbonden voldoet aan art. 7 lid 2 sub d van het Verdrag, waarin voorgeschreven wordt dat er een duidelijk onderscheid moet zijn tussen het opsporingsorgaan en het rechtsprekende orgaan, dat de 'verdachte' sporter recht heeft op hoor en wederhoor en op rechtsbijstand en tenslotte dat er tegen de uitspraak in beroep moet kunnen worden gegaan.⁵ NOC*NSF, de Nederlandse overkoepelende sportfederatie voor de Olympische en niet-Olympische sportbonden, heeft overigens voor die bonden die nog geen regeling voor een dergelijke rechtsgang hebben getroffen een model-tuchtrechtlement laten opstellen zodat deze bonden niet hun subsidie hoeven te verliezen.

Dopingbestrijding en het statutaire doel van de sportbonden

De dopingbestrijding via het verenigingsrecht geschiedt door het (verenigings)tuchtrecht in de sport. Dit tuchtrecht is gericht op gedrag in strijd met het doel en de daartoe opgestelde regels van een sportbond. Het statutaire doel van een sportbond wordt meestal omschreven in termen als 'het bevorderen en doen bevorderen van de (desbetreffende tak

5 Het voldoen aan deze principes wordt benadrukt in de Circulaire subsidieaanvraag 2002 van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, p. 3.

van) sport in de ruimste zin des woords'. Deze doelstelling heeft altijd twee aspecten. Ten eerste is dat het aspect van de bevordering van de krachtmeting onder bepaalde voor de deelnemers gelijke omstandigheden teneinde daaruit de sterkste te kunnen aanwijzen. Dit is het doel dat eigen is aan het wedstrijdspel en de daaruit ontwikkelde wedstrijd sport. Het tweede aspect van de doelstelling is de bevordering van de maatschappelijke aanvaardbaarheid en de aantrekkelijkheid van de (desbetreffende tak van) sport. Bevordering van de maatschappelijke aanvaardbaarheid en aantrekkelijkheid is een doel dat aan elke doelcorporatie verbonden is. Voor de ontwikkeling van de desbetreffende tak van sport wordt dit in het bijzonder van belang geacht om het deelnemersveld zo groot mogelijk te krijgen, waardoor de krachtmetingen op hun beurt weer interessanter werden.

In sportfilosofische termen worden beide aspecten van de statutaire doelstelling opgevat als respectievelijk het intrinsieke en extrinsieke doel van de sport.⁶ Een voetbalwedstrijd heeft als doel dat twee partijen overeenkomstig de regels van het spel een bepaalde plaats, het doel, verdienen waar de andere partij een bal met de voet naar toe moet brengen. Handbal heeft een soortgelijk doel. Beide spelen onderscheiden zich omdat het bij de een verboden is de handen te gebruiken en bij de ander de voeten (met uitzondering van een speler die is aangewezen om het doel te verdigen). De term 'intrinsiek doel' wordt gebruikt voor dit geheel van doel en regels, die het spel definiëren. Er wordt gevraagd naar 'wat' iemand doet, niet naar 'waarom' iemand iets doet.⁷ De vraag naar het waarom staat centraal bij de extrinsieke doeleinden, die een antwoord geven op de motieven om te sporten: voor ontspanning, geld, het verwerven van roem en faam, om gezondheid en volksgezondheid en, opvoedkundig, om ontwikkeling van lichaam en geest.

De onderscheiding in deze twee aspecten is in het recht niet onbelangrijk gebleken. Gedrag zoals een judoworp, een rechter directe of een schouderduw, dat in het normale verkeer onaanvaardbaar is, wordt aanvaard indien en voor zover dat valt binnen de intrinsieke doeleinden van respectievelijk de judowedstrijd, de bokswedstrijd of de voetbalwedstrijd. Dit is slechts anders als de activiteit, die door het intrinsieke doel wordt gedefinieerd, op zich onaanvaardbaar is, zoals bijvoorbeeld Russisch roulette. Bij de vraag naar de schade-aansprakelijkheid voor

6 Zie J. Tamboer en J. Steenbergen, *Sportfilosofie*, Leende, Damon, 2000, pp. 29-31.

7 De traditionele definitie van Huizinga maakte dat onderscheid niet: 'Naar den vorm beschouwd kan men dus, samenvattende, het spel noemen een vrije handeling, die als "niet gemeend" en buiten het gewone leven staande bewust is, die niettemin den speler geheel in beslag kan nemen, waaraan geen direct materieel belang verbonden is, of nut verworven wordt, die zich binnen een opzettelijk bepaalde tijd en ruimte voltrekt, die naar bepaalde regels ordelijk verloopt, en gemeenschapsverbanden in het leven roept, die zich gaarne met geheim omringen of door vermomming als anders dan de gewone wereld accentueeren'. J. Huizinga, *Homo Ludens; proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur*, Haarlem, H.D. Tjeenk Willink & Zoon N.V., 1938, p. 20.

letselschade die deelnemers elkaar onderling tijdens een wedstrijd kunnen toebrengen is dit door de Hoge Raad erkend:⁸ '... dat het toebrengen van letsel in sport- en spelsituaties minder snel onrechtmatig is dan wanneer die gedraging niet in het kader van de sport- of spelbeoefening zou hebben plaatsgevonden. De deelnemers hebben immers anders dan de deelnemers aan het maatschappelijk verkeer tot op zekere hoogte gevaarlijke gedragingen waartoe het spel uitlokt over en weer van elkaar te verwachten. Hoewel de overtreding een factor is die meeweegt bij de beoordeling van de onrechtmatigheid is niet reeds het enkele overtreden van de spelregels, waaronder ook die ter bescherming van de veiligheid der spelers, onrechtmatig'.

De sportregel die functioneert in het kader van de intrinsieke doelstelling van het spel en de sport is daar immuun voor de rechtsregel. Ook uit de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap is dat te begrijpen. De desbetreffende zaken gingen over gevallen waarin de sport regelingen had getroffen die de sporter belemmerde om deel te nemen aan wedstrijden en dus belemmerde om zijn arbeid te verrichten en inkomen te verdienen. Die regelingen varieerden van het betalen van transfervergoedingen en het bestaan van nationaliteitsclausules,⁹ het in het leven roepen van een gesloten periode in een competitie¹⁰ tot aan het vastleggen van selectienormen voor uitzending naar bepaalde topsportevenementen.¹¹ Het Hof laat dergelijke belemmeringen alleen toe indien het gaat om uitsluiting van deelneming 'om niet-economische redenen, die verband houden met het specifieke kader en karakter van de wedstrijden en waarbij het dus uitsluitend om de sport als zodanig gaat'. Sportregels die aan deze criteria voldoen zijn onaantastbaar voor het EG-recht, maar het Hof voegt daar dan uitdrukkelijk aan toe dat deze inperking van de werkingssfeer van de betrokken bepalingen beperkt moet blijven tot haar eigenlijke doel en niet kan worden aangewend om elke sportactiviteit daarvan uit te sluiten. Het Hof zegt niet wat het verstaat onder het 'eigenlijke doel'. Mijns inziens moet daar tenminste het intrinsieke doel van de spel en sportactiviteit onder verstaan worden.

Onderscheidingen in het sporttuchtrecht

Ook met betrekking tot toepassing van het sporttuchtrecht en de daaraan verbonden sanctionering van overtredingen worden in de juridische literatuur onderscheidingen gemaakt waarin het intrinsieke en het extrinsieke doel van de sport in de statutaire doelstelling van sportbonden tot uiting komen. De overtreding van de spelregel wordt onderscheiden

8 H.R. 19-10-1990, *NJ* 1992, 621 (Tennisspel) en H.R. 28-06-1991, *NJ* 1992, 622 (voetbalspel), beide onder *NJ* 1992, 622 geannoteerd door CJHB (Brunner).

9 HvJ EG 15 december 1995, *NJ* 1996, 637 (Bosman/Club Luik, KNVB&UEFA).

10 HvJ EG 13 april 2000, *NJ* 2000, 543 (Finse basketballer Lehtonen).

11 HvJ EG 11 april 2000, *NJ* 2000, 542 (Belgische Judoka Deliège).

van de overtreding van andere gedragsvoorschriften omdat de spel-overtreding altijd leidt tot een spelsanctie, die opgelegd wordt door de scheidsrechter of jury zonder dat er sprake is van een tuchtrechtelijke procedure.¹² De orde van de wedstrijd staat voorop en opsporing en berechting liggen in een en dezelfde hand. Er is geen sprake van hoor en wederhoor, de deelnemers zijn risicoaansprakelijk voor hun overtredingen. Alleen over verkeerde waarnemingen kan soms achteraf geprocedureerd worden. Het gaat in deze categorie om overtredingen van gedragsvoorschriften - niet met de handen spelen, niet uit de baan lopen en dergelijke - die noodzakelijk zijn voor het verwezenlijken van het intrinsieke doel van het spel. Omdat het uitsluitend om de handhaving van de spel- en competitieorde gaat kan er geen zwaardere spelsanctie worden opgelegd dan diskwalificatie of verwijdering uit het speelveld. Het is daarbij niet van belang of de overtreder iets te verwijten valt.

Voor andere misdragingen, met name die welke de sportorganisatie in diskrediet brengen, die de belangen van de sportbond in het algemeen schaden, is bij vrijwel elke sportbond een tuchtrechtelijke procedure geregeld. Het zwaartepunt van het sporttuchtrecht ligt dan ook bij de handhaving van gedragingen, die noodzakelijk zijn voor de verwezenlijking van de extrinsieke doeleinden van de sportbond of -club, welke vooral betrekking hebben op het maatschappelijk aanzien van de sport. De op te leggen sancties, die kunnen variëren van de enkele berisping tot ontzetting uit de organisatie, overstijgen de spelsanctie, die uitsluitend opgelegd wordt ten behoeve van de ordening in de enkele wedstrijd. In juridische zin is het onderscheid vooral van belang omdat bij de oplegging van dit soort sancties geëist kan worden dat rekening gehouden wordt met de verwijtbaarheid van de overtreder en de proportionaliteit van de op te leggen sanctie, dat wil zeggen de verhouding tussen de sanctie enerzijds en de ernst van het begane feit en de mate van verwijtbaarheid anderzijds. Naarmate de belangen van de sporter bij deelneming aan wedstrijden groter zijn moeten bovendien deze regelingen des te meer procedurele waarborgen inhouden, die ook in het strafrecht gelden.¹³ Zoals bijvoorbeeld de onafhankelijkheid van de berechtende in-

12 Zie F.C. Kollen, A. Wassing e.a., *Straf- en tuchtrecht*, in: F.C. Kollen (red.) *Praktijkboek voor de sportbestuurder IXA* nrs. 3 en 11, Deventer, Kluwer (Josbl.).

13 Een en ander geldt ook al in de amateursector van een sport. In een tuchtzaak van de KNVB Amateurvoetbal had in hoger beroep de commissie van beroep een zaak tegen een speler behandeld en uitspraak gedaan met twee personen. Het besluit van de commissie werd door de rechtbank Utrecht nietig verklaard, waarbij de rechtbank het volgende overwoog. '(4.5) ... Niet alleen is dit verzuim in strijd met de eigen tuchtrechtelijke procedureregels binnen de KNVB, ook is zij in strijd met het algemeen geldend procesrechtelijke voorschrift dat, als iemand wordt gestraft of anderszins berecht door een college bestaande uit meer personen, de beslissing met meerderheid van stemmen moet kunnen worden genomen. Dat voorschrift is van dermate fundamentele aard, dat het te zamen met de strijd met de eigen tuchtrechtelijke procedureregels van de KNVB voldoende grond oplevert voor het oordeel dat de KNVB in strijd met de goede trouw handelt door Den

stantie (de tucht- en de beroepscommissie), duidelijkheid in de omschrijving van de misdraging, het beginsel van hoor en wederhoor. De onderscheiding tussen spelovertradingen met de daaraan verbonden spelsancties en de misdragingen met de daaraan verbonden tuchtrechtelijke maatregelen verhindert niet dat een spelovertrading tevens een misdraging kan zijn. Zoals bijvoorbeeld het natrappen van een tegenstander of het doorzetten van een judoworp nadat de scheidsrechter het stop-commando heeft gegeven. Er kan dan zowel een spelsanctie als een tuchtrechtelijke maatregel worden opgelegd: diskwalificatie en uitsluiting voor een of meer komende wedstrijden. Het opleggen van de tweede sanctie geschiedt echter na een tuchtrechtelijke procedure, bij de eerste is dat niet het geval.

Dopingovertreding: spelovertrading of wangedrag?

De dopingovertreding lijkt ook zo'n gedraging te zijn die zowel een spelovertrading als een misdraging oplevert. Het wangedrag zou geplaatst moeten worden in de categorie misdragingen die in strijd zijn met de van oudsher geldende extrinsieke doeleinden van de sport op het gebied van gezondheid en opvoeding. Naar de preambule van het Verdrag van Straatsburg te oordelen lijkt het erop dat dit laatste aspect wordt benadrukt.

Zo is het echter niet begonnen. Heel lang is de rechtvaardiging gezocht in de stelling dat dit gedrag in strijd zou zijn met de intrinsieke doeleinden van de sport. Als één van de eerste formuleerde de Deutsche Sportärztebund in 1952 de volgende dopingdefinitie: 'Die Einnahme eines jeden Medikamentes - ob wirksam oder nicht - mit der Absicht der Leistungssteigerung während des Wettkampfes eingenommen, ist als Doping zu betrachten'.¹⁴

Onder doping werd dus verstaan het innemen van een medicament - of dat nu werkzaam is of niet - met de bedoeling de prestatie tijdens de wedstrijd te vergroten. Hetzelfde kenmerk vindt men terug in de dopingdefinitie die het Comité van Ministers van de Raad van Europa op 29 juni 1967 aannam. Onder doping werd verstaan: 'the administration to or use by a healthy person, in any manner whatsoever, of agents foreign to the organism, or of physiological substances in excessive quantities or introduced by an abnormal channel, with the sole purpose of affecting artifi-

Arend aan het schorsingsbesluit te houden. De beslissing van de Commissie van Beroep (...) is daarom rechtens onverbindend te achten': Rechtbank Utrecht 5-4-1989, niet gepubliceerd.

14 Geciteerd door M. Sehling, R. Pollert e.a., *Doping im Sport; Medizinische, sozialwissenschaftliche und juristische Aspekte*, München, 1989, p. 18. In: K.H. Bette en U. Schimank, 'Doping und Recht - soziologisch betrachtet', *Doping*, p. 358.

cially and by unfair means the performance of such a person when taking part in a competition'.¹⁵

Reeds in 1963 had de Raad van Europa een dopingdefinitie opgesteld, die voor een belangrijk deel overeenkwam met die van 1967. Krachtens die eerdere definitie moesten ook psychologische maatregelen, die konden leiden tot een prestatieverbetering van een atleet, als doping worden beschouwd. In beide definities wordt het gebruik van doping ongeoorloofd geacht omdat het de eerlijke krachtmeting zou verstoren. In die opvatting gaat het om gedrag dat in strijd is met het intrinsieke doel van het spel, c.q. de sport. De aanhangers van die opvatting hebben er geen moeite mee dat sancties, hoe zwaar dan ook, wegens dopinggebruik op dezelfde wijze worden opgelegd als bij de spelovertreiding: de enkele constatering door het dopinglaboratorium levert diskwalificatie en - soms langdurige - uitsluiting op.

Gedurende de totstandkoming van het Verdrag van Straatsburg is er duidelijk sprake van een accentverschuiving naar het tweede aspect van de doelstelling. Ongetwijfeld is dit mede het gevolg van de druk die van rechtspraak en literatuur uitging dat ook in sportzaken de gewone basisregels van het recht, in het bijzonder van fundamentele rechten dienen te gelden.¹⁶ De rechtvaardiging van het verbod tot het gebruik van doping in de sport werd steeds meer gezocht in het feit dat het om een gedraging gaat die in strijd is met de gezondheids- en opvoedkundige waarden van de sport. In de preambule van het Verdrag van Straatsburg is deze kant van het gebruik van doping in de sport als rechtvaardigingsgrond voor het verbod eerder genoemd dan het feit dat er sprake is van 'unfair play'. Dienovereenkomstig wordt in het Verdrag voorgeschreven dat bij de handhaving van het verbod rekening gehouden moet worden met de rechten van de sporter.

15 Resolution (67)12 - Doping of Athletes. De Unesco werkt ook nog steeds met een dergelijke definitie: l'Administration a un sujet sain, ou l'utilisation par lui-même et par quelque moyen que ce soit, d'une substance étrangère à l'organisme, de substances physiologiques en quantité ou par une voie anormale et ce dans le seul but d'augmenter artificiellement et de façon déloyale la performance de ce sujet à l'occasion de sa participation à une compétition. Certains procédés psychologiques créés afin d'augmenter la performance du sujet peuvent être considérés étant du 'doping'.

16 Zie K. Vieweg en R. Siekman (red.), *Legal comparison and harmonisation of doping rules; the final report within the framework of the pilot project for campaigns to combat doping in sport in Europe*, Deel 4, Sports Rules and Regulations, §4.2.5., Fundamental rights of the athlete and procedural guarantees. In ons land werd dit bijvoorbeeld duidelijk in de zaak Erik de Bruin, die door het bestuur van de KNAU geschorst was onder druk van de internationale atletiekunie (IAAF). De schorsing werd in kort geding ongedaan gemaakt omdat statutair niet het bestuur maar de tucht- en in hoger beroep de beroepscommissie van de KNAU bevoegd waren: Pres. Rb. Utrecht 3 september 1993, kg nr. 661/93.

Dopingverbod beschermt de extrinsieke doelstellingen van de sport

Particuliere sportorganisaties mogen hun eigen regels stellen die betrekking hebben op de eerlijke krachtmeting en op het gedrag van de deelnemers aan die wedstrijd. De grenzen aan die vrijheid liggen daar waar het gedrag van de deelnemers de sport maatschappelijk onaanvaardbaar maakt. Niet alleen betreft dat het gedrag dat de activiteit definieert, zoals bijvoorbeeld bij het verbod tot kooivechten, racen op de ringweg A10 te Amsterdam of het reeds genoemde Russische roulette het geval is. Ook betreft het misdragingen in het kader van maatschappelijk aanvaarde sporten, zoals vandalisme, grove beledigingen en dergelijke. Gelet op de preambule van het Verdrag van Straatsburg behoort het gebruik van dopinggeduide middelen in de sport ook tot die categorie. De categorie misdragingen dus, die in strijd zijn met de extrinsieke doeleinden van de sport.

Er is immers geen enkel wedstrijdspel, c.q. tak van sport, waarin dopinggebruik axiomatisch de gelijke krachtmeting oneerlijk verstoort. Dopinggebruik kan de ene deelnemer wel bevoordelen boven de ander, maar dat kan ook doordat de ene deelnemer zich veel beter heeft kunnen voorbereiden, beter materiaal of ander materiaal gebruikt dan wel gewoon meer geld heeft dan de ander. Dopinggebruik heeft namelijk in beginsel niet te maken met de intrinsieke doeleinden van de krachtmeting als zodanig. Het definieert de activiteit niet, het is geen spelregel zoals bijvoorbeeld de regel dat een paard bij schaken de paardensprong mag maken. De rechtvaardiging van het verbod op het gebruik van doping moet daarom primair gezocht worden in de doelstelling het maatschappelijk aanzien van de sport te bevorderen of te behouden en niet in de fair play-gedachte.

Er kan hier een vergelijking gemaakt worden met het vroeger geldende verbod om beroepssport te beoefenen. Dat verbod vond zijn grondslag in het behoud van het amateurisme, dat toentertijd de sport haar maatschappelijk aanzien gaf. Evenals nu het geval is met dopinggebruik werd ook toen het betalen van geld in strijd met de fair play-gedachte geoordeeld. Wij weten nu dat het alleen ging om de maatschappelijke onaanvaardbaarheid van beroepssport, want, eenmaal aanvaard, was er ook geen sprake meer van dat beroepssport oneerlijk zou zijn. Het bleek dat het speldeel en de spelregels nog steeds hetzelfde waren gebleven. Dopinggebruik – en vroeger het beoefenen van beroepssport – is in dat opzicht het spiegelbeeld van ruw spel. Ruw spel is een spelovertreiding die de eerlijke krachtmeting verstoort en bovendien zodanig van aard kan zijn dat het gedrag tevens een misdraging in tuchtrechtelijke zin oplevert. De overtreiding wordt alsdan niet alleen bestraft met een spel-sancie maar leidt vervolgens tot een tuchtrechtelijke procedure die kan leiden tot verdere sancties. Dopinggebruik is een misdraging, die het maatschappelijk aanzien van de sport schaadt en waarvan het verbod tot

gevolg heeft dat de overtreding ook de eerlijke krachtmeting verstoort. De misdraging leidt als zodanig tot een tuchtrechtelijke procedure en moet ook leiden tot een spelsanctie (diskwalificatie). Het kan niet anders dan dat het verbod tot dopinggebruik op die wijze gerechtvaardigd moet worden. Aan het wedstrijddoel en de daartoe opgestelde regels verandert immers niets als zou blijken dat dopinggebruik het maatschappelijk aanzien van de sport niet meer schaadt en het verbod zou vervallen.

Nog steeds overtreding van de spelregel

Het is echter ver van de werkelijkheid om te veronderstellen dat dopinggebruik geaccepteerd zou worden en dat is ook het geval met de veronderstelling dat de oneerlijke krachtmeting als rechtvaardigingsgrond voor het verbod tot het gebruik van doping in de sport losgelaten zal worden. Dat dopinggebruik nog steeds als de overtreding van een spelregel wordt gezien blijkt niet alleen uit punt c. van de preambule van het Verdrag van Straatsburg, maar vooral ook uit het feit dat in dopingzaken het principe van de 'strict liability' geldt.¹⁷ Dat wil zeggen dat ongeacht de schuldvraag een sporter geacht wordt dopinggeduide middelen te hebben gebruikt indien een bloed- of urinemonster de aanwijzing daartoe geeft. Het opleggen van de sanctie blijft daardoor ook in de sfeer van het opleggen van een spelsanctie: constateren is straffen.

Er is een belangrijke reden te bedenken waarom men geen afstand wil doen van die rechtvaardigingsgrond van de verstoring van de eerlijke krachtmeting. Er blijft dan immers de illusie bestaan dat het verbod een spelregel is, dat wil zeggen een gedragsregel die gesteld is in het kader van de intrinsieke doeleinden van het wedstrijdspel, c.q. de sport. Dergelijke regels mogen immers afwijken van hetgeen in de maatschappij als norm geldt. Hinderlijke vragen als 'waarom mag de minister-president pepillen, neusdruppels of andere medicamenten nemen als hij het land zo goed mogelijk moet vertegenwoordigen op internationale conferenties en mag Jochem Uytdehaage dat niet als hij voor de finale een opkomende griep wil onderdrukken?' kunnen dan moeiteloos beantwoord worden: Jochem Uytdehaage beoefent sport en daar gelden nu eenmaal andere regels. Daarbij wordt gewezen op het feit dat het verbod is gericht is op het gebruik van middelen, waarvan aangenomen wordt dat zij prestatieverhogend zijn.

Er is hier sprake van een soort opportunisme dat de problematiek wil beperken tot uitsluitend de georganiseerde sport als zodanig. Dit opportunisme wordt gevoed door het Verdrag van Straatsburg dat, zoals hierboven gemeld, zijn werking beperkt tot de georganiseerde sport. Derge-

17 Zie K. Vieweg en R. Siekman (red.), *Legal comparison and harmonisation of doping rules; the final report within the framework of the pilot project for campaigns to combat doping in sport in Europe*, Deel 4, Sports Rules and Regulations, §4.2.5.4.10, Distribution of the burden of proof with regard to strict liability.

lijk opportunisme laat veel vragen onbeantwoord, die juist te maken hebben met het maatschappelijk aanzien van de sport en waaruit blijkt dat de gedachte dat dopinggebruik een overtreding van een spelregel is van secundair belang is.

Spelovertredding van secundair belang

Tenminste twee lastige vragen kunnen niet beantwoord worden vanuit het perspectief dat dopinggebruik een overtreding is van een spelregel. De eerste vraag is hoe men dan omgaat met de consequentie dat een sporter die een op de lijst verboden, maar maatschappelijk vrij onschuldig middel gebruikt heeft, voor lange tijd uitgesloten moet worden, terwijl de andere sporter die maatschappelijk ongewenst gedrag toont door het gebruik van veel minder onschuldige drugs vrijuit kan gaan omdat deze drugs niet prestatieverhogend zijn. De daarmee verbonden vraag is hoe het zit met het verbieden van het gebruik van drugs als marihuana of XTC, die niet op de lijst staan of met middelen, die wel op de lijst staan, maar waarvan vaststaat dat zij niet prestatieverhogend zijn. Hier kan de sport met de fairplay-gedachte als rechtvaardigingsgrond niet meer goed uit de voeten. Men kan dan niet anders stellen dan dat dergelijk gedrag het aanzien van de sport als middel voor een gezond bestaan schaadt. Het is alleen jammer dat veel mensen vinden dat dit imago van de sport al lang niet meer bestaat, daarbij wijzend op de ongezonde inspanningen die in de topsport geleverd worden om tot betere prestaties dan de concurrentie te komen.

Toch lijkt mij de bescherming van het gezondheidsimago van de sport de enige juiste rechtvaardigingsgrond. Dopinggebruik is een verschijnsel uit de topsport. Het toelaten van doping in de topsport, hoe gecontroleerd dan ook, betekent groot gevaar van ongecontroleerd gebruik van doping in de breedtesport. Sport verliest daarmee ook in de breedte haar imago als middel voor een gezond bestaan, sterker nog, sport wordt een gevaar voor de volksgezondheid. De vraag of het gebruik van doping een overtreding van een spelregel is, wordt daardoor van secundair belang. Dit kan het geval zijn als blijkt dat het middel prestatieverhogend is of met de bedoeling is gebruikt om de prestatie te verhogen. Het vaststellen daarvan is echter minder belangrijk dan vast te stellen dat het gedrag het imago van de sport aantast. In dat verband is het naar mijn mening geen enkel probleem om de sporter het recht te geven dat hem geen straf zonder schuld wordt opgelegd. Blijkt het te gaan om een prestatieverhogend middel en wordt het gebruik daarvan aangeduid als oneerlijke krachtmeting, dan kan dat best tot een spelsanctie leiden, maar die moet dan niet verder gaan dan de spelsanctie die men oplegt als een wielrenner verboden materiaal gebruikt of uit zijn sprintlijn rijdt of als men de atleet, schaatsenrijder of zwemmer een sanctie oplegt als dezen uit hun baan geraken. Aan die overtredingen worden immers ook geen uitsluitingen van maanden verbonden.

Berechting van ‘sportief’ wangedrag

Aspecten van straf- en tuchtrecht in de sport

W. Bos en H. de Doelder*

Op 12 december 2001 gaf de KNVB met een persbijeenkomst in Zeist de aftrap aan de actie ‘Voetbal schaamt zich voor geweld’. Onder het motto ‘stop de ellebogen’ willen bestuurders, spelers, trainers en scheidsrechters het geweld op het veld een halt toe roepen. Zij maken zich ernstige zorgen over de schrikbarende toename van het aantal zware overtredingen in het profvoetbal, zoals vliegende tackles en elleboogstoten. De zaak van een reservespeler van Haarlem die Kenneth Goudmijn in augustus 2001 naar de grond sloeg, heeft de toon gezet. Weliswaar lijkt er dit seizoen (2001/2002) sprake van een lichte afname van het aantal veldverwijderingen, de gemaakte overtredingen zijn steeds harder. In de eerste negen speelrondes van dit seizoen was zes keer sprake van een veldverwijdering als gevolg van een elleboogstoot; zeven keer als gevolg van het slaan van een tegenspeler, en zeventien keer als gevolg van schoppen. Dit is bepaald geen reclame voor het betaalde voetbal dat een belangrijke voorbeeldfunctie heeft richting jeugd- en amateurvoetballers.

Dat de actie van de KNVB geen overbodige luxe is, bewijst de bekerwedstrijd Ajax 2-FC Twente, die paradoxaal genoeg enkele uren na de bovenbedoelde persbijeenkomst werd gespeeld. Het begon met een met onbesuisde sliding van een Twente verdediger tegen Ajax-spits Bechan. Vervolgens droeg een tweede Twente-verdediger bij aan de onsportiviteit door de bal met opzet tegen het lichaam van de gevloerde spits te schieten. Daarop ontstond onenigheid tussen een toegesnelde Twente-verdediger en een Ajax-spits, waarbij de verdediger een kopstoot uitdeelde en de aanvaller krachtig uithaalde met de vuist. De een ging *knock out*, en de ander kwam er vanaf met een tand door de lip.

Wie gelooft dat dergelijk wangedrag in de sport is voorbehouden aan de voetbalsport komt bedrogen uit. Wat te denken van de vuistslag van veldrijder Richard Groenendaal in het gezicht van een sarrende Belgische supporter tijdens een cyclocross op 31 december 2001 in het Belgische Diegem. Kort daarna deed Groenendaal de volgende uitspraken

* De auteurs zijn respectievelijk onderzoeker bij het Bureau Nationale ombudsman (hij schrijft deze bijdrage op eigen titel) en hoogleraar strafrecht en strafprocesrecht aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, tevens oud-voorzitter Commissie van Beroep betaald voetbal.

over Belgische supporters in een interview met het weekblad *Humo*: 'Als ik het echt beu ben, charter ik toch een busje zware jongens die allemaal honkbalknuppels onder hun jasje verstopten? En de eerste die een beetje veel boe roept, krijgt dan "bam" die knuppel in zijn nek'.

Tegen de achtergrond van deze zware overtredingen dringt de vraag zich op of er een taak is weggelegd voor het strafrecht op het terrein van de sport. In het hiernavolgende zal eerst worden ingegaan op de mogelijkheden en wenselijkheid van strafrechtelijke bemoeienis. Daarna wordt de aard van het tuchtrecht in het algemeen besproken, waarna wordt ingezoomd op de plaats van het sporttuchtrecht binnen het tuchtrecht. Vervolgens wordt stilgestaan bij enkele actuele thema's uit het sporttuchtrecht.

Mishandeling en dood of zwaar lichamelijk letsel door schuld

Welke strafrechtelijke bepalingen op 'sportief' wangedrag van toepassing kunnen worden geacht, zal sterk afhangen van de situatie in kwestie. Mishandeling is evenwel het meest voor de hand liggende voorbeeld. Het wetboek van strafrecht stelt in artikel 300 mishandeling strafbaar, zonder precies te omschrijven wat daaronder moet worden verstaan. Door middel van het voorvoegsel 'mis' heeft de wetgever ruimte gelaten om handelingen, die wel gewelddadig zijn, doch niet 'mis', (bijvoorbeeld medische ingrepen) buiten werking van het strafrecht te laten vallen. Gewelddadig gedrag dat in de aard van bepaalde sporten ligt (boksen, free fight) wordt evenzeer niet als mishandeling gezien, voornamelijk omdat de tegenstanders elkaar als het ware toestemming hebben gegeven voor dergelijke handelingen.¹

Bij andere takken van sport (zoals voetbal) zal deze toestemming veelal moeilijk aantoonbaar zijn. Bij het vaststellen of een overtreding in de sport wederrechtelijk is, zal dan de mate van voorzienbaarheid van de mogelijkheid dat er pijn of letsel zal ontstaan een zwaarwegende factor zijn. De wederrechtelijkheid in de sport wordt daarmee bepaald door datgene wat de deelnemer redelijkerwijs niet had kunnen en hoeven te verwachten van zijn tegenstander. Er is sprake van mishandeling, indien het optreden van de dader een voor die sport onredelijke en ongeoorloofde actie was en de sportman opzettelijk pijn of letsel wilde toebrengen.

Wanneer door een gebrek aan opzet het delict mishandeling niet kan worden bewezen, is het mogelijk om te denken aan schuld misdrijven, zoals omschreven in de artikelen 307 en 308 Sr: dood of zwaar lichame-

1 Een vergaand voorbeeld van de toestemmingsleer levert Rb 's-Gravenhage, 17 april 1964, NJ 1966, 23. Het handelt hier over een vechtpartij met dodelijke afloop, welke vechtpartij was aangegaan met wederzijds goedvinden, waardoor het niet kon worden gekwalificeerd als mishandeling.

lijk letsel door schuld. Een voorbeeld uit het verleden stamt uit 1950.² Een voetballer stond terecht voor de strafrechter te Breda omdat hij – zo luidde de aanklacht – de keeper van de tegenpartij met opzet tegen het hoofd zou hebben geschopt. Tengevolge hiervan was de schedel van de keeper gebroken en waren diens hersenen verwond, waardoor hij enige tijd later kwam te overlijden. De rechtbank veroordeelde de voetballer H. terzake van dood door schuld tot twee maanden hechtenis. De rechtbank overwoog daartoe dat 'is komen vast te staan, dat verdachte op het tijdstip waarop het slachtoffer met de bal onder zich op de grond terecht kwam, nog minstens enige passen van deze verwijderd was, zodat – zelfs indien hij in verband met zijn vaart de keeper niet kon ontlopen – in ieder geval zich van trappen had kunnen en moeten onthouden'.

Tuchtrecht of strafrecht?

In het voorgaande is vastgesteld dat er op het sportveld strafbare feiten kunnen worden gepleegd. Waarom zou een speler dan niet voor de strafrechter ter verantwoording moeten worden geroepen? We proberen een antwoord te formuleren: de sport wordt beoefend binnen een sportbond. Deze groep heeft regels opgesteld, die gelden na verwijtbare gedragingen. De regels worden gehandhaafd binnen een tuchtrechtelijk systeem. Dat tuchtrecht – indien goed functionerend – kan de overheid de noodzaak ontnemen om ook in te grijpen. Op grond van het opportuniteitsbeginsel (art. 167, lid 2 Sv) zijn officieren van justitie immers niet verplicht tot vervolgen. Zij zullen ons inziens van vervolging dienen af te zien indien de zaak in het tuchtrecht op een voor partijen bevredigende wijze is afgehandeld en bovendien het algemeen belang voldoende is verdisconteerd. Het tuchtrecht streeft weliswaar primair handhaving van de groepsnormen na en het strafrecht meer het algemeen belang, maar daarmee is niet gezegd dat die speciale normen niet ook potentieel zouden kunnen vallen onder de generale normen, waarop het strafrecht primair oogt.

Ook indien de overtredingen binnen de *beroepssport* worden gemaakt, is er veel voor te zeggen dat in beginsel slechts het tuchtrecht wordt ingeschakeld, zelfs als met de overtreding ook in strijd met het algemeen belang is gehandeld. Deze stelling heeft natuurlijk, het zij onmiddellijk toegegeven, ook zijn grenzen: zo zal bijvoorbeeld het doden van een tegenstander op het speelveld door het strafrecht worden afgedaan. De overtreding moet voor behandeling door de tuchtrechter namelijk wel gerelateerd zijn aan de sport, of te wel de deelnemers van de sport moeten die overtreding van de spelregels hebben kunnen verwachten. Een voorbeeld ter verduidelijking: in een bokswedstrijd kan er een klap onder de gordel komen, maar een deelnemer hoeft niet te verwachten dat een tegenstander hem een stuk oor afbijt, zoals zwaargewicht Mike

2 Rb Breda 30 november 1950, NJ 1951, 456.

Tyson deed bij Evander Holyfield tijdens een gevecht om de wereldtitel op 28 juni 1997 in Las Vegas. De lezer constateert terecht een zekere parallel met de omschrijving van het strafrechtelijke delict mishandeling in de sport.

Voordelen van het gebruik van tuchtrecht boven het strafrecht zijn er legio. De tuchtrechter is in de sport een deskundige. Hij kan beter dan de strafrechtelijke organen bepalen in welke mate is afgeweken van de tolerantiegrens. De sportrechter spreekt veel sneller recht, soms reeds voor de eerstvolgende wedstrijddag. Doordat het arsenaal aan straffen dat de tuchtrechter tot zijn beschikking heeft meer op de sport betrekking heeft, kan hij adequater straffen. Voorts is de tuchtrechtprocedure goedkoper dan de strafrechtprocedure. Tenslotte heeft het tuchtrecht een minder stigmatiserend effect.

Nadeel is dat de maatschappij het tuchtrecht wel eens als te licht kan kwalificeren, of als binnenkamertjespolitiek en als een voorbeeld van handen boven elkaars hoofd houden. Dit betekent dat er slechts sprake kan zijn van voorrang van het tuchtrecht boven het strafrecht indien de tuchtrechtelijke afhandeling maatschappelijk wordt geaccepteerd. Om deze acceptatie te bereiken dient de sport zich in te spannen om het tuchtrecht transparant te laten zijn.³ De opstelling van het slachtoffer speelt daarbij zeker een rol. Het kan zijn dat het slachtoffer een strafrechtelijke vervolging wenst daar waar een tuchtrechtelijke afdoening meer voor de hand zou liggen. Na sepot door de officier van justitie kan het slachtoffer daarbij zelfs gebruik maken van de klachtprocedure bij het gerechtshof (artt. 12 e.v. Sv). Het is niet uitgesloten dat in het kader van het 'maatschappelijke aanvaardingscriterium' toch wordt voldaan aan diens wens om de zaak strafrechtelijk af te handelen. Echter, indien de wens van het slachtoffer tot strafvervolging alleen zou worden ingegeven om op eenvoudige wijze zijn schade te kunnen verhalen, bestaat onvoldoende grond om het beklag om die reden te honoreren.

Tuchtrecht en sporttuchtrecht nader beschouwd

Van Agt noemde het tuchtrecht ooit een jungle (Van Agt, 1971, pp. 31 e.v.). Een moeilijk toegankelijk gebied, waar weliswaar veel ontdekkingsreizen in zijn ondernomen, maar dat nog niet helemaal in kaart is gebracht. Zijns inziens heerst nergens in ons rechtsstelsel groter chaos, dus minder tucht, dan op het gebied van het tuchtrecht. Door de vele verschijningsvormen is het aanbrengen van een ordening niet eenvoudig. Het ver uiteenlopen van de definities is dan ook een van de meest opvallende kenmerken van het tuchtrecht (Langemeijer, 1975, p. 1). Echter in

3 Traditioneel een van de belangrijkste knelpunten binnen het tuchtrecht is zonder twiifel de openbaarheid. Haardt noemt de openbare behandeling in het tuchtrecht zelfs 'het heetste der hete hangijzers'. Samenvattend verslag, in: *Tuchtrecht en fair play*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1984, p. 5.

de verschillende definities zien we telkens dat het begrip 'groep' een centrale plaats inneemt.

Het al dan niet bestaan van een groep wordt als het onderscheidend criterium gezien voor de vraag of gesproken kan worden van tuchtrecht. We doelen hier niet op elke willekeurige groep, doch op een groep, waarbij een dusdanige relatie tussen de leden van de groep onderling bestaat, dat er sprake is van een zeker besef dat bepaalde gedragingen tegen de groepsnorm indruisen. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld een groep overtreders van een gemeentelijke APV.

Die onderlinge relatie tussen de leden van de groep kan met name worden verwacht indien er sprake is van een min of meer vrijwillige aanwezigheid van de leden in de groep. Men name wordt daarbij gekeken naar de mogelijkheid voor leden om de groep te *verlaten*. Zo zou men kunnen stellen dat tuchtrecht voor gedetineerden tot de mogelijkheid zou dienen te behoren, aangezien leden van die groep vrijwillig gekozen hebben voor de optie van het plegen van misdrijven. Maar op dit soort tuchtrecht (dat wij liever met tuchtigingsrecht zouden aanduiden) doelen wij hier niet: er is immers geen of weinig vrijwilligheid om de groep te verlaten. De mate van vrijwillige aanwezigheid in de groep, kan zelfs goed gebruikt worden om de rechten en verplichtingen binnen het specifieke tuchtrecht te normeren: naarmate er minder vrijwillige aanwezigheid is, doen de meer strafrechtelijke normen nadrukkelijker van zich spreken, en, omgekeerd, naarmate er meer vrijwilligheid is, doet de juridische positie van het groepslid meer denken aan een privaatrechtelijke verbintenis, waardoor privaatrechtelijke beginselen het specifieke tuchtrecht meer beheersen (De Doelder, 1981).

Waar dienen we nu het beroepssportrecht te plaatsen op deze, als het ware, glijdende schaal van vrijwillige aanwezigheid? Er is enerzijds wel sprake van vrijwillige aanwezigheid in die zin, dat uittreden acuut tot de mogelijkheden behoort, doch anderzijds kan niet worden gesteld dat sporters volledig vrijwillig lid zijn van hun sportorganisatie: zonder dat lidmaatschap immers zouden zij hun beroep niet kunnen uitoefenen. Er is derhalve veel voor te zeggen de beroepssport ongeveer in het midden van de glijdende schaal te plaatsen, waardoor niet alleen strafrechtelijke, doch ook privaatrechtelijke beginselen van toepassing zijn en hun invloed uitoefenen op de verhouding tussen sporter en bond.

Het privaatrechtelijk uitgangspunt is daarbij artikel 2:8 BW, waarin in lid 1 de rechtspersoon (de bond) opgedragen wordt zich tegenover betrokkenen (leden) te gedragen naar hetgeen door redelijkheid en billijkheid wordt gevorderd (en vice versa). Dat kan zelfs (art. 2:8, lid 2 BW) betekenen, dat het zou kunnen dat geschreven regels buiten toepassing dienen te worden verklaard. Het zou te ver voeren hier op deze plaats in detail op deze bepaling in te gaan, maar vaststaat dat de eis tot wederkerig behoorlijk gedrag een goed uitgangspunt is in de relatie. Het strafrechtelijk uitgangspunt ligt gecompliceerder en heeft ook nog te maken met het antwoord op de vraag of art. 6 EVRM op het betreffende tucht-

recht van toepassing is. Dit is inderdaad het geval, wanneer wij de beroepssport op het oog hebben en er een mogelijkheid is voor de tuchtrechter om de beroepssporter kortere of langere tijd uit te sluiten van zijn recht om zijn sport en dus zijn beroep te beoefenen respectievelijk uit te oefenen. Dan is er immers duidelijk sprake van het vaststellen van 'burgerlijke rechten en verplichtingen'.⁴ Dit wil dus zeggen dat art. 6 EVRM (met daarin, kort gezegd, het *fair play*-beginsel of het beginsel van goede procesorde) onverkort van toepassing is op het tuchtrecht. Enkele van de gevolgen van deze stelling zullen hieronder worden besproken.

Bewijs in het sporttuchtrecht en de zaak Frank de Boer

Ons strafrechtelijk bewijsrecht wordt gekarakteriseerd als negatief-wettelijk. Dit houdt onder meer in dat voor het bewijs dat de verdachte het hem tenlastegelegde feit ook werkelijk heeft begaan alleen door de wet erkende bewijsmiddelen mogen worden gebezigd. Voorts mag de strafrechter op grond van de regel *unus testis, nullus testis* niet tot bewezenverklaring overgaan op basis van de verklaring van slechts één getuige.⁵ In tegenstelling tot het strafrecht geldt in het tuchtrecht niet het negatief-wettelijk bewijsstelsel maar het vrije bewijsstelsel. Het vrije bewijsstelsel kent geen regels met betrekking tot toegestane bewijsmiddelen en bewijsminima.

Betekent dit nu dat iemand door de tuchtrechter lichtvaardiger veroordeeld kan worden dan door de strafrechter? Dat is toch niet het geval. Het (strafrechtelijke) wettig bewijsmiddel 'eigen waarneming van de rechter' fungeert in de praktijk namelijk zodanig dat het negatief-wettelijk bewijsstelsel in de praktijk niet ver verwijderd is van het vrije bewijsstelsel. Verder wordt de *unus testis*-regel niet zo strak gehanteerd dat er altijd twee bewijsmiddelen worden vereist die zich elk afzonderlijk uitstrekken over alle onderdelen van de tenlastelegging. De rechter kan bijvoorbeeld een zedendelict bewezen achten op grond van de verklaring van het slachtoffer als getuige en de verklaring van de verdachte dat hij op het desbetreffende tijdstip op de plaats van het delict is geweest. Daarmee lijken de verschillen tussen strafrechtelijk en tuchtrechtelijk bewijsrecht in praktijk slechts gradueel. Ook een sportrechter mag niet overgaan tot veroordeling op grond van één getuigenverklaring wanneer hier een ontkenning van de beschuldigde tegenover staat. Bovendien hebben enkele sportbonden de *unus-testis*-regel expliciet in hun reglementen opgenomen.⁶

4 Vergelijk EHRM 28 juni 1978, NJ 1980, 54.

5 Zie de artt. 342, lid 3 en 341, lid 4 Sv.

6 Er is zowel in het straf- als sporttuchtrecht een bijzondere uitzondering op deze regel: het bewijs dat de verdachte het hem tenlastegelegde feit begaan, kan worden aangenomen alleen op grond van het proces-verbaal van de opsporingsambtenaar, respectievelijk de eigen verklaring van de scheidsrechter; zie art. 344, lid 2 Sv en art. 31 lid 3 Tuchtreglement

Als voorbeeld gaan we hier in op de nandrolon-affaire rond Frank de Boer. Op het eerste gezicht lijkt de zaak eenvoudig. De eerste meting van De Boers urine had als uitkomst een nandrolongehalte van 8,6 nanogram per milliliter. Bij de contra-expertise werd een waarde van 7,1 geconstateerd, waar volgens de regels van de Uefa maximaal 2 is toegestaan. Op grond van deze dopingregels maakt het niet uit hoe het verboden middel in het lichaam van de sporter is gekomen. De enkele aanwezigheid van de verboden stof is de overtreding. De sporter is zelf verantwoordelijk voor wat hij eet of gebruikt.

Echter, bij nadere beschouwing kan de tuchtrechtelijke veroordeling (vooral in eerste aanleg waar een schorsing van een jaar werd opgelegd) de juridische toets der kritiek niet doorstaan. Zoals gezegd dient naarmate het tuchtrecht voor professionals, die voor de uitoefening van hun beroep verplicht zijn onderworpen aan dat tuchtrecht, aan de beginselen van een goede procesorde te voldoen. We hebben het beroepsvoetbal hierboven ongeveer in het midden van de glijdende schaal van vrijwilligheid geplaatst. Dat betekende dat zowel privaatrechtelijke (de eis van redelijkheid en billijkheid) als strafrechtelijke beginselen van toepassing zijn. Bovendien is het zo, dat naarmate het sanctie-element binnen dit tuchtrecht een prominentere rol vervult, zoals bij profvoetbal, de strafrechtelijke uitgangspunten nadrukkelijker in acht genomen dienen te worden.

In deze zaak is ten eerste van belang het grondbeginsel 'geen straf zonder schuld'. Dit adagium biedt uitkomst voor die gevallen waarin bestrafing van de dader voor diens gedrag misplaatst is, omdat het voor strafbaarstelling vereiste niveau van verwijtbaarheid niet wordt gehaald. Bij twijfel omtrent de schuldvraag geldt het beginsel *in dubio pro reo*: bij twijfel wordt beslist ten gunste van de verdachte. Wanneer de rechter niet de overtuiging heeft dat de verdachte schuldig is mag hij niet veroordelen. Wanneer de rechter de aanwezigheid van omstandigheden die straffeloosheid impliceren aannemelijk vindt, mag hij evenmin veroordelen. Met betrekking tot de beslissing of bewezen is dat de verdachte het hem verweten feit heeft begaan, geldt de internationaal gangbare standaard dat dit voor de rechter buiten redelijke twijfel vast moet staan.

In de zaak De Boer kan bezwaarlijk worden volgehouden dat deze twijfel niet bestaat. Een batterij aan gerenommeerde deskundigen kraakten de meetmethode en stelden dat De Boer vrijwel zeker slachtoffer was geworden van een vervuild voedingssupplement. Ook stelden zij dat bij bewuste toediening veel hogere waarden worden gemeten dan 7,1. Deze waarde zou zelfs door het lichaam zelf kunnen worden gemaakt. Ter illustratie: de kogelstoter C.J. Hunter werd twee jaar terug betrapt met 2000 nanogram nandrolon per milliliter urine. Interessant is nog dat de

waarde die is aangetroffen bij De Boer geen sportief voordeel biedt, zodat het beschermd belang van *eerlijke concurrentie* ook niet is geschonden.

Door de voetballer ondanks de twijfelpunten voor een jaar te schorsen, veronachtzaamde de tuchtcommissie de hiervoor genoemde strafrechtelijke beginselen. De Boer wendde zich terecht tot de beroepscommissie. Deze was zich (iets) meer bewust van de strafrechtelijke invalshoek, en reduceerde de straf tot tweeëneenhalve maand. De commissie ging er van uit dat de te hoge waarde zeer waarschijnlijk was veroorzaakt door een vervuild voedingssupplement. Daarmee stelde de beroepscommissie vast dat er geen sprake is geweest van bewust dopegebruik. Ondanks deze strafreductie is De Boer naar de burgerlijke rechter gestapt. Hij wil dat het vonnis van de Uefa wordt vernietigd en dat hij wordt gerehabiliteerd, en eventueel financieel gecompenseerd.

Deze stap naar de burgerlijke rechter is overigens niet onomstreden. Sportorganisaties houden namelijk niet van tussenkomst van de gewone rechter (Van Staveren, 1989, p. 113; Janssen van Raay, 1984, pp. 232 e.v.). Tot 1 september 2001 verboden de statuten van de wereldvoetbalbond (Fifa) zelfs de stap naar de burgerlijke rechter. In Nederland staat een dergelijke regel op gespannen voet met artikel 17 Grondwet waarin staat dat niemand tegen zijn wil van de rechter kan worden afgehouden, welke regel ook in artikel 6 EVRM wordt gelezen.

Bestrijding en berechting van dopingzondaars

In het licht van het hierboven behandelde zal het niet verbazen dat wij ook ten aanzien van de bestrijding van dopinggebruik handhaving door (een goed functionerend) tuchtrecht verkiezen boven strafrecht. Het optreden van politie en justitie tijdens de Tour van 1998 is dan ook in Nederland terecht bekritiseerd. Het zou niet humaan zijn om sporters na een zware etappe zonder avondmaal naar een ziekenhuis af te voeren voor het afnemen van urine, bloed en hoofdhaar. Beleefdheid en medemenselijkheid is echter slechts de cosmetische kant van de zaak. Inhoudelijk is er veel meer aan te merken op de bemoeienis van politie en justitie met de wielersport. Deze bemoeienis mag dan volgens de Franse dopingwet formeel zijn gewettigd, ze is vanuit maatschappelijk en sportief oogpunt niet te rechtvaardigen.

De Franse autoriteiten lijken – blijkens het straffe optreden in de TVM-zaak – het bezit van ampullen EPO⁷ gelijk te stellen aan de illegale handel in harddrugs. Deze vergelijking gaat niet op, zowel voor het type stoffen als voor de belangen van de maatschappij die kunnen worden geschaad. Repressief drugsbeleid zou de samenleving moeten vrijwaren van zware criminaliteit en georganiseerde misdaad. Verder wordt bescherming van de volksgezondheid tegen de verwoestende effecten van drugs als motivering aangevoerd. Beide belangen spelen slechts een beperkte rol bij

7 Voluit: Erythropoëetine; EPO bevordert de aanmaak van rode bloedcellen.

doping in de (wieler)sport. De ploegleider van TVM, Priem, kan bezwaarlijk worden gelijkgesteld met doorgewinterde drugsbaronnen. En wie het profpeloton wil vergelijken met een dwarsdoorsnede van de verslaafdenpopulatie ziet aanstonds de verschillen. Prestatiedrang maakt dat topsporters altijd op zoek zijn naar methoden om zichzelf te verbeteren. Soms hoort daar een bewuste keus voor doping bij, waarbij de gezondheidsrisico's op de koop toe worden genomen. Zonder deze risico's te bagatelliseren moet worden geconcludeerd dat de Franse autoriteiten onvoldoende respect hebben getoond voor de autonomie en de eigen normen van de sport. In feite is het gebruik van doping in de sport vooral verboden vanwege de eventuele concurrentievervalsing. Bij dopinggebruik en –handel op beperkte schaal wordt in het bijzonder die groepsnorm, eerlijk spel, overschreden. De generale normen die het strafrecht beoogt te beschermen, zijn nauwelijks in het geding. Het is dan ook in de eerste plaats aan de tuchtrechter om zich als deskundige over dopingzaken te buigen.

Ook de Europese Antidoping Conventie⁸, die in 1989 in het kader van de Raad van Europa tot stand is gekomen, noopt niet tot excessief strafrechtelijk optreden. Dit internationale verdrag richt zich met name op het nemen van maatregelen door de sportorganisaties zelf, zoals intensivering van controles en voorlichting. Intussen is in de Nederlandse wetgeving de strafbaarstelling van illegale dopinghandel bij wet van 5 april 2001 wel overgeheveld van de Wet op de geneesmiddelenvoorziening (WOG) naar de Wet op de economische delicten (WED).⁹ De keuze van de WED als wettelijk kader is gegrond op de economische schade die legale farmaceutische bedrijven te lijden hebben van de illegale productie en handel van vervalste en nagemaakte geneesmiddelen. Deze schade kan rechtstreeks financieel zijn, maar ook meer indirect door aantasting van het imago van het merkgeneesmiddel dat wordt vervalst of nagemaakt.

Met deze wetswijziging is de strafmaat verhoogd van zes maanden hechtenis tot zes jaar gevangenisstraf, en zijn de opsporingsbevoegdheden sterk uitgebreid. Men denke daarbij aan het opnemen van telecommunicatie, doorzoeking van woningen en aanhouding buiten heterdaad. Het instrumentarium van de WOG – inbeslagneming en binnentreden – werd ontoereikend geacht.¹⁰ Politie en Justitie dienen zich bij de toepassing van de nieuwe bevoegdheden telkens rekenschap te geven van de bijzondere positie van de sportwereld, waardoor de vereisten van evenredigheid en gematigdheid strikt behoren te worden nageleefd. In feite moet de strafrechtelijke invalshoek worden gereserveerd voor de meest agressieve criminele handelaren, die zich met name lijken

8 Overeenkomst ter bestrijding van doping, met Bijlage; Straatsburg, 16 november 1989; Trb. 1991, nr. 8.

9 Stb. 2001, 206.

10 Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 27 261, nr. 3.

op te houden rondom het sportschoolcircuit, en die op geen enkele wijze tuchtrechtelijk kunnen worden aangepakt (Koert en Van Kleij, 1998), terwijl tevens zwaarwichtige economische en/of gezondheidsbelangen op het spel staan.

Toegegeven moet worden dat de 'Tour dopage' de wielwereld wel heeft wakker geschud. Onder verantwoordelijkheid van de Union Cycliste Internationale (UCI) zijn de controles met succes geïntensiveerd. Zo bleef in de afgelopen Tour, waarbij alle renners in elk geval een keer zijn gecontroleerd, het dopingspook (nagenoeg) achter gesloten deuren. In het licht van deze strengere en succesvolle aanpak door de wielwereld zelf, valt de grootscheepse inval van meer dan driehonderd *carabinieri* op 6 juni 2001 – nota bene de vooravond van de Koninginnerit – in de hotels van de renners van de *Giro d'Italia* des te meer te betreuren. Het is hoog tijd dat de sportbonden in overleg treden met de Europese ministers van Justitie en Sport om tot harde afspraken te komen over het stopzetten van justitieel ingrijpen in de sport. Door meer voorlichting en een verdere intensivering van het aantal controles, moet de sportwereld politie en justitie de wind uit de zeilen nemen, opdat het strafrecht zijn *ultimum remedium* karakter kan behouden.

De aanklager en het legaliteitsbeginsel in het sporttuchtrecht

Hierboven werd betoogd dat het tuchtrecht met name in de beroepssport een prominente rol zou dienen te vervullen. Voorts werd de plaats van het tuchtrecht bepaald, waaruit volgde dat onder meer strafrechtelijke beginselen in acht dienen te worden genomen door het betreffende tuchtrecht. Het spreekt voor zich, dat naarmate het tuchtrecht beter is georganiseerd, de strafrechtelijke organen meer aan het tuchtrecht zullen (kunnen) overlaten. In dit kader bespreken we hieronder in het kort twee onderwerpen betreffende de inbeschuldigingstelling van een sporter. Een volwassen tuchtrecht zou deze onderwerpen goed dienen te regelen.

De rechter speelt in het (sport)tuchtrecht vaak een merkwaardige dubbelrol die zijn onafhankelijkheid niet bepaald ten goede komt: inbeschuldigingstelling en berechting worden in zijn persoon verenigd. In feite procedeert de tuchtrechter tegen de verdachte. Wanneer hij zich de vraag stelt: 'Is deze verdachte terecht aangeklaagd?' stelt hij zich eigenlijk de vraag: 'Heb *ik* deze verdachte terecht aangeklaagd?' Een objectief, onafhankelijk antwoord op deze vraag zal moeilijk te geven zijn. De Duitse rechtsgeleerde Radbruch waarschuwt dan ook terecht voor het samenvallen van de functies van officier van justitie en rechter in één persoon: 'Wer einen Ankläger zum Richter hat, braucht Gott zum Advokaten' (Radbruch, 1913, pp. 95 e.v.).

Tegen de achtergrond van deze bezwaren is de KNVB in 1997 overgegaan tot het instellen van een onafhankelijke aanklager voor het betaalde voetbal. Het grote voordeel hiervan is dat de taak van de tuchtrechter

weer beperkt kan blijven tot de berechting. Ook tijdens de mondelinge behandeling bewijst de aanklager z'n meerwaarde, niet in de laatste plaats doordat met de functiescheiding de schijn van partijdigheid van de tuchtrechter wordt vermeden. Nu in het KNVB sporttuchtrecht de aanklager al een aantal jaar naar volle tevredenheid functioneert, verdient het aanbeveling om bij het minder vrijwillige tuchtrecht van andere professionele sporten ook over te gaan tot het invoeren van een onafhankelijke aanklager.

Wat de tuchtrechtelijk te vervolgen feiten betreft, kunnen we noteren dat in het sporttuchtrecht veelal wordt volstaan met een nogal ruime bepaling, die wijst op het verboden zijn van het schaden van belangen van de betreffende sport(organisatie). Vage omschrijvingen van te bestraffen tuchtrechtelijke overtredingen zouden het gevaar kunnen lopen in strijd te zijn met het legaliteitsbeginsel, dat in het strafrecht wordt aangeduid met het adagium: 'nullum delictum, nulla poena sine lege praevia' (art. 1 Sr.). Dit beginsel kan worden onderscheiden in twee vragen. Ten eerste: gold de norm tijdens de overtreding? En ten tweede: was er een codificatie van die norm?

Laten we vooropstellen dat de norm tijdens de overtreding wel degelijk moet gelden. Maar dat wil niet zeggen dat die norm in het tuchtrecht ook schriftelijk moet zijn *vastgelegd*. Er is sprake van een 'norm' indien anderen een concrete legitieme verwachting hebben omtrent een handeling van een betrokkene in een concreet geval (Glastra van Loon, 1956, p. 212). Bij hechte groepen zullen meer normen als vanzelfsprekend worden ervaren dan in minder hechte groepen. Wat derhalve onderzocht dient te worden is de vraag in hoeverre de norm binnen de betreffende groep gold, ondanks het feit dat deze norm niet schriftelijk was vastgelegd. Kunnen we deze vraag positief beantwoorden, dan is weldegelijk voldaan aan het legaliteitsvereiste, omdat de litigieuze norm wel bestaat, doch hooguit niet is vastgelegd.

Zo zal het niet verbazen dat een scheidsrechter tuchtrechtelijk kan worden vervolgd voor het gokken op eigen wedstrijden terwijl dit gedrag nergens schriftelijk wordt verboden. Maar indien de band tussen de generieke bepaling in het tuchtrecht en de specifieke gedraging te los is, is er wel degelijk een probleem, hetgeen hierna wordt uitgewerkt.

Fautes privées

In het kader van het slot van de vorige paragraaf gaan we hier in op een actueel onderwerp binnen het tuchtrecht, namelijk de vraag in hoeverre gedragingen van een sporter, die in de privé-sfeer van die sporter plaatsvinden, kunnen leiden tot een tuchtrechtelijke reactie. Met regelmaat wordt in de media bericht over deze (vaak vermeende) *fautes privées* van topsporters. Onder *fautes privées* worden dan verstaan die gedragingen 'welke buiten de uitoefening van iemands functie als groepslid zijn gelegen en indirect de doelstelling van een groep kunnen schaden, in het

bijzonder doordat zij de achting voor het groepslid en de groep doen verminderen'. De tegenhangers hiervan zijn de *fautes professionnelles*, dat zijn 'die vergrijpen, die een directe schending of verzaking vormen van de plichten, die het groepslid als zo danig in acht moet nemen' (Taata, 1948, pp. 29 e.v.). *Fautes privées* in de sport worden vooral in de VS bijzonder serieus genomen. Zo beschikt de National Football League (NFL) zelfs over een eigen veiligheidsdienst (NFL-Security) die niet tot taak heeft de spelers te beschermen tegen opdringerige fans, maar tegen zichzelf.

Een in de media breed uitgemeten recent voorbeeld van *fautes privées* in de vaderlandse sport is het geopperde seksschandaal rond het Nederlands elftal in het Marriott-hotel in Kopenhagen. Enige spelers van het Nederlands elftal zouden op de avond voor de vriendschappelijke interland tegen Denemarken bezoek hebben gehad van prostituees en strip-teasedanseressen, waaronder de Deense pornoster Kira Eggers. De KNVB ontkende overigens in alle toonaarden – en volgens een schriftelijke verklaring na uitvoerig onderzoek – dat de spelers de vrouwen zouden hebben ontvangen. Eggers schreef op haar internetsite dat zij de spelers wel had gezien, maar dat er verder niets was gebeurd: 'Sorry to break this to you, but these soccerplayers are partypoopers!' Een ander recent voorbeeld betreft de aangifte van de ex-vriendin van een bekende voetballer wegens zware mishandeling en bedreiging. Volgens de vrouw, die enkele jaren heeft samengewoond met de reserve-aanvoerder van Oranje, nam de agressie van hem toe tijdens zijn schorsing in 2001 als gevolg van de nandrolon-affaire.

De vraag is, zoals gesteld, in hoeverre deze *fautes privées* (indien bewezen) aanleiding kunnen zijn voor tuchtrechtelijke actie. Deze vraag dient te worden gerelateerd aan de norm waaraan het groepslid zich heeft te houden. Afwijken van deze norm heet in het algemeen: 'te kort schieten in de zorg die van het groepslid mag worden verwacht'. Dit betekent voor een voetballer, die zijn vriendin mishandelt, (we brengen ook de veroordeling van een bekende bokser voor mishandeling van diens vriendin in herinnering) dat hij ten aanzien daarvan voor het tuchtrecht vrijuit gaat. Hoe laakbaar zulk gedrag ook moge zijn, het staat dermate los van de voetbal- en bokssport dat niet kan worden volgehouden dat betrokkene *als groepslid* een norm heeft overschreden.

Ten aanzien van de affaire Eggers ligt de zaak echter genuanceerder. Stel dat de roddels waar zouden kunnen worden gemaakt. Dan zou met name de omstandigheid dat een en ander heeft plaatsgevonden in KNVB-verband op de avond vóór een interland voldoende zijn om de stelling te verdedigen dat het tuchtrecht zich hierover in beginsel wel degelijk zou kunnen uitstrekken.

Besluit

De verruwing die wel in de maatschappij wordt geconstateerd, vindt men terug op het sportveld. In allerlei sporten ziet men dat de beoefenaars er niet voor terugdeinzen te grijpen naar geweld of andere minder sportieve middelen. Men ziet voorts de tendens dat onsportief gedrag wordt behandeld binnen het strafrecht. Hoewel deze tendens te begrijpen is door de maatschappelijke belangstelling voor de sport, wijzen wij dit gebeuren af. Zo veel mogelijk dient de berechting van laakbare sportgedragingen plaats te vinden binnen het betreffende tuchtrecht. Daartoe moet het tuchtrecht vanzelfsprekend goed zijn uitgerust. Is dat het geval, dan is er voor de strafrechtelijke organen des te minder aanleiding om in te grijpen binnen de sportwereld. Ook dopingzaken dienen in beginsel door de tuchtrechter te worden afgedaan. Het strafrecht kan dan weer gebruikt worden als *ultimum remedium*, als uiterste redmiddel.

Literatuur

Agt, A.A.M. van

Zijn nadere wetgevende voorzieningen op het gebied van het tuchtrecht en het tuchtprocesrecht wenselijk? Preadvies, Handelingen 1971 NJV deel 1
Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1971

Bos, W., H. de Doelder

Politie en Justitie moeten sportdrugs gedogen

Tijdschrift voor de politie, nr. 10, oktober 2001, pp. 28-30

Doelder, H. de, A.J.A. van Dorst

Sport en strafrecht

Nederlands juristenblad, 1977, pp. 164-170

Doelder, H. de

Terrein en beginselen van tuchtrecht
Alphen a/d Rijn, H.D. Tjeenk Willink, 1981 (diss.)

Doelder, H. de

Straf- en tuchtrechtelijke aspecten van sport

In: *Rechtskundige Afdeling van het Thijmgenootschap, Sport en recht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1992, pp. 13-25

Doelder, H. de

Sporttuchtrecht, Rode draad 'sport en recht'

Ars Aequi, 1996, pp. 484-492.

Glastra van Loon, J.F.

Norm en handeling

Haarlem, Bohn, 1956

Janssen van Raay, J.L.

Fair play in de sport

In: *Nederlandse Vereniging voor procesrecht, Tuchtrecht en fair play*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1984

Koert, A.W.A., R. van Kleij

Handel in doping: een verkennend onderzoek naar de handel in dopinggeduide middelen in Nederland
NeCeDo, 1998

Kollen, F.C.

Tuchtrechtspleging in de sport, fair play?

In: *Nederlandse Vereniging voor procesrecht, Tuchtrecht en fair play*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1984, pp. 215-230

Langemeijer, G.E.

Tuchtrechtspraak

In: *Tuchtrecht*, Boekenreeks NJB 2, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1975

Radbruch, G.

Einführung in die Rechtswissenschaft
Leipzig, 1913

Staveren, H.T. van

Aspecten van tuchtrecht in de sport
Stichting & Vereniging, 1989,
pp. 110-116

Taat, J.F.

Beschouwingen over tuchtrecht
Boskoop, Taat en Van der Neut, 1948
(diss.)

Vechtsporten

Leren vechten of ... leren niet te vechten?

M. Theeboom*

De vechtsporten (onder andere judo, karate, taekwondo) kennen een grote populariteit in het Westen. Vergelijkend Europees onderzoek toonde aan dat Oosterse vechtsporten bij de tien meest populaire sporten in het algemeen behoren (Clearing House, 1997). Met betrekking tot de meest populaire georganiseerde sport, komen zij op de tweede plaats (na voetbal!). Tevens worden zij als meest belangrijke nieuwe trend vermeld. Ook bij jeugd zien we een zelfde ontwikkeling. Zo toonde onderzoek in twintig landen over de hele wereld aan dat vechtsporten momenteel tot de meest populaire buitenschoolse sporten bij jongeren tussen tien en vijftien jaar behoren (De Knop, Engström e.a., 1996). Uit Nederlandse gegevens blijkt bovendien dat het vooral jongeren zijn die met vechtsporten bezig zijn. Zo stelden Van den Heuvel en Van der Werff (1998) vast dat de gemiddelde leeftijd van beoefenaars van vechtsporten beduidend lager ligt in vergelijking met beoefenaars van andere sporten.

Men kan gerust stellen dat vechtsportbeoefening bij jongeren bij velen tegenstrijdige gevoelens kan opwekken. Door sommigen wordt het beoefenen van vechtsporten immers geassocieerd met criminaliteit, geweldpleging en agressie. Vechtsporten worden dan eerder gezien als een 'excuus' voor sommige jongeren om op de vuist te kunnen gaan of zou vooral hun vechtvaardigheid mee helpen verder te ontwikkelen. Anderen koppelen dan vooral allerlei positieve persoonlijkheidsvormende en opvoedende waarden aan vechtsportbeoefening bij jongeren. Het beoefenen van vechtsporten zou dan onder meer kunnen bijdragen aan een grotere zelfbeheersing en zou jongeren eerder aanzetten tot geweldloosheid. Met andere woorden, leren vechtsporten jongeren beter te vechten, of hebben ze nu net het tegenovergestelde effect en leren ze hen niet te vechten? Zonder te pretenderen een afdoend antwoord te kunnen formuleren op deze vraag, trachten we aan de hand van de onderstaande bijdrage meer duidelijkheid te brengen in een aantal aspecten waarmee zal moeten rekening worden gehouden bij het zoeken naar het antwoord.

* De auteur is als hoogleraar Lichamelijke Opvoeding verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel.

Wat leert het onderzoek ons?

Allereerst is het belangrijk te zien welke inzichten we kunnen halen uit het wetenschappelijk onderzoek dat zich richtte op vechtsport-beoefening. Wat meteen opvalt is dat, ondanks hun grote populariteit en het feit dat de maatschappelijke aanvaardbaarheid van (sommige) vechtsporten vaak betwijfeld wordt, er slechts in geringe mate sociaal-wetenschappelijk onderzoek blijkt te zijn uitgevoerd binnen deze sporten (Cox, 1993; Fuller, 1988; Lagendijk, 1991; Pieter, 1994). Hieronder worden de belangrijkste van deze studies kort besproken, waarbij vooral de aandacht uitgaat naar de relatie tussen vechtsporten en criminaliteit.

Zo zijn er enkele studies die de impact van traditionele vechtsport-beoefening onderzochten op de psychologische gezondheid en de persoonlijke ontwikkeling van (jeugdige) beoefenaars (Baron, 1993; Cummings, 1988; Reiter, 1975; Richman en Rehberg, 1986; Seitz, Olson e.a., 1990; Yang, 2000). Een aantal studies heeft specifiek de rol van vechtsportbeoefening onderzocht als een middel bij interventie-strategieën voor specifieke doelgroepen, zoals gedragsgestoorde adolescenten (Gorbel, 1991) en jonge delinquenten (Gonzalez, 1990; Trulson, 1986).

Toch verschaffen de meeste van deze studies weinig gedetailleerde informatie. Zo is het vaak niet duidelijk wat voor soort benadering gehanteerd werd bij de lessen. Bovendien zijn de resultaten niet altijd consistent. Duthie, Hope e.a. (1978) kwamen na hun onderzoek tot de vaststelling dat ervaren vechtsportbeoefenaars extroverter waren dan minder ervaren vechtsporters, terwijl de resultaten van Layton (1988) het tegenovergestelde aangaven. Maar wellicht belangrijker is de vaststelling dat bij deze en andere studies (zoals onder meer Nosanchuk, 1981; Rothpearl, 1980) velen gebruik maakten van cross-sectionele designs om de persoonlijkheidskenmerken van vechtsportbeoefenaars op diverse niveaus te gaan vergelijken.

Dit soort designs sluit evenwel geen veranderingen uit ten gevolge van selectie-processen omdat het mogelijk is dat deelnemers met specifieke persoonlijkheidskenmerken meer geneigd zijn deel te (blijven) nemen aan vechtsporten in vergelijking met anderen. Zo stelde bijvoorbeeld Kruissink (1988) vast dat jeugdige kracht- en vechtsportbeoefenaars (als ook voetballers) vaker delicten bleken te plegen in vergelijking met andere jonge frequente sportbeoefenaars. Er werd evenwel niet onderzocht in welke mate het crimineel gedrag van deze jongeren werd beïnvloed door het beoefenen van bepaalde sporten. Er werd alleen een zekere samenhang vastgesteld. Deze relatie kan dan ook net zo goed wijzen in de richting van een bepaalde leefstijl van sommige jongeren. Het is dus ook mogelijk dat bepaalde sporten een grotere aantrekkingskracht zullen uitoefenen op meer delinquentie jongeren, zonder dat de beoefening van deze sporten zelf zal bijdragen tot een verhoging van de delinquentie.

Zoals aangegeven door Fuller (1988), is het nodig om longitudinale studies uit te voeren om een duidelijker oorzakelijk verband met vechtsportbeoefening vast te stellen. Deze auteur kwam na zijn literatuurstudie over vechtsporten en psychologische gezondheid tot het besluit dat bij het meeste empirische psychologische onderzoek met betrekking tot vechtsporten een coherente theoretische basis ontbreekt. Hierop aansluitend, suggereerden Columbus en Rice (1998) dat een fenomenologische benadering, in plaats van de bestaande positivistische benadering, wellicht kan bijdragen tot een beter inzicht in de Oosterse context, wat ten goede zou kunnen komen aan de theoretische onderbouwing van verder psychologisch onderzoek in de vechtsporten. Volgens hen zullen de Oosterse vechtsporten beter begrepen worden als men rekening houdt met het feit dat zij ontstaan zijn in een Oosterse context, die conceptueel verschillend is van die van het Westen.

Naast het ontbreken van (wetenschappelijk onderbouwde) inzichten aangaande het effect van vechtsportbeoefening bij (bepaalde) jongeren, blijven ook andere vragen in dit verband voorlopig onbeantwoord. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan de vraag of maatschappelijk kwetsbare jongeren eerder zullen kiezen voor specifieke 'hardere' vechtsporten (zoals kickboksen en boksen) en of deze jongeren op een andere manier omgaan buiten de sportzaal met de aangeleerde technieken in vergelijking met andere jongeren.

Uit recent eigen onderzoek in opdracht van NOC*NSF blijkt onder meer dat kinderen zelf aangeven dat het vechten tegen elkaar steeds gebeurt zonder elkaar pijn te doen en dus eerder kan worden beschouwd als een (gecontroleerd) testen van de eigen vaardigheden (Theeboom, 2001). Vooral de plezierbeleving en het kunnen sporten met vrienden staat hierbij centraal. Eveneens is er sprake van een 'morele gedragscode' die vechtsportbeoefenaars volgen en die door de leraren worden meegegeven in de lessen. Deze gedragscode vormt wellicht mede de aanleiding waarom vaak wordt beweerd dat vechtsportbeoefening een socialiserend effect zou hebben. Het is ook vaak dit soort 'meerwaarde' die ouders er mede toe aanzet hun kinderen met vechtsporten te laten beginnen. Zo vond Yang (2000) dat ouders onder meer als reden hiervoor opgeven dat vechtsportbeoefening hun kinderen meer discipline en morele waarden bijbrengt. In het sociologisch onderzoek binnen de vechtsporten werd, net zoals bij sommige psychologische studies, ook aandacht besteed aan het verband tussen vechtsporten en delinquentie. Zo deed onder meer Wacquant (1992) onderzoek naar de leefwereld van zwarte boksers. In zijn werk analyseerde Wacquant de situatie van boksers in zwarte woonwijken (getto's) in de Verenigde Staten en Frankrijk. Hierbij werd vooral ingegaan op het belang dat deze boksers hechten aan hun sport, waarmee zij bovendien status verwerven in hun omgeving. Verwijzend naar het 'habitus'-begrip van Bourdieu, had Wacquant het in deze context over 'belichaamd kapitaal'. Boksen wordt niet alleen gezien als vechten, het is vooral een kwestie van vechter te zijn. Bovendien zou, volgens

Wacquant, hun ascetische leefstijl met een groot incasserings- en doorzettingsvermogen deze bokkers respect in een 'gedeciviliseerde' en geweldadige samenleving opleveren zonder dat ze hiervoor zelf moeten deelnemen aan illegale praktijken.

Zoals terecht werd aangegeven door Koert (1996), bestaat de grote verdienste van Wacquant er in dat hij een dimensie heeft toegevoegd aan de studie van afwijkende vormen van vrijetijdsbesteding (zoals dus onder meer vechtsporten). Deze vormen die meestal als pathologisch worden bestempeld en waar normale individuen zich doorgaans niet mee zullen bezighouden, worden hier immers ook bekeken vanuit het perspectief van de aantrekkingskracht en het belang dat ze hebben voor hun beoefenaars.

Een vergelijkbare invalshoek is terug te vinden bij Lagendijk (1991) in zijn bespreking van de specifieke band die er bestaat tussen migrantenjongeren en vechtsporten in Nederland. Sportparticipatie-gegevens geven immers aan dat migrantenjeugd relatief vaak een vechtsport beoefent (De Knop, De Martelaer e.a., 1994; Hooft, 1987). Hierbij gaat het om een vergelijking met autochtone jongeren, zowel in het algemeen als met jongeren uit dezelfde sociaal-economische klasse. Lagendijk situeerde de verklaring voor dit fenomeen in de specifieke situatie van jonge migranten in de Nederlandse samenleving in de context van hun zoektocht naar een eigen identiteit. Hierbij zou het volgens hem onder meer gaan om een strijd om status en prestige zowel binnen als buiten de eigen (gemengde) subcultuur en waarbij vechtsportbeoefening een wezenlijk deel uitmaakt van een bedreigende en masculiene habitus. Tevens wordt het beoefenen van vechtsporten geplaatst binnen de ontwikkeling van etnisch-culturele leefstijlen bij verschillende groepen migranten. In de afgelopen jaren werd steeds vaker binnen het agogische werkveld de aantrekkingskracht van vechtsporten op specifieke jongerengroepen (zoals migranten en delinquenten) gebruikt als een aangrijpingspunt om te werken aan de probleemsituatie van deze groepen (zie onder meer Bremer, 1995; Gits, 1994; Thijssen, 1998).

Drie benaderingswijzen van vechtsportbeoefening

Om evenwel de bovenvermelde inzichten die op basis van het (geringe) sociaal-wetenschappelijke onderzoek werden verkregen, naar waarde te kunnen schatten, is het nodig rekening te houden met het feit dat vechtsportbeoefening niet éénduidig is. Zo werden er drie verschillende benaderingswijzen van Oosterse vechtsportbeoefening in het Westen beschreven (Theeboom, De Knop e.a., 1995).

Ten eerste is er de 'traditionele' (holistische) benadering waarbij op een traditioneel-culturele manier het accent door beoefenaars gelegd wordt op een eenheid tussen fysieke en spirituele/mentale aspecten. Binnen deze benadering verwijst men dan ook liever naar de term 'vechtkunsten'. De traditionele benadering wordt algemeen beschouwd

als de meest waardevolle die er bestaat omwille van het algemeen geloof in haar positieve socio-psychologische effecten op beoefenaars (zie onder meer Devans en Sandler, 1997). In de literatuur wordt dan ook een grote variatie aan functies en betekenissen van de traditionele vechtsporten beschreven binnen de lichamelijke opvoeding of voor de jeugd in zijn algemeenheid. Ondanks deze positieve geluiden over het effect van traditionele vechtsportbeoefening, zijn er ook enkele auteurs zoals Homma (1993) die aangeven dat er vaak overdreven wordt met alle effecten die worden toegeschreven aan het beoefenen van traditionele vechtsporten. Dit wordt volgens hem wel aangemoedigd door vechtsportscholen omwille van commerciële redenen met als gevolg dat er bij buitenstaanders vaak overdreven voorstellingen kunnen ontstaan.

Ten tweede is er de 'efficiëntie' (utilitaire)-benadering waarbij het oefenen van technieken in het teken staat van doeltreffendheid in een echte confrontatie. Deze laatste benadering is wellicht het meest populair bij Westerse beoefenaars. Volgens Van Bottenburg (1994) is de populariteit van de efficiëntie-benadering in het Westen het resultaat van een groeiende commercialisering tussen vechtsportscholen. Vaak wordt de waarde van deze scholen gemeten aan de hand van de graad waarin de aangeleerde vechttechnieken efficiënt gebruikt kunnen worden door hun leerlingen. Als gevolg hiervan zijn vele vechtsportscholen voortdurend op zoek naar hardere en meer efficiënte vechttechnieken om aan te bieden. Van Bottenburg heeft deze evolutie beschreven als 'de verharding van de vechtsporten'. Deze verharding zou in de eerste plaats te maken hebben met het streven naar prestatieverbetering en grensverlegging. Ook Homma (1993) beschreef de groeiende commercialisering van de vechtsportscholen in het Westen. Hij stelde zelfs dat sommige scholen zich vooral bezighouden met het 'verkopen van gekleurde banden' als een manier om geld te verdienen. Hierbij verwees deze auteur naar bepaalde scholen die zelfs afficheren hoeveel het kost en hoe lang het duurt om een hogere band te behalen en die promotie maken met beelden van 7- of 8-jarige kinderen met zwarte band.

Ten derde is er de 'sportieve' benadering, waarbij de vechtsporten gezien worden als hedendaagse sporten die in competitieverband beoefend kunnen worden. In tegenstelling tot de efficiëntie-benadering waar alles is toegelaten, is in deze derde benadering de variatie van vechttechnieken evenwel beperkt tot datgene wat volgens specifieke competitie-regels toegelaten is. Vanuit traditionele hoek wordt deze sportieve benadering vaak bekritiseerd. Zo stelde Homma (1993) bijvoorbeeld dat voor jonge vechtsportbeoefenaars een negatieve boodschap wordt meegegeven als men ze laat deelnemen aan competitie. Hij vroeg zich af welk soort boodschap men aan kinderen moet meegeven als ze winnen in een (gevechts)competitie. Dat de winnaar steeds diegene is die de tegenstrever kan verslaan met stoten en trappen? Dat conflicten het best worden opgelost door de tegenstrever te verslaan? Sinds de jaren zeventig werden de regels binnen de vechtsportcompetities voortdurend

herzien en hieruit ontstonden nieuwere (hardere) varianten. Ook ontstonden er zogenaamde combinatie-vormen waarbij efficiënte technieken uit diverse Oosterse én Westerse vechtsporten in één systeem bij elkaar werden gezet. Op die wijze ontstond onder meer het 'kickboksen'. Deze evolutie leidde ook vanaf de jaren negentig tot het ontstaan van nog hardere varianten die momenteel ook in competitieverband worden beoefend. Hierbij kan dan onder meer gedacht worden aan de introductie van zogenaamde 'kooigevechten' waarvoor een zeer beperkt aantal regels bestaan.

Men kan zich evenwel de vraag stellen of deze activiteiten nog steeds als de sportieve benadering van vechtsportbeoefening mogen worden beschouwd. Aangezien deze extreme vechtsystemen slechts in zeer geringe mate een regelgeving hebben, zijn zij meer te vergelijken met een echt gevecht dan met sport. Hierbij kan ook verwezen worden naar de definitie van sport, zoals beschreven door Steenbergen en Tamboer (1998). Zij omschreven sport als een 'fysiek spel' waarbij spelers geconfronteerd worden met bewegingsproblemen (bijvoorbeeld sneller lopen of hoger springen). Deze problemen kunnen slechts opgelost worden door het overkomen van een aantal onnodige obstakels (beperkingen of regels). Met slechts zeer weinig obstakels (verboden technieken), kunnen deze extreme vechtvormen evenwel niet als sporten beschouwd worden. Deze trend wordt in de literatuur beschreven als een 'ontsporting' (Van Bottenburg en Heilbron, 1996) of 'brutalisering' (Förster, 1986) van de vechtsporten.

Het onderscheid tussen de drie benaderingswijzen heeft ten dele te maken met de aard van de vechtsport zelf. Bepaalde vechtsporten zal men dan ook enkel in één bepaalde benaderingswijze kunnen aantreffen (bijvoorbeeld aikido binnen de traditionele benadering). Echter, veel meer is het verschil tussen deze driedeling te situeren bij het doel dat men stelt bij het beoefenen van een vechtsport. Het kan dan ook gebeuren dat men binnen een zelfde discipline duidelijk kiest voor een ander doel (bijvoorbeeld karate omwille van de traditionele Japanse bewegingscultuur of omwille van de competitie mogelijkheden). Essentieel is dus dat men steeds zal moeten kijken naar deze benaderingswijze om uitspraken te kunnen doen over de eigenheid van de vechtsporten.

Conclusie

Zoals reeds gesteld in de inleiding, is het niet de bedoeling van deze bijdrage om een afdoend antwoord te geven op de vraag of vechtsport jongeren (beter) leert vechten of eerder leert om niet te vechten. Het is moeilijk een antwoord op deze vraag te vinden aangezien het bestaande onderzoek ons (voorlopig althans) te weinig empirische bewijzen kan aanleveren om hierin duidelijkheid te verschaffen. Dit heeft onder andere te maken met de moeilijkheid om een duidelijk oorzakelijk verband te kunnen vaststellen tussen de gemeten variabelen. Bovendien blijkt

vechtsportbeoefening niet éénduidig te zijn en dit omwille van het bestaan van drie duidelijk van elkaar te onderscheiden benaderingswijzen, die niet noodzakelijkerwijs overeenkomen met de aard van de beoefende vechtsport zelf. Toch zou het wat 'mager' zijn, als we niet meer dan dergelijke relativerende bedenkingen kunnen formuleren. Daarom zullen we in dit laatste deel enkele specifieke aspecten van vechtsportbeoefening in de praktijk kritisch trachten te bespreken.

Vechtsport als middel

In de praktijk zien we dat vechtsporten vaak ook beschouwd worden als een 'instrument' bij randgroepjongeren. Allereerst kan men zich hierbij afvragen in welke mate deze 'meerwaarde' van vechtsportbeoefening specifiek is voor dit soort sporten of eerder sporttakoverstijgend is. Aan de meeste sporten wordt immers een instrumentele functie toegeschreven (bijvoorbeeld met betrekking tot gezondheidsbevordering, sociale contacten, enzovoort). Toch zijn er wellicht een aantal functies die meer specifiek zouden kunnen worden genoemd voor de vechtsporten. Hierbij kan dan wellicht in de eerste plaats gedacht worden aan het verwerven van 'vechtcompetentie'. In dit verband is het belangrijk om inzicht te krijgen in de betekenis van vechtsportbeoefening voor jongeren. Men kan zich immers afvragen in welke mate jongeren het verwerven van vechtcompetentie als belangrijk ervaren en hiermee omgaan. Dit zou immers op verschillende manieren kunnen worden bekeken. Geeft dit aan jongeren een gevoel van macht en trekt het hen daarom aan om eventueel andere jongeren de baas te kunnen in een gevecht? Of is het eerder een individuele beleving die men in andere contexten (buiten het gevecht) kan aanwenden? Of mag men geen specifieke betekenis verwachten? Alleen al op basis van het aanzienlijk aantal verwijzingen hierover in de literatuur, zou men kunnen stellen dat vechtsporten een specifieke betekenis voor beoefenaars hebben.

Men zou hier misschien zelfs kunnen stellen dat de instrumentele aspecten doorgaans als de meest belangrijke argumenten voor de legitimering van vechtsportbeoefening worden beschouwd. Deze aspecten worden vaak belangrijker geacht dan de eigenlijke deelname en de processen die daaraan verbonden zijn.

Uit eerder aangehaald onderzoek (Theeboom, 2001) bleek duidelijk ook dat vechtsportbeoefening vaak gezien wordt als een manier om zichzelf te leren verdedigen in andere situaties. Opmerkelijk is hierbij evenwel dat, zoals was af te leiden uit de interviews met de kinderen, het vooral de ouders zijn die hieraan meer belang blijken te hechten dan de kinderen zelf. Deze laatsten legden meer de nadruk op de plezierbeleving en het sociaal contact met anderen. Hoewel ook de onder-vraagde leraren een duidelijke instrumentele betekenis geven aan vechtsporten, lag deze betekenis niet op het vlak van zelfverdediging, maar eerder op de persoonlijke en morele ontwikkeling. Aan het

zelfverdedigingsaspect voor kinderen werd door de leraren zelfs betrekkelijk weinig belang gehecht. Men gaf aan vooral aandacht te hechten aan de morele vormingswaarde van vechtsportbeoefening. Uit de interviews bleek in dit verband ook duidelijk dat de meeste leraren van hun oorspronkelijke sporttechnische doelstellingen afstapten en in een meer opvoedkundige richting waren geëvolueerd.

Bovendien blijken de verzamelde gegevens bij de leraren én de kinderen de effectiviteit van deze aanpak te bevestigen. Dit werd ook duidelijk uit het boksproject rond integratie van maatschappelijk kwetsbare jongeren waarvan ook de leraren en jongeren in hetzelfde onderzoek werden bevraagd. Toch moet er rekening worden gehouden met het feit dat het hier steeds een zelfrapportering betrof. Men mag bovendien niet uit het oog verliezen dat het moeilijk is om objectieve effectmetingen te kunnen verrichten omwille van het feit dat hierbij meerdere factoren een rol zullen spelen. Wellicht is dit dan ook de reden waarom er, ondanks het bestaan van enkele reeds vrij goed uitgewerkte initiatieven (zoals onder meer het boksproject 'Opboxen' te Rotterdam: zie Bremer, 1995), tot op heden weinig empirische onderzoeksgegevens hierover beschikbaar zijn. Ook blijft er voorlopig weinig zicht op de methodische aanpakken binnen dergelijke projecten. Dit laatste heeft wellicht te maken met het feit dat er vaak (nog) geen duidelijk conceptueel uitgewerkte aanpakken in de praktijk gehanteerd worden. Het gaat meestal eerder over persoonlijke (intuïtieve) strategieën, gebaseerd op eigen ervaringen van de vechtsportleraar of begeleider.

Of uit de bovenvermelde relativisering van het vormende effect van vechtsportbeoefening dan moet worden geconcludeerd dat de instrumentele functie van vechtsporten overdreven is, is wellicht ook niet correct. Zo kan bijvoorbeeld met betrekking tot maatschappelijk kwetsbare jongeren worden vastgesteld dat zowel de literatuur, als de in dit onderzoek verzamelde gegevens, er op wijzen dat er een grote aantrekkingskracht van vechtsporten bestaat op deze jongeren. Dit feit alleen al stelt begeleiders dan ook in staat om deze groep te kunnen aanspreken en met hen op regelmatige basis te kunnen samenwerken. Wellicht ligt hierin reeds een duidelijke instrumentele functie van vechtsporten vervat.

De maatschappelijke aanvaardbaarheid van vechtsporten

Ook kan men stellen dat vechtsporten in een ruimere maatschappelijke context vaak onder druk staan. Hierbij gaat het dan om de spanningsvolle verhouding die er bestaat tussen de eigenheid van sommige omgangsregels en visies binnen de vechtsporten en algemeen van kracht zijnde waarden en normen in de samenleving. Dit heeft vooral te maken met het feit dat deze activiteit (het vechten) ook op een andere manier kan worden bekeken, met name buiten een sportcontext. De discussie over de maatschappelijke aanvaardbaarheid gaat hierbij dan niet zozeer

over de medische gevolgen van vechtsportbeoefening, maar eerder over morele bezwaren.

Zoals reeds vroeger werd aangegeven (Theeboom e.a., 1995), kan bovendien het bestaan van drie verschillende benaderingen van vechtsportbeoefening ook beschouwd worden als het gevolg van de invloed van het Westen op de eigenheid van de Oosterse vechtsporten. Via deze invloed werden wellicht bepaalde maatschappelijke waarden en normen overgenomen in de praktijk van de Oosterse vechtsporten. Het gaat hier enerzijds over het herleiden van traditionele sporten naar competitiesporten en anderzijds over het verharden en het afstemmen van technieken op een optimalisering van de efficiëntie. Men zou zich bijgevolg kunnen afvragen in welke mate de discussie over de maatschappelijke aanvaardbaarheid wel gericht moet zijn op de vechtsporten zelf of dat deze niet eerder moet worden gericht op een aantal van de waarden en normen in de Westerse samenleving in het algemeen, aangezien deze blijkbaar zelf een belangrijke invloed uitoefent op de wijze waarop vechtsporten beoefend worden. Toch is het wellicht belangrijker om zich af te vragen of de aanvaardbaarheid van vechtsporten vooral niet moet worden bekeken in het licht van de specifieke benaderingswijze van beoefening. Hierbij zou men dus vooral moeten kijken welke principes en doelstellingen men vooropstelt bij de beoefening van de vechtsporten. Vanuit dit perspectief zou men de beoefening van een sport in vraag kunnen stellen, waarbij de belangrijkste doelstelling ligt in het verhogen van de efficiëntie van vechttechnieken welke vooral buiten een sportcontext kunnen worden aangewend (onder meer in de context van zelfverdediging). Een fysieke activiteit met een dergelijke functie wordt alvast in de literatuur niet gerekend tot de harde kern van de sportfamilie. Bijgevolg is deze benadering minder aangewezen om te gebruiken bij jongeren. Bovendien worden in een efficiëntie-benadering de typisch culturele, spirituele en artistieke karakteristieken van de Oosterse vechtsporten meestal achterwege gelaten. Aan deze eigenheid wordt echter zowel in de literatuur als via de onderzoeksgegevens een duidelijke meerwaarde toegeschreven. Op basis hiervan zou men dan ook de voorkeur kunnen geven aan de traditionele benaderingswijze van vechtsportbeoefening. Toch is het duidelijk dat het noodzakelijk zal zijn om aan deze aanpak in een Westerse context aanpassingen aan te brengen, omwille van culturele verschillen. Deze aanpassingen zullen wellicht vooral op het vlak van de pedagogische aanpak liggen. Tenslotte blijkt dat ook een sportieve benadering van vechtsportbeoefening aanvaardbaar kan worden genoemd indien hieraan met betrekking tot de reglementering en organisatie van gevechtcompetities een aantal beperkingen worden opgelegd.

Literatuur

Baron, L.J.

The psychological effects of introducing tai chi as an alternative physical activity for young children

In: S. Serpa, J. Alves e.a. (red.), *Proceedings VIII World Congress of Sport Psychology*, Lissabon, International Society of Sport Psychology, 1993, pp. 524-527

Bottenburg, M. van

Verborgen competitie; over de uiteenlopende populariteit van sporten
Amsterdam, Bert Bakker, 1994

Bottenburg, M. van, J. Heilbron

De verharding van het wedstrijdvechten
Amsterdam, Diopter, 1996

Bremer, A.

Een boksschool als basis; een evaluatie van het project Opboxen
Rotterdam, Erasmus Universiteit, 1995

Clearing House

Sports participation in Europe
Sport information bulletin, 10^e jrg., nr. 44, 1997, pp. 5-56

Columbus, P.J., D. Rice

Phenomenological meanings of martial arts participation
Journal of sport behavior, 21^e jrg., 1998, pp. 16-28

Cox, J.C.

Traditional Asian martial arts training; a review
Quest, 45^e jrg., 1993, pp. 366-388

Cummings, A.E.

Martial arts training as an intervention strategy for improving self-concept in children
Masters abstracts international, 26^e jrg., 1988, p. 180

De Knop, P., K. De Martelaer e.a.

Sport als integratie voor migrantenjongeren
Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1994

De Knop, P., L.M. Engström e.a. (red.)

Worldwide trends in youth sport
Champaign, IL, Human Kinetics, 1996

Devans, R., N. Sandler

Martial arts for kids
New York, Weatherhill, 1997

Duthie, R.B., L. Hope

Selected personality traits of martial artists as measured by the adjective checklist

Perceptual and motor skills, 47^e jrg., 1978, pp. 71-76

Förster, A.

The nature of martial arts and their change in the West
In: S. Kleinman (red.), *Mind and body; East meets West*, Champaign, IL, Human Kinetics, 1998, pp. 83-88

Fuller, J.R.

Martial arts and psychological health
British journal of medical psychology, 61e jrg., 1988, pp. 317-328

Gits, R.

'Ik heb er één op z'n neus geslagen'
Sporta, 6e jrg., 1994, pp. 2-5

Gonzalez, M.B.

The effects of martial arts training on the cognitive, emotional, and behavioral functioning of latency-age youth; implications for the prevention of juvenile delinquency
Dissertation abstracts international, 51e jrg., 1990, 5298B

Gorbel, L.B.

The martial arts and mental health; psychotherapeutic effects of modified karate training upon behaviorally disordered adolescents
Dissertation abstracts international, 51^e jrg. 1991, 5026B

Heuvel, M. van den, H. van der Werff, H.

Trendanalyse sport; ontwikkeling in sportdeelname en organisatiegraad van de sport in de periode 1975-1995
Tilburg, Katholieke Universiteit Brabant, Vakgroep Vrijtijds-wetenschappen, 1998

Homma, G.

Children and the martial arts; an aikido point of view
Berkeley, CA, North Atlantic Books, 1993

Hooft, J.

We willen wel, maar ...; onderzoek naar sportdeelname van ethnische minderheidsgroepen
Amsterdam, Bestuursinformatie - Afdeling Onderzoek en Statistiek - Afdeling Sport en Recreatie, 1987

Koert, W.

Loïc Wacquant en de 'illusio' van de boksschool
Vrijtijdsstudies, 1^e jrg., 1996, pp. 64-67

Kruissink, M.

Van padvinderij tot pretpark, van vechtsport tot volleybal
Justitiële verkenningen, 14^e jrg., 1988, pp. 66-85

Legendijk, E.

De zwarte band van ethnische minderheden; over kleur, macht en kracht van lichaamscultuur
Vrijetijd en samenleving, 9^e jrg., nr. 2, 1991, pp. 45-62

Layton, C.

The personality of black-belt and nonblack-belt traditional karateka
Perceptual and motor skills, 67^e jrg., 1988, p. 218

Nosanchuk, T.A.

The way of the warrior; the effects of traditional martial arts training on aggressiveness
Human relations, 34^e jrg., 1981, pp. 435-444

Pieter, W.

Research in martial sports; a review
Journal of Asian martial arts, 3^e jrg., nr. 2, 1994, pp. 10-47

Reiter, H.

A note on the relationship between anxiety and karate participation
quarterly, 16^e

Richman, C.L., H. Rehberg

The development of self-esteem through the martial arts
International journal of sports psychology, 17^e jrg., 1986, pp. 234-239

Rothpearl, A.

Personality traits in martial artists; a descriptive approach
Perceptual and motor skills, 50^e jrg., 1980, pp. 395-401

Seitz, F.C., G.D. Olson e.a.

The martial arts and mental health; the challenge of managing energy
Perceptual and motor skills, 70^e jrg., 1990, pp. 459-464

Steenbergen, J., J. Tamboer

Het dubbelkarakter van sport; een conceptuele dynamiek
In: J. Steenbergen, A.J. Buisman e.a. (red.), *Waarden en normen in de sport; analyse en beleidsperspectief*, Houten, Bohn, Stafleu, Van Loghum, 1998, pp. 69-95

Theeboom, M.

Vechtsporten en kinderen
Arnhem, NOC*NSF, 2001

Theeboom, M., P. De Knop e.a.

Traditional Asian martial arts and the West
Journal of comparative physical education and sport, 17^e jrg., 1995, pp. 57-69

Thijssen, W.

Studiebol Ahmet mept nu terug bij pesterijen
De Volkskrant, 12 mei 1998

Trulson, M.E.

Martial arts training; a novel cure for juvenile delinquency
Human relations, 39^e jrg., 1986, pp. 1131-1140

Wacquant, L.

The social logic of boxing in black Chicago; toward a sociology of pugilism
Sociology of sport journal, 9^e jrg., 1992, pp. 221-254

Yang, D.

*A new perspective of martial arts
education for the 21st century*

Journal of the international council for
health, physical education, recreation,
sport and dance, 26^e jrg., nr. 3, 2000,
pp. 23-29

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published nine times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice in co-operation with the publishing house Gouda Quint BV. Each issue focuses on a central theme related to criminal law, criminal policy and criminology. The section *Summaries* contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue is (vol. 28, nr. 3, 2002): *Sports and criminality*.

Sports and corruption

R. Stokvis

In general two main areas of corruption in sports are distinguished: corruption in the business side of sport and in the competition side. Since the business side of sport functions as any other business, this field is not dealt with in this article. Corruption in the competition side of sport (sportspecific corruption) has to do with attempts to influence the results of sportevents by offering athletes money to underperform, or to pay arbiters or judges to favor one of the opponents. The author suggests two models of conditions that heighten the chance of corruption in the competition side of sports. The first model implies a constellation of uncontrolled betting on the results of events between underpaid athletes, in which the events are organised by sport organisations with weak organisational capabilities (betting related sport specific corruption). The second model has as main components rich business men or enterprises trying to gain local or national popularity by supporting sportteams or stars and using their popularity to gain political influence. Also in this situation underpaid athletes or umpires heighten the chance on corruption (political sport specific corruption). The author illustrates these models with a number of examples and tries to estimate the prevalence of corruption according to these models in the Netherlands.

Malversations in the world of soccer; amateurism, division and a hazy transfer-market

B. Heere

In this article the author tries to explain how judicial problems in the world of soccer have arisen. By explaining the development from the typical Dutch amateuristic soccer culture into a professional league he describes all the cases in which the Dutch soccer clubs have crossed the line between legal and illegal action. For these malversations, he gives two motives. First, the need for clubs to improve the economic value of the organization as much as possible. Second, the need to attract the

best players to the club. And, in the desire to become the best in this economic race, the divided, and in some cases, amateuristic clubs have made a lot of mistakes. To prevent the malversations to occur in the world of soccer, the author favors for abolition of the transfer-market, since this is the subject which causes the most malversations. The author recognizes the problem which occurs when you abort the current system and make a comparison with the American system, in which the professional clubs all are franchises of one organization (for example, NBA, NFL, MLB), and there are strict rules of exchanging players. In this system, it is not allowed to involve money in the transfer of a player from one franchise to the other. But more important, the overruling organization guides the mutual race of all competing clubs in the league and tries to prevent the franchises for having too much different economic and sportive interests, as the case is in the European soccer market.

Scoring with children; the trade in young soccer players

J. de Boer

Alarmed by press reports, Terre des Hommes recently investigated the trade in young soccer talents from non-EU countries to professional clubs in The Netherlands. Dutch law prohibits minors from non-EU countries working (playing professional soccer) in The Netherlands, but 18 cases were discovered in which boys from non-EU countries had been illegally contracted by Dutch clubs. This turns out to be a pan-European practice. Further investigation revealed that clubs exploit various loopholes in current legislation. Of great concern is the role of player's agents, who lure young talented boys to Europe under false pretences, exclusively for their own financial gain. Under Dutch law, such activity can be labelled trafficking (*mensensmokkel, mensenroof*). The Dutch government is presently taking measures to protect young talents from unscrupulous scouts, agents and other middle men. Whilst applauding these initiatives Terre des Hommes emphasizes that unless additional action is taken at European level, soccer clubs will be able to continue avoiding national restrictions, thereby allowing several parties to take advantage of under-age soccer players.

The judicial base of the ban on dope in sports

H. van Staveren

The Convention of Strasbourg states that the use of doping in sport frustrates fair competition, is dangerous to people's health and diminishes the ethical and educational values of sports as well. The Convention recognizes the importance of fighting the use of doping in sports by means of the disciplinary law in sports affairs, as it is used in the Netherlands. It is, however, remarkable that the offender is liable to punishment without having a right of exculpation. The offender's 'strict liability' constitutes a rigorous violation of the principle that there shall

be 'no punishment without guilt'. This strict liability in doping affairs is the result of emphasizing the argument that the use of doping in sport frustrates the fair competition. However, the ban of doping has nothing to do with the rules that define the game, as for example the rule that a football player can't play the ball with his hands or a handball player can't play the ball with his feet. The ban of doping doesn't define the game nor the fair competition. It should be noticed that if all competitors use doping the chances in the same game are again equal. The ban of doping is related primarily to the issue that sport retains its image as a healthy, relaxing and educational activity. Thus, there is no reason to deprive sportsmen and -women of their right of exculpation if they are being accused of using dope.

Judging misbehavior in sports; aspects of penal and disciplinary law in sports

W. Bos and H. de Doelder

The general coarsening which can be observed in society can also be found in the playing field. In all sorts of sports one notices that the players do not hesitate to use violence or other unsportsmanlike means. Furthermore unsporting behaviour tends to be dealt with in criminal law. Although this tendency is understandable because of the growing interest of society for sports, it should be rejected. Reprehensible sports behaviour should not be brought to before a criminal court, but should be subjected to the relevant disciplinary law. The disciplinary institutions must, of course, be well equipped for this purpose. If that is the case, the criminal authorities are less liable to interfere with the sports world. Doping cases should be brought before a disciplinary tribunal as well. Criminal law can then be used again as *ultimum remedium*, as the ultimate resource.

Martial arts; learning how to fight ... or learning how not to fight?

M. Theeboom

Martial arts (e.g. judo, karate etcetera), which are popular sports activities among youths, are often associated with delinquency and violence. However, at the same time, martial arts practice is regarded by many as a useful socializing tool for youngsters providing them, among other things, with conflict-resolution skills. In other words, the question can be raised whether martial arts learn youngsters how to fight or, on the contrary, not to fight? The existing literature shows that, to date, there is little empirical evidence to provide more knowledge on this topic. The author attempts to provide some more insight in a number of aspects which should be taken into consideration when looking for an answer to this question, such as the existence of three different approaches of martial arts practice (i.e., traditional, efficiency and sporting), which each might have a different impact on young participants.

Het WODC op Internet: www.wodc.nl

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie is onlangs via Internet bereikbaar geworden. Het WODC is een kenniscentrum op justitieel terrein dat een wetenschappelijk bijdrage levert aan de ontwikkeling en de evaluatie van justitiebeleid. Op deze nieuwe site is de volgende informatie te vinden:

1. Doelstelling en organisatie (o.a. organigram, beschrijvingen van de verschillende afdelingen en de namen van de medewerkers);

2. Producten en diensten;
 – overzicht en uitgebreide samenvattingen van de nieuwste rapporten;
 – inhoudsopgaven en voorwoord met korte samenvattingen van artikelen in het tijdschrift *Justitiële verkenningen*;
 – inhoudsopgaven en voorwoord met korte samenvattingen van artikelen in het Engelstalige tijdschrift *European Journal on Criminal Policy and Research*;
 – jaarlijsten van rapporten en genoemde tijdschriften;
 – elektronische publicaties (o.a. onderzoeksprogrammering van justitie);

3. Interessante verwijzingen (overzichten van congressen en studiedagen);

In de toekomst wordt de aangeboden informatie uitgebreid met specifieke producten als databases (literatuurbestand) en aan producten en diensten gekoppelde bestelmogelijkheden (via e-mail) en/of aanvraagformulieren.

Voor vragen over producten en diensten van het WODC en voor het snel en efficiënt leveren van

statistische en literatuur-informatie kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk (e-mail: wodc-informatiedesk@minjus.nl). Wij hopen op deze wijze bij te dragen aan de verspreiding van relevante kennis en informatie buiten het ministerie van Justitie.
 Hans van Netburg (WODC-webmaster)
 tel.: 070-3 70 69 19
 fax: 070-3 70 79 48
 e-mail: cnetburg@best-dep.minjus.nl

WODC-Thesaurus 'Het criminaliteitsvraagstuk (geheel herziene uitgave)

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van justitie heeft een geheel herziene druk uitgebracht van de WODC-thesaurus. Deze gestructureerde standaard trefwoordenlijst inzake het *criminaliteitsvraagstuk* bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, victimologie, criminaliteitspreventie, delicten/criminaliteitsvormen, politie, justitie, openbaar ministerie, rechterlijke macht, strafrechtspleging, gevangeniswezen en reclassering. Na het uitkomen van de eerste uitgave van de WODC-thesaurus in 1993 is deze met succes toegepast als instrument bij het toegankelijk maken van publicaties op het gebied van het *criminaliteitsvraagstuk*. Niet alleen bij de Afdeling Documentaire Informatievoorziening van het WODC maar ook op andere afdelingen binnen het ministerie van justitie wordt de WODC-thesaurus gebruikt. Daarnaast maken andere organisaties waaronder politiebibliotheken, het openbaar ministerie, gevangenisbibliotheken en de rechterlijke macht gebruik van dit hulpmiddel. De afgelopen jaren is de hoeveelheid publicaties op het terrein

van justitie en politie sterk toegeno-
men, zowel nationaal als internatio-
naal. De IRT-affaire en de daaruit
voortvloeiende commissies Wierenga
en Van Traa brachten nieuwe vormen
van opsporingsmethodieken aan het
licht. Het jeugdstrafrecht werd
gewijzigd. Allerlei grens-
overschrijdende criminaliteitsvormen
zijn meer in de belangstelling komen
te staan. Nieuwe alternatieven voor de
vrijheidsstraf werden en worden getest
om de problemen rond de cel-
capaciteit op te lossen. Nieuwe termen
als integriteit, integrale veiligheid,
fenomeenonderzoek, proactieve
opsporing, forensische accountancy,
taakstraf, internet, televerhoor,
stelselmatige daders en zelfredzaam-
heid zijn de afgelopen jaren veelvuldig
gebruikt. Natuurlijk zijn er ook termen
die verouderen of termen die
belangrijk leken maar niet of
nauwelijks gebruikt werden. Deze zijn
uit de thesaurus verwijderd of
vervangen door andere termen. Hier
en daar is de schrijfwijze van een
begrip aangepast. Dit alles heeft ertoe
geleid dat een grondige herziening van
de WODC-thesaurus noodzakelijk was.
Hopelijk zal de herziene thesaurus de
komende jaren weer een nuttig
instrument zijn voor de ontsluiting van
de nog steeds groeiende informatie-
stroom rondom het criminaliteits-
vraagstuk. Als extra hulpmiddel is bij
deze uitgave een geografische
thesaurus als bijlage toegevoegd. Deze
thesaurus is oorspronkelijk samenge-
steld door de Centrale Bibliotheek van
het ministerie van justitie en nu in
samenwerking met het WODC
aangepast met behulp van de in
augustus 1996 uitgegeven officiële lijst
van landennamen van de Nederlandse
Taalunie.

Inlichtingen:

Hans van Netburg

tel.: 070-3 70 69 19

e-mail: cnetburg@best-dep.minjus.nl

Bestelwijze:

De WODC-thesaurus 1997 kost f 30,-
per ex.

tel.: 070-3 70 65 54 (mw. A. Eind)

Fax: 070-3 70 79 48

e-mail: aeind@best-dep.minjus.nl

Themanummers Justitiële verkenningen

Regelmatig worden, bij voorbeeld ten
behoefte van het onderwijs, grote
aantallen exemplaren van Justitiële
verkenningen nabesteld. Voor de
bepaling van de oplage is het
wenselijk vroegtijdig op de hoogte te
zijn van de mogelijke vraag. Om die
reden geven wij, onder voorbehoud, de
thema's die de redactie op dit moment
in voorbereiding heeft. Over de inhoud
van de nummers kan met de redactie
contact worden opgenomen. Ook
personen die een bijdrage willen
leveren aan een van de aangekon-
digde nummers worden verzocht
contact op te nemen met de redactie.

JV4, 2002, Mei: Toekomststudies

JV5, 2002, Juni: Diversie en Justitie

JV6, 2002, Juli/augustus: Media en
Justitie

JV7, 2002, September: Onderzoek op
justitieel terrein

Congressen

Kerntaken van de politie

De politie loopt steeds meer aan tegen
de grenzen van haar kunnen.

Gebiedsgebonden politiezorg als
vakinhoudelijk antwoord op de vraag
naar een integraal veiligheidsbeleid
heeft nog maar nauwelijks kunnen
wortelen of de opsporingsdiscussie
steekt weer de kop op. Discussies over
de vraag of de politie niet teveel
doorschiet in haar hulpverleningswerk
worden gevoerd *naast* die over een
adequate aanpak van de georgani-
seerde, internationale en drugs-

criminaliteit. En als de politie niet onder vuur ligt, is het het O.M. dat in de publieke belangstelling staat vanwege het wegzendbeleid van internationale drugskoeriers. Keuzes in waar de verantwoordelijkheid van politie en O.M. ophoudt en die van de politiek begint, worden daarbij angstvallig vermeden, zo lijkt het. De verkiezingen zijn immers in zicht. Dit congres wil de vinger leggen op die zere plek. Waar houdt de taak van de politie op en waar begint die van anderen? Debat: afsluitend debat met Tweede-Kamerleden van de VVD-, PvdA-, D66-, en CDA-fracties.

Datum: 7 mei 2002, 10.00 uur tot 16.00 uur

Plaats: Jaarbeurs te Utrecht

Informatie: Vermande studiedagen.

VN-Vrouwenverdrag en de Nederlandse rechtspraktijk

Het VN-Vrouwenverdrag is bij juristen weinig bekend. Dat is betreurenswaardig, want het verdrag (en de aanbevelingen en landencommentaren van de Verenigde Naties aan de Nederlandse regering) biedt veel aanknopingspunten voor toepassing in individuele (rechts-)zaken, rechtstreeks of door het inlezen van het verdrag in andere normen. Met de inwerkingtreding van het Facultatief Protocol – dat een individueel klachtrecht bevat – zal de betekenis van het verdrag in individuele (rechts-)zaken alleen maar toenemen. In samenwerking met het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten van de Universiteit Utrecht, heeft het Clara Wichmann Instituut een studiedag ontwikkeld om juristen bekend te maken met het VN-Vrouwenverdrag en hen te scholen in de inhoud en praktische toepasbaarheid ervan. Op deze manier kan het VN-Vrouwenverdrag ook in de rechtspraktijk worden gehanteerd. Advocaten en rechters hebben een een troef in handen met het toepassen

van het verdrag in voorkomende zaken of zaken die aan hun oordeel zijn onderworpen. De praktische organisatie van de studiedag wordt gedaan door het Juridisch Post Academisch Onderwijs van de Universiteit Utrecht. Bijzondere aandacht wordt geschonken aan geweld tegen vrouwen en de verhouding van het asiel- en vreemdelingenrecht tot het verdrag. Docenten: mr. drs. Margreet de Boer, senior beleidsmedewerker bij het Clara Wichmann Instituut (dagvoorzitter); prof. mr. Cees Flinterman, hoogleraar rechten van de mens en directeur van het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten, Universiteit Utrecht; mr. Rikki Holtmaat, universitair hoofddocent bij de Faculteit Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, tevens freelance onderzoeker en zelfstandig adviseur; prof. mr. Titia Loenen, hoogleraar juridische vrouwenstudies bij de disciplinegroep Internationaal Sociaal en Economisch Publiekrecht, Universiteit Utrecht; mr. Sarah van Walsum, senior onderzoeker migratierecht, Vrije Universiteit Amsterdam.

Datum: Dinsdag 14 mei 2002, 10.00 – 17.30 uur, Utrecht.

Informatie en aanmelding: Juridisch PAO Utrecht, tel.: 030-2537022 / 7032.

Symposium Intellectuele eigendom en alternatieve geschillenbeslechting

Alternatieve geschillenbeslechting mag zich in een toenemende belangstelling verheugen. Op het gebied van de intellectuele eigendom wordt naast mediation vaak gesproken over gespecialiseerde commissies of colleges die de taak van de rechter kunnen verlichten, door in een voortraject of in plaats van de rechter te adviseren of te beslissen. Tijdens dit symposium komen de voor- en nadelen van bestaande en mogelijk

toekomstige vormen van alternatieve geschillenbeslechting op het gebied van de intellectuele eigendom en aanverwante rechtsgebieden aan de orde. De beslechting van geschillen over domeinnamen zal uitgebreid aan de orde komen, alsmede het functioneren van de reclame code commissie en verschillende pharma reclame commissies. Verder zullen algemene procesrechtelijke kanten van alternatieve geschillenbeslechting worden besproken en wordt aandacht besteed aan het verschijnsel van de court annexed mediation. Op het gebied van het auteursrecht zullen de vaste commissie plagiaat van Buma-Stemra en de wijze van vaststelling van auteursrechttarieven de revu passeren.

Sprekers: prof.mr. W.D.H. Asser, prof.mr. Ch. Gielen, prof.mr. P.B. Hugenholtz, prof.mr. C.J.J.C. van Nispen, mr. R. Orobio de Castro, mr. E.M. Polak, prof.mr. G.A.I. Schuijt, prof.mr. J.H. Spoor, en mr. D.J.G. Visser. Aansluitend zal prof. mr D.W.F. Verkade zijn afscheidsrede uitspreken.

Datum: 28 mei 2002

Plaats: Stadsgehoorzaal, Breestraat 60, Leiden

Informatie: <http://ruljis.leidenuniv.nl/group/jfpa/www/symposiu.htm>

Aanmelden: <http://ruljis.leidenuniv.nl/group/jfpa/www/Downloads/Aanmeldingsformulier.doc>

De Landelijke Strafrechtsdag; interne en externe openbaarheid in strafzaken

Tijdens deze studiedag zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan onderwerpen waarvan de samenhang met de traditionele thema's en dilemma's van openbaarheid onderbelicht is. Wat betekent de openbaarheidsnorm bijvoorbeeld voor consensuele afdoening? Heeft interne openbaarheid betekenis in de executiefase? Welke betekenis komt

aan openbaarheid toe bij de legitimering van het strafproces voor het slachtoffer? De meer traditionele thema's en dilemma's zullen op hun beurt vanuit een minder gangbare invalshoek worden besproken. Welke rol speelt de externe openbaarheid bij de beeldvorming rondom allochtonen? Hoe verhoudt zich de openbaarheid als waarborg voor een eerlijk proces tot openbaarheid als democratische eis? Op de strafrechtsdag zullen deze en andere onderwerpen aan de orde komen tijdens meer algemene plenaire besprekingen en tijdens workshops over een van de specifieke thema's.

Datum: 21 juni 2002

Plaats: Academiegebouw, Domplein, Utrecht

Informatie en inschrijving: tel.

030-2537125 of

mail: wpi@law.uu.nl

10th anniversary conference: Developments in Criminology and Criminal Justice Research

Celebrating its 10th anniversary in 2002, the Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR) organizes a two day international conference on the cutting edge of criminology and criminal justice research. The latest trends in theory development will be discussed in conjunction with new directions for empirical research. Sprekers: Michael Tonry, Institute of Criminology, University of Cambridge, UK: 'Developments in Criminological and Criminal Justice Research'; Gerben Bruinsma, NSCR/University of Leiden, The Netherlands: 'Rethinking Criminological Theories; the Challenge of the New Century'; Alfred Blumstein, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, USA: 'Life course, Interventions and Criminal Careers'; David Weisburd, Faculty of Law, The Hebrew University, Israel: 'Mobility and Distribution of Crime'; Franklin E. Zimring, School of

Law, University of California at Berkeley, USA: 'The Civilian and the Criminal Justice System'; prof. Rolf Loeber, Medical Center, University of Pittsburgh, USA: 'Making up the Balance'. Sessies: (1) 'Spatial behavior of crime; journey to crime', prof. George F. Rengert, Temple University, Philadelphia, USA + to be announced; (2) 'Crime and victimization in community context': Robert Bursik, University of Missouri, St. Louis, USA + to be announced; (3) 'Future foundations of Social Control': to be announced + to be announced; (4) 'The trajectory approach as a contribution to criminological theory': Daniel S. Nagin, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, USA + Willem Koops, Utrecht University, The Netherlands; (5) 'Justification and goals of punishment': to be announced + to be announced; (6) 'International justice': James Sheptycki, University of Durham, UK + to be announced; (7) 'The role of delinquent friends during the life-course': Mark Warr, University of Texas at Austin, USA + to be announced; (8) 'Crime interventions: American/European developments in juvenile delinquency and juvenile justice': Barry C. Feld, Law School, University of Minnesota, Minneapolis, USA + Peter van der Laan, NSCR / Leiden University, The Netherlands; (9) 'Actuarial justice and crime control': Malcolm M. Feeley, University of California, Berkeley, USA + Ybo Buruma, Catholic University Nijmegen, The Netherlands.

Plaats: Leiden, The Netherlands

Organisatie: NSCR

Informatie: NSCR, ConferenceX, P.O. Box 792, 2300 AT Leiden, The Netherlands, e-mail: conferenceX@nscr.nl

12^e Europese Congres over psychologie en recht

Het thema van de conferentie is

'Dangerousness, violence and fear of crime'. Wetenschappers die een bijdrage willen leveren, kunnen hun voorstellen per e-mail indienen voor 30 april 2002 en zullen een antwoord ontvangen uiterlijk 1 juni 2002. De voertaal op het congres is Engels.

Datum: 14 tot 17 september 2002

Plaats: Leuven

Inlichtingen: Secretariaat van het organiserend comité:

Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie K.U. Leuven, H.

Hooverplein 10, B-3000 Leuven, tel.:

+32 16 32 53 00, fax: +32 16 32 54 63,

Email: andrea.onslaw.kuleuven.ac.be

Informatie: Voor meer informatie over het programma, het indienen van congresbijdragen, de lokatie, het wetenschappelijk en organiserend comité, allerhande praktische informatie, enzovoort wordt verwezen naar de regelmatig ge-update website:

<http://www.law.kuleuven.ac.be/psycholaw>

Algemeen
 Strafrecht en strafrechtspleging
 Criminologie
 Gevangeniswezen/tbs
 Jeugdbescherming en -delinquentie
 Slachtofferstudies
 Preventie van criminaliteit

Literatuur-informatie

Van de artikelen die in deze rubriek zijn samengevat, kunnen bij de documentatie-afdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van justitie tegen betaling kopieën worden aangevraagd. Wij attenderen u erop dat volgens art. 16b, lid 1 van de Auteurswet 1912, de kopieën uitsluitend mogen dienen tot eigen oefening, studie of gebruik. Door de documentatie-afdeling worden boeken, tijdschriftartikelen, rapporten en jaarverslagen met betrekking tot bovengenoemde gebieden toegankelijk gemaakt. De documenten die vanaf 1987 zijn verschenen, worden ingevoerd in een geautomatiseerd systeem. Op aanvraag kunnen literatuurlijsten m.b.t. specifieke onderwerpen worden toegestuurd. Boeken en rapporten kunnen te leen worden gevraagd. Tijdschriftartikelen kunnen in beperkte mate tegen vergoeding gekopieerd en toegezonden worden. In beide gevallen kan men zich wenden tot de Informatiedesk van het WODC, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel.: 070-370 65 53 (09.00u.-15.00u.). Email: wodcinfo@wodc.minjust.nl

Algemeen

1

Young, T.M. e.a.

Internal poverty and teen pregnancy
Adolescence, 36^e jaargang, nr. 2, 2001,
 pp. 289-304
 Bevallingen van tieners hebben sterk
 negatieve consequenties voor de

adolescent zelf, voor haar kind en voor de samenleving in het algemeen. In dit artikel beschrijven de auteurs de resultaten van een onderzoek naar de achterliggende factoren van het ontstaan van tienerzwangerschappen. Vanuit de literatuur hanteren zij een drietal hypothesen: tienermeisjes die zwanger raken en zij die dat niet doen, verschillen in de mate waarin zij: een gevoel van controle over hun eigen leven hebben; beschikken over een krachtdadige persoonlijkheid en hun leven sturen door het stellen van doelen en door daaraan met een zekere veerkracht vast te houden; positieve verwachtingen koesteren ten aanzien van onderwijs en een toekomstig beroep. Door een grote steekproef van 1851 zwangere en niet zwangere tienermeisjes met elkaar te matchen naar geboortjaar, geboortemaand en ras en de verwachte predisponerende variabelen vervolgens in een longitudinaal traject te meten, geeft de studie aldus de auteurs een duidelijker beeld van de zwangerschap-voorspellende factoren dan vele voorafgaande onderzoeken. Zij attenderen erop dat de aanwezigheid van een viertal variabelen significant vaker blijkt te leiden tot tienerzwangerschappen: de externe attributie van de controle over het eigen leven, een minder sterke danwel zwakke persoonlijkheid, lage verwachtingen ten aanzien van het onderwijs dat ze volgen of gevolgd hebben en een traditionele inschatting met betrekking tot hun toekomstig beroep.

Met literatuuropgave.

Strafrecht en strafrechtspleging

2

Torry, W.I.

Social change, crime and culture; the defense of provocation

Crime, law and social change, 36e jrg., nr. 3, 2001, pp. 309-325

Het kan voorkomen dat iemand een ander doodt uit woede omdat het slachtoffer hem, zijn familie of cultuur beledigt. De dader verdedigt zich door te verwijzen naar 'culturele dwang': bepaalde opvattingen van zijn cultuur noodzaakten hem zijn toevlucht te nemen tot gewelddadige actie. Zo'n argument is zelden grond voor vrijspraak of wordt zelden gezien als rechtvaardiging. Toch zullen veel rechters het in zekere mate laten meespelen in hun afwegingen. De auteur onderzoekt de ontwikkelingen in de wetgeving m.b.t. deze misdrijven. In zijn analyse gaat het vooral om de overgang van een premoderne naar een postmoderne samenleving en de gevolgen hiervan voor de wijze waarop individuen hun zelfbeeld construeren. Op grond van zijn bespreking van diverse misdrijven signaleert hij in de Anglo-Amerikaanse wetgeving een spanning tussen de premoderne en de postmoderne (of kosmopolitische) visie op persoonlijke identiteit. Deze spanning bemoeilijkt de beantwoording van de vraag of en in welke mate een individu, wanneer hij opgenomen wordt in een voor hem vreemde sociale omgeving, zich heeft geheroriënteerd op andere normen en waarden. Met literatuuropgave.

Criminologie

3

Aromäki, A.S., R.E. Lindman

Alcohol expectancies in convicted rapists and child molesters

Criminal behavior and mental health, 11e jrg., nr. 2, 2001, pp. 94-101

Drinkgewoontes en cognitieve verwachtingen ten aanzien van alcoholgebruik, waardoor mannen vatbaarder kunnen worden voor seksuele agressie, worden in deze

studie onderzocht. Twee groepen van plegers van een seksueel misdrijf worden hierbij onderscheiden. Mannen die waren veroordeeld voor verkrachting van volwassen vrouwen (N=10) werden vergeleken met mannen die waren veroordeeld voor het aanranden van kinderen (N=10). Ook werden er vergelijkingen getrokken met een controlegroep (N=31). De drinkgewoontes werden bepaald aan de hand van eigen beschrijvingen. Het alcoholmisbruik werd in kaart gebracht door middel van de 'Michigan Alcoholism Screening Test' (Selzer, 1971). De cognitieve verwachtingen ten aanzien van het effect van het alcoholgebruik werden vastgesteld met behulp van de 'Alcohol Expectancy Questionnaire' (Brown e.a., 1980). Het blijkt dat bij de meerderheid van de mannen die veroordeeld waren voor verkrachting (70%) en bij slechts één derde van de mannen die veroordeeld waren voor seksuele kindermishandeling een antisociale persoonlijkheidsstoornis kon worden vastgesteld. Bij beide groepen was er sprake van alcoholmisbruik. En de mannen die waren veroordeeld voor verkrachting verwachtten meer positieve effecten van hun alcoholgebruik dan de mannen in de controlegroep. Alleen bij beide groepen daders van een seksueel misdrijf hingen cognitieve verwachtingen ten aanzien van het effect van het alcoholgebruik significant samen met seksuele opwinding en agressie. Tevens hielden deze verwachtingspatronen direct verband met antisociale persoonlijkheidskenmerken. Met literatuuropgave.

4

Barbaree, H.E. e.a.

Evaluating the predictive accuracy of six risk assessment instruments for adult sex offenders

Criminal justice and behavior, 28^e jrg., nr. 4, 2001, pp. 490-521

Justitiële- en reclasseringsautoriteiten hebben de laatste jaren toenemende behoefte aan instrumenten, waarmee de kans op recidive van zedendelinquenten betrouwbaar voorspeld kan worden. Inmiddels zijn er vele instrumenten ontwikkeld, maar slechts een beperkt aantal blijkt op hun werking te zijn getoetst. In dit artikel beschrijven de auteurs de resultaten van een empirische studie naar het effectief voorspellend gehalte van een zestal op het risico van recidive gerichte instrumenten. Het gaat hierbij om vijf voorspellers, die uit objectieve variabelen worden samengesteld en om een instrument dat werkt met subjectieve waarnemingen. De onderzoekpopulatie bestond uit 215 zedendelinquenten, die tijdens hun detentie in de Warkworth Penitentiary en hun behandeling in de bijbehorende Sexual Behaviour Clinic werden 'gescoord' op de verschillende instrumenten. Ze werden gevolgd tot gemiddeld 4,5 jaar na hun ontslag uit de gevangenis. Door vergelijking van de feitelijke recidive met de jaren tevoren voorspelde terugval, komen de onderzoekers tot de conclusie dat noch de subjectieve benadering, noch de objectieve - behoudens met betrekking tot algemene recidive - leidt tot een statistisch significante voorspelling van seksuele delicten. De studie ondersteunt wel een duidelijke voorkeur voor de objectieve instrumenten. Echter, zo zeggen de onderzoekers, er zullen nieuwe of aangepaste instrumenten ontwikkeld moeten worden. En hiervan dient in elk geval de doelmatigheid voortdurend te worden geëvalueerd. Met literaturopgave.

5

Burman, M.J. e.a.

Researching girls and violence; facing the dilemmas of fieldwork

The British journal of criminology, 41^e jrg., nr. 3, 2001, pp. 443-459

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de opvattingen van en ervaringen met geweld van tienermeisjes in Schotland. Het gaat echter niet over de resultaten van dat onderzoek, maar over de methodologische en analytische moeilijkheden die de onderzoeksters zoal zijn tegengekomen. Het onderzoeken van de manier waarop meisjes geweld conceptualiseren, ervaren en toepassen, doet een aantal dilemma's ontstaan die deels te maken hebben met de gevoelige aard van het onderwerp en met de leeftijd en het geslacht van de onderzoeksgroep. Bij het beschrijven en bespreken van die dilemma's gaan de onderzoeksters uit van de feministische discussies over objectiviteit, de rol van de onderzoeker en machtsrelaties bij de 'productie' van kennis en bij de weergave van kennis. Volgens de onderzoeksters is het onderzoek sterker geworden doordat zij zich door de complexiteit van deze materie hebben moeten heenworstelen.

Met literaturopgave.

6

Harris, G.T., M.E. Rice e.a.

The roles of psychopathy, neurodevelopmental insults, and antisocial parenting

Criminal justice and behavior, 28^e jrg., 2001, pp. 402-426

In dit artikel doen de auteurs verslag van een onderzoek naar de mate waarin neurologische stoornissen, psychopathologieën en het opgroeien met anti-sociale ouders van invloed zijn op het ontstaan van geweldscriminaliteit bij mannen. Uit het onderzoek blijkt dat zowel de aanwezigheid van

neurologische stoornissen als de aanwezigheid van een psychopathologie direct en onafhankelijk van elkaar van invloed zijn op het ontstaan van gewelddadig crimineel gedrag. Voor de derde factor - het opgroeien met anti-sociale ouders - kon geen direct verband worden gevonden met het optreden van gewelddadig crimineel geweld. Wel bestaat er volgens de onderzoekers een verband met het opgroeien met anti-sociale ouders en de ontwikkeling van neurologische stoornissen of een psychopathologie. De resultaten van het onderzoek plaatst de oorzaken voor het ontstaan van gewelddadig crimineel gedrag in een ontwikkelingsperspectief: deze liggen zowel in vroege neurologische stoornissen als in een vroegtijdige ontwikkeling van psychopathologie.

7

Karstedt, S.

Comparing cultures, comparing crime; challenges, prospects and problems for a global criminology

Crime, law and social change, 36e jrg., nr. 3, 2001, pp. 285-308

Door de globalisering zullen de contacten, en misschien ook de conflicten, tussen culturen intensiever worden dan ooit eerder in de geschiedenis, meent de auteur. Door de stroom van migranten over de wereld, en door het wereldwijd zakendoen en consumeren zullen we nieuwe ervaringen opdoen van zowel de verschillen tussen culturen als van hun gemeenschappelijke basis. Net zoals in de andere sociale wetenschappen heeft ook in de criminologie het concept 'cultuur' zijn intrede gedaan. Westerse criminologen verwonderen zich er bijvoorbeeld over dat in veel Aziatische landen het ontstaan van een moderne, welvarende samenleving gepaard gaat met een laag criminaliteitscijfer. Aziatische criminologen waarschuwen juist voor

de invloed van de westerse cultuur die een stijging van de criminaliteit met zich mee kan brengen. De culturele vormen van sociale controle in Azië en het Westen worden over en weer bestudeerd en overgenomen. Dit soort vergelijkingen tussen culturen zullen zorgen voor nieuwe inzichten en nieuwe theorieën. Steeds zal de vraag zijn wat we kunnen leren van verschillen en overeenkomsten tussen culturen. Je kunt je afvragen of de bestaande 'algemene misdaadtheorieën' en strafrechtspraktijken na intensieve interculturele vergelijking overeind zullen blijven. Met literaturopgave.

8

Liebling, A., B. Stanko

Allegiance and ambivalence; some dilemmas in researching disorder and violence

The British journal of criminology, 41e jrg., nr. 3, 2001, pp. 421-430

Dit artikel is gewijd aan de problemen en dilemma's die onderzoekers ondervinden wanneer zij onderzoek doen naar geweld. De auteurs menen dat die problemen onvermijdelijk verbonden zijn aan dit type onderzoek. Ze hebben betrekking op het gegoochel met de emotionele reacties die het onderwerp oproept, met de gevoelens van ambivalentie en solidariteit tegenover degenen die onderzocht worden en met het ontdekken wat de beste manier is om te begrijpen wat geweld is zonder de eigen veiligheid van de onderzoekers in gevaar te brengen. De auteurs hebben pas ontdekt dat maar weinig onderzoekers deze gevoelens met elkaar delen. Ook wordt weinig gepraat over het feit dat bij de analyse van controversiële gegevens de politieke overtuigingen van de onderzoekers worden versterkt of juist verzwakt en dat dit invloed heeft op hun theorievorming. Door hierover na

te denken, kan een discussie op gang komen over methoden en criminologie, die je normaal gesproken weinig tegenkomt in wetenschappelijke publicaties. Het kan ook bijdragen aan de ontwikkeling van minder traditionele benaderingen van misdaad en geweld, wat de auteurs zouden toejuichen.

Met literatuuropgave.

9

Lowenkamp, C.T., A.M. Holsinger e.a.

Risk/need assessment, offender classification and the role of childhood abuse

Criminal justice and behavior, 28e jrg., nr. 5, 2001, pp. 543-563

In de loop der tijd zijn er diverse meetmethoden ontwikkeld om te voorspellen in hoeverre een individu gevaar loopt af te glijden naar criminaliteit. Een van deze instrumenten is de LSI-R, de Level of Service Inventory-Revised. Critici wijzen op het feit dat het instrument niet de invloed meet van fysiek en seksueel misbruik in de kindertijd. Een ander punt van kritiek is dat het instrument minder geschikt is voor vrouwelijke delinquenten. Gebruik makend van een onderzoeksgroep van 442 regel-overtreders (317 mannen en 125 vrouwen) bestuderen de auteurs: de validiteit van de LSI-R voor mannen en vrouwen; en de samenhang tussen misbruik in de kindertijd, de LSI-R en recidive. De gemiddelde leeftijd was dertig jaar. De auteurs concluderen op basis van hun multivariate analyse dat het instrument risico's meet op een valide wijze zowel voor vrouwen als voor mannen. Ook blijkt dat misbruik geen significant effect heeft op het criminaliteitsrisico, ook niet op het risico van recidive.

Met literatuuropgave.

10

Moran, J.

Democratic transitions and forms of corruption

Crime, law and social change, 36e jrg., nr. 4, 2001, pp. 379-393

In dit artikel gaat de auteur in op het verband tussen democratiseringsprocessen en het ontstaan van corruptie. Vanuit het idee dat elke overgang naar een democratisch staatsvorm een voedingsbodan kan vormen voor corruptie, analyseert de auteur de relaties tussen democratisering en corruptie. Zijn stelling is niet zozeer dat democratisering corruptie veroorzaakt, maar dat democratisering veelal een complexe politiek-bestuurlijke omgeving creëert die stimulerend kan zijn voor de ontwikkeling van vormen van criminaliteit en corruptie. Deze stelling bekritiseert de gangbare opvatting dat democratisering een oplossing biedt voor het tegengaan van corruptie. De auteur beargumenteert dat het verschijnsel democratisering een complex fenomeen is, met onvoorstelbare effecten. Om tenslotte een concreet voorbeeld te noemen: de snelle ontwikkeling van politieke elites, die in hun strijd om de macht behoefte hebben aan financiële middelen, kan leiden tot ongewenste politieke beïnvloeding van geldschietters (steekpenningen).

11

Winlow, S., D. Hobbs e.a.

Get ready to duck; bouncers and the realities of ethnographic research on violent groups

British journal of criminology, 41e jrg., nr. 3, 2001, pp. 536-548

De auteurs willen met hun studie over uitsmijters - een beroepsgroep die vaak wordt geconfronteerd met geweld - enkele pragmatische en ethische thema's bestuderen die samengaan met ethnografisch onderzoek naar

geweld. Een van hen was vroeger in zijn studententijd zelf uitsmijter geweest. Hij was het die de participerende observaties deed door zich voor te doen als uitsmijter en zich te posteren bij de uitgang van een uitgaansgelegenheid. Vóór alles was het voor hem van belang in alle opzichten op zijn collega's te lijken, wat neerkomt op het demonstratief cultiveren van een hypermasculiene persona en dito cultuur. Geweld blijkt een belangrijk aspect te zijn van die cultuur en ook van de zelfidentiteit van de uitsmijter. Van dat gegeven wordt in het artikel op soms schokkende wijze verslag gedaan. De auteurs vinden het niet realistisch dat ethnografen - als het gaat om het willen begrijpen van complexe interacties binnen sociale werelden -, zich hierbij conformeren aan formele, ethische, academische codes. (Binnen die werelden is vaak weinig erkenning voor die codes te vinden). Dat betekent niet dat de ethnografie inherent onethisch is. Belangrijk is dat de morele gedragsregels van de onderzochte culturen niet al te scherp mogen contrasteren met de eigen waarden. Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen/tbs

12

Brochu, S., L. Guyon e.a.

Trajectoires de délinquance et de consommation de substances chez des hommes et des femmes en détention Canadian journal of criminology, 43e jrg., nr. 2, 2001, pp. 173-201

Er zitten meer drugsverslaafden in gevangenis dan in afkickcentra. Met de toename van het aantal verslaafde gedetineerden wordt het beheersen van de drugsconsumptie voor een groot deel van de gevangenispopulatie realiteit. Voor een juiste interventie is een gedegen

kennis van de ontwikkeling en de acquisitie van drugsafhankelijkheid en criminele gewoonten noodzakelijk. In dit artikel wordt het verband tussen drugsgebruik en het ontwikkelen van criminele gewoonten van mannelijke en vrouwelijke gevangenen vergeleken. De resultaten tonen aan dat deze twee wegen verschillen. Drugsverslaving en delinquentie zijn gelijk bij verslaafde en niet-verslaafde mannen, terwijl afhankelijkheid en delinquentie eerder ontstaan bij verslaafde dan bij niet-verslaafde vrouwen. Ook is de tendens dat mannelijke verslaafden eerder delinquent worden dan vrouwelijke verslaafden. Tenslotte nemen de auteurs de relatie tussen drugs en criminaliteit nader onder de loep. Met literatuuropgave.

13

Sutton, J.R.

Imprisonment and social classification in five common-law democracies, 1955-1985

American journal of sociology, 106e jrg., nr. 2, 2000, pp. 350-386

Volgens de auteur hebben theoretische en methodologische beperkingen een adequate verklaring van trends in gevangenneming in de weg gestaan. Veel studies beperken zich tot een enkel land of tot wat bekend staat als de Rusche-Kirchheimer hypothese (het zogeheten 'arbeidssurplus-effect'). Zijn onderzoek strekt zich uit over vijf landen (Australië, Canada, Nieuw Zeeland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) en de periode 1955-1985. Zijn theoretische noties verwijzen naar nationale institutionele kenmerken, moreel-politieke overwegingen m.b.t. straffen en parlementaire krachtsverhoudingen tussen linkse en rechtse partijen. Andere variabelen hebben betrekking op scholing, militaire diensttijd en demografische en economische

ontwikkelingen. Zijn hypothesen toetst de auteur met regressietechnieken. Hij concludeert dat zijn theoretisch perspectief wordt ondersteund: de groei van het aantal gevangenen wordt niet alleen bepaald door stijging van criminaliteit en werkloosheid; ook het niveau van de sociale voorzieningen en de macht van rechtse partijen zijn van invloed.

Met literatuuropgave.

Jeugdbescherming en -delinquentie

14

Benda, B.B., R.F. Corwyn

Recidivism among adolescent serious offenders; prediction of entry into the correctional system for adults

Criminal justice and behavior, 28e jrg., nr. 5, 2001, pp. 588-610

De auteurs zijn geïnteresseerd in de factoren die leiden tot recidive en herintreding in het correctioneel systeem. Bij hun onderzoek ging het om 414 17-jarige delinquenten vrijgelaten uit jeugdgevangenen in Arkansas. Dit aantal komt overeen met circa 90% van alle delinquenten die tussen 1993 en 1996 hadden meegedaan met het mede op reïntegratie gerichte Serious Offender Program. De respondenten waren twee jaar voordat het onderzoek van start ging vrijgelaten. Psychologische variabelen werden gemeten met een groot aantal technieken o.a. de Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI), de Jesness Inventory en de Carlson Psychological Survey. Met logistieke regressie legden de auteurs de twee belangrijkste voorspellende variabelen bloot. Dit zijn eerdere vrijheidsbeneming en de leeftijd waarop begonnen wordt met regelovertreiding. Maar ook lidmaatschap van een bende, de leeftijd waarop begonnen wordt met drugs of alcohol en de MMPI-score zijn

belangrijk. De auteurs benadrukken dat gerechtelijke beslissingen nooit genomen mogen worden op basis van alléén psychologische meetmethoden voor het bepalen van het recidiverisico. Met literatuuropgave.

15

Gretton, H.M., M. McBride e.a.

Psychopathy and recidivism in adolescent sex offenders

Criminal justice and behavior, 28e jrg., nr. 4, 2001, pp. 427-449

Psychopathie, zoals vastgesteld d.m.v. de Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R, Hare 1991), is één van de belangrijkste factoren gebleken voor het begrijpen en voorspellen van crimineel gedrag bij volwassenen. Dit geldt ook voor seksuele misdrijven. Met deze studie willen de onderzoekers nagaan of psychopathie ook een risicofactor is bij een onderzoeksgroep bestaande uit adolescenten, die een behandelingsprogramma voor plegers van een seksueel misdrijf hadden doorlopen. Aan het onderzoek namen 220 mannelijke adolescenten deel, in de leeftijd van 12 tot 18 jaar, die een seksueel delict hadden gepleegd. Aan de hand van extensieve gegevens uit verschillende dossiers werd bepaald hoe de adolescenten scoorden op de jongerenversie van de 'PCL-R' (PCL: YV). De onderzoekers legden aanklachten en beschuldigingen vast gedurende gemiddeld 55 maanden nadat de adolescenten het behandelingsprogramma hadden afgesloten. De 'PCL:YV' bleek positief en significant gerelateerd te zijn aan het totale aantal, de gewelddadige én de niet-gewelddadige recidivecijfers. Daders met een hoge 'PCL:YV'-score én met fallometrisch bewijs van afwijkende seksuele prikkeling vóór hun behandeling, liepen een groot risico op recidive in algemene zin. Uit de resultaten kan worden opgemaakt dat psychopathie bij adolescentie

misdadigers min of meer dezelfde gevolgen heeft als bij volwassen wetsovertreders.

Met literatuuropgave.

16

Haynie, D.L.

Delinquent peers revisited; does network structure matter?

American journal of sociology, 106e jrg., nr. 4, 2001, pp. 1013-1057

Sinds de dagen van Sutherland is in de criminologie veel aandacht besteed aan de relatie tussen het hebben van delinquente vrienden en het eigen delinquente gedrag. In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de vraag of structurele eigenschappen van het netwerk van vrienden invloed heeft op die relatie. Dat blijkt zo te zijn. Zoals verwacht, is de delinquentie van vrienden gerelateerd aan de eigen delinquentie van adolescenten. Maar structurele eigenschappen zoals de dichtheid van het netwerk en de al dan niet centrale plaats die iemand inneemt in dat netwerk versterken die relatie. Vooral de netwerkdichtheid is een belangrijke component van het verband tussen delinquentie van vrienden en eigen delinquentie. Dat wil zeggen: hoe sterker de samenhang tussen de individuen die een netwerk van vrienden vormen, des te sterker de relatie tussen de delinquentie van dat netwerk en de eigen delinquentie. Met literatuuropgave.

17

Latimer, J.

A meta-analytic examination of youth delinquency, family treatment, and recidivism

Canadian journal of criminology, 43e jrg., nr. 2, 2001, pp. 237-254

Dit artikel beschrijft de relatie tussen jeugddelinquentie, familie-interventie en recidive met behulp van een meta-analyse van de bestaande

literatuur. In het bijzonder wordt de invloed onderzocht van het betrekken van families bij de behandeling van jonge delinquenten door middel van experimenteel onderzoek (n=35), gebruik makend van controle/vergelijkende groepen. In het algemeen bleek behandeling waarbij de familie was betrokken recidive onder jeugdige delinquenten significant te reduceren, vergeleken met de traditionele antwoorden op jeugdcriminaliteit, waarbij geen familie was betrokken. Methodologie bleek echter een belangrijke determinant voor recidive, in die zin dat een minder rigoreuze experimentele aanpak belangrijke lagere recidivecijfers te zien gaf, vergeleken met de meer rigoreuze aanpak. In feite toonde deze studie aan dat de meest rigoreuze methoden geen effect van de behandeling te zien gaven. Er lijkt een verband te bestaan tussen 'hoe wij evalueren' en 'wat werkt' in het onderzoek naar correctionele behandelingswijzen. De auteur beveelt derhalve nader onderzoek aan, waarbij gebruik dient te worden gemaakt van nog meer literatuur. Met literatuuropgave.

18

Levy, K.S.C.

The relationship between adolescent attitudes towards authority, self-concept, and delinquency

Adolescence, 36e jrg., nr. 142, 2001, pp. 333-346

Op het moment dat kinderen in de pubertijd komen en hun logisch en abstract denken zich gaat ontwikkelen, krijgen zij de neiging om de tot dan toe aanvaarde autoriteit van volwassenen ter discussie te stellen. Ook ondergaan adolescenten gedragsveranderingen, waarbij ze de grenzen van de nieuwe rolpatronen tussen ouders en zichzelf gaan verkennen. In de Westerse landen is er

de afgelopen jaren veel onderzoek verricht naar de wijze waarop jongeren en volwassenen aankijken tegen het begrip autoriteit. In deze studie richt de onderzoeker zich op de houding t.o.v. institutionele autoriteiten van drie onderscheiden groepen adolescenten: niet-delinquenten; delinquenten die niet verbleven in een correctionele instelling (samen $N=365$) en; delinquenten die hierin wél verbleven ($N=54$). Aan de onderzoeksgroepen werden verschillende beoordelings-schalen voorgelegd t.a.v. delinquent gedrag, institutionele autoriteiten en de eigen persoon. Er werd verondersteld dat de scores op de laatste twee schalen het hoogst zouden zijn bij de niet-delinquenten en het laagst bij de delinquenten die verbleven in een correctionele instelling. Na analyse van de scores op de beoordelingsschalen kan in z'n algemeenheid worden geconcludeerd dat de houding van de adolescenten t.o.v. ouders, leraren, politie en andere wetshandhavers positief was. Wel stonden de niet-delinquenten hier positiever tegenover dan de delinquente adolescenten. Met literatuuropgave.

Slachtofferstudies

19

Sheridan, L., G.M. Davis

Violence and the prior victim-stalker relationship

Criminal behavior and mental health, 11e jrg., nr. 2, 2001, pp. 102-116
Uit eerder onderzoek kan worden opgemaakt dat 'stalkers' die ex-partners zijn, vaker gewelddadig optreden tegen hun slachtoffers dan bekende of onbekende 'stalkers'. De auteurs geven hiervan een uitgebreid overzicht. In dit onderzoek, verricht in Groot-Brittannië, werden de gegevens geanalyseerd van 95 individuen (87 vrouwen, 7 mannen en één echtpaar)

die zich tot het 'Suzy Lamplugh Trust' in Londen hadden gericht, omdat zij in ernstige mate lastiggevallen werden. Deze slachtoffers werden onderverdeeld in drie categorieën: ex-geliefden, bekenden van vroeger en vreemden van de 'stalker'. Uit analyse van de antwoorden die de slachtoffers gaven op een vragenlijst, blijkt dat indien de 'stalker' een ex-partner was, er meer agressie werd gebruikt. Ook vertoonden deze ex-partners vaker opdringerig gedrag en bedreigden en mishandelden zij ook derden. Onbekende 'stalkers' werden significant vaker dan ex-partners veroordeeld voor misdrijven die verband hielden met 'stalking'. Het blijkt ook dat zij vaak werden geholpen door familie en vrienden bij hun acties. Uit de onderzoeksresultaten kan tevens worden opgemaakt dat personen die ernstig en hinderlijk worden lastiggevallen een verhoogd risico lopen op gewelddadige mishandeling. Alle subtypen tezamen genomen, was er bij 40% van de respondenten sprake van fysiek geweld, inclusief poging tot moord, seksuele mishandeling of een combinatie hiervan. Met literatuuropgave.

Preventie van criminaliteit

20

Erb, M., R. Hodgins e.a.

Homocide and schizofrenia; maybe treatment does have a preventive effect
Criminal behaviour and mental health, 11e jrg., nr. 1, 2001, pp. 6-26
Vanaf zo'n dertig jaar geleden wijzigde in vele Westerse landen het beleid inzake de behandeling van schizofreniepatiënten van hospitalisering naar geestelijke gezondheidszorg in de vrije samenleving. Hoewel het percentage plegers van levensdelicten onder schizofreniepatiënten enkele malen hoger ligt dan bij mensen die niet aan

deze ziekte lijden, blijkt uit een literatuurstudie die de auteurs van dit artikel hebben verricht dat er over het algemeen geen statistisch significant verschil in aantal gewelds- en levensdelicten bestaat tussen destijds geïnstitutionaliseerde patiënten en patiënten die nu 'onder de mensen leven'. Waar het gaat om de beoordeling van de invloed van vele achterliggende factoren en kenmerken, wijzen de auteurs op de beperkte diepgang van een aantal recente studies over dit onderwerp. Zij rapporteren een eigen onderzoek naar de prevalentie van levensdelicten bij twee groepen van schizofreniepatiënten in de Bondsrepubliek Duitsland (1955 tot 1964) en in de deelstaat Hessen (1992 tot 1996). Aan de hand van een hoofdingdeling naar cultureel geïntegreerde en niet-geïntegreerde ouders hebben zij de specifieke invloed onderzocht van een groot aantal variabelen in de omstandigheden van de daad en de kenmerken van de dader. De analyse brengt factoren aan het licht, die een aantoonbare impact hebben op het plegen van levensdelicten. Zo blijkt een verhoogd risico meetbaar bij niet-cultureel geïntegreerde schizofreniepatiënten met een gewelddadig verleden, met negatieve attitudes ten aanzien van geestelijke gezondheidszorg, met ernstige alcohol- en drugspatronen en met serieuze relatieproblemen. Auteurs doen de aanbeveling om gespecialiseerde preventieprogramma's te ontwikkelen voor de aldus door hen geïdentificeerde doelgroepen. Met literatuuropgave.

Criminal justice and behavior, 28e jrg., nr. 5, 2001, pp. 564-588
 Verscheidene op grote schaal uitgevoerde meta-analytische onderzoeken (bijvoorbeeld Andrews e.a., 1990; Lipsey & Wilson, 1998; Lipton, Person e.a., 1997; Redondo, Sánchez-Meca e.a., 1999) geven een duidelijke indicatie dat het mogelijk is door bepaalde behandelmethoden recidive te reduceren. Op grond van deze onderzoeken bestaat er thans op brede schaal consensus over het feit dat deze kunnen leiden tot significante reducties van de recidivecijfers. Een belangrijk aspect is dat het zich concentreren op criminogene behoeften en behandelmethoden die gericht zijn op het helpen van ouders hen cognitieve probleemoplossende vaardigheden bijbrengen. In dit artikel wordt een speciaal ontworpen groepsprogramma beschreven, dat hierop is gebaseerd. Het onderzoek vond plaats in dienstencentra onder voorwaardelijk veroordeelden in het Verenigd Koninkrijk. In dit voorlopig rapport worden de uitkomsten op korte termijn besproken bij een groep ouders (n=220) die het programma volledig hadden afgemaakt. De resultaten geven aan dat deelname aan een op de dader georiënteerd probleemoplossingsprogramma de houding ten opzichte van criminaliteit en hun gevoel van eigenwaarde in positieve zin beïnvloedt. Voor effecten op de langere termijn is nader onderzoek in de toekomst noodzakelijk. Met literatuuropgave.

21

McGuire, J., R. Hatcher

Offense-focused problem solving

Onderstaande publicaties kunnen te
leen worden aangevraagd bij het
Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum, Koninginne-
gracht 19, Den Haag,
email: aeind@best-dep.minjus.nl;
tel.: 070-3 70 65 54/3.

Almelo, L. van

*Ik heb toch niets te verbergen;
privacy-bescherming in het informatie-
tijdperk*

Den Haag, Sdu, 2001

Bulk, P.

*Privacy en veiligheid in balans? Een
empirisch onderzoek naar de
uitwisseling van persoonsgegevens
tussen lokale partners in veiligheid*
Dordrecht: Stichting Maatschappij
Veiligheid en Politie (SMVP), 2002

Clancy, A., M. Hough e.a.

*Crime, policing and justice: the
experience of ethnic minorities: findings
from the 2000 British Crime Survey*
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Gunther Moor, L. (red.)

*Rechtvaardigheid en barmhartigheid;
verslag van een conferentie en
expertmeeting gehouden ter
gelegenheid van de publicatie "Frans
Denkers' moreel kompas van de politie"
op 18 mei 2001 te Amsterdam*

Dordrecht, Stichting Maatschappij
Veiligheid en Politie (SMVP), 2001

Harrington, V., P. Mayhew

Mobile phone theft
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Moran, P., A. Hagell

*Intervening to prevent antisocial
personality disorder; a scoping review*
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Oude Vrielink, M.J.

*Geschildprocessen over geluïshinder van
buren; een onderzoek naar de keuze
van geschilgedrag en de uitkomsten die
hiermee worden nagestreefd*
Enschede, Twente University Press,
2001 (diss.)

Pearson, G., D. Hobbs e.a.

Middle market drug distribution
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Ramsay, M., P. Baker e.a.

*Drug misuse declared in 2000; results
from the British Crime Survey*
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Sattar, G.

*Rates and causes of death among
prisoners and offenders under
community supervision*
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Veeris, J.P. (voorz.)

*Nèt loka falta: ontbrekende schakels:
missing links; advies inzake de aanpak
van de criminaliteitsproblematiek onder
Antillianen in Nederland Adviescommis-
sie Antilliaans Medeburgerschap in
Nederland*
Den Haag, 2001

Webster, R., C. Hedderman e.a.

*Building bridges to employment for
prisoners*
London, Home Office, Research,
Development and Statistics Director-
ate, 2001

Wiersinga, H.C.

*Nuance in benadering; culturele
factoren in het strafproces*
Den Haag, Boom Juridische Uitgevers,
2002 (diss.)

De WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden
te informeren over de onderzoeksre-
sultaten van het WODC wordt een

beperkte oplage van de rapporten kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het ministerie van Justitie. Dit gebeurt aan de hand van een verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp van het rapport opgesteld wordt. De rapporten in de reeks Onderzoek en Beleid (O&B) zijn tot en met nr. 161 uitgegeven door Gouda Quint BV en zijn voor belangstellenden, die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, te bestellen bij Gouda Quint BV, postbus 23, 7400 GA Deventer, telefoon: 0570-63 31 55. Een complete lijst van de WODC-rapporten is te vinden op de WODC-Internetsite (www.wodc.nl). Daar zijn ook de uitgebreide samenvattingen te vinden van alle vanaf 1997 verschenen WODC-rapporten. Volledige teksten van de rapporten (vanaf 1999) zullen met terugwerkende kracht op de WODC-site beschikbaar komen. Hieronder volgen de titelbeschrijvingen van de in 2000, 2001 en 2002 verschenen rapporten.

Onderzoek en Beleid

Heiden-Attema, N. van der, M.W. Bol

Moeilijke jeugd; risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicjongeren

2000, O&B nr. 183

Bunt, H.G., van de, J.M. Nelen (red.)

De toekomst van de bijzondere opsporingsdiensten

2000, O&B nr. 184

Eshuis, R.J.J., N. Dijkhoff

Nevenfuncties zittende magistratuur

2000, O&B 185

Leuw, Ed., L.L. Motiuk (bijdragen van); inleiding van H.J.C. van Marle *Toezicht op seksuele geweldplegers na invrijheidstelling – Safe reintegration of sexual offenders*

2000, O&B 186

Kesteren, J. van, P. Mayhew en P. Nieuwebeerta

Criminal Victimisation in Seventeen Industrialised Countries; key findings from the 2000 International Crime Victims Survey

2000, O&B, nr. 187

Vervaele, J.A.E., A.H. Klip (red.), A.J. Berg, N.M. Dane, O.J.D.M.L. Jansen

Administratieve en strafrechtelijke samenwerking inzake fraudebestrijding tussen justitiële en bestuurlijke instanties van de EU-lidstaten

2000, O&B, nr. 188

Huls, F.W.M., M.M. Schreuders, M.H. Ter Horst-van Breukelen, F.P. van Tulder (red.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2000; ontwikkelingen en samenhangen

2001, O&B, nr. 189

Jungmann, N., E. Niemeijer, M.J. ter Voert

Van schuld naar schone lei; evaluatie Wet Schuldsanering natuurlijke personen

2001, O&B, nr. 190

Leuw, Ed. en N. Mertens

Evaluatie beginselenwet Tbs/wet Fokkens

2001, O&B nr. 191

Huibregts, G.L.A.M., F.P. van Tulder, D.E.G. Moolenaar

Model van justitiële jeugdvoorzienigen voor prognose en capaciteit

2001, O&B192

Kruissink, M., C. Verwers

Het nieuwe jeugdstrafrecht; vijf jaar ervaring in de praktijk

O&B193, 2001

Verrest, P.A.M.

Ter vergelijking; een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken

O&B194, 2001

Onderzoeksnotities**Beenackers, E.Th.M.**

Effectiviteit van sanctieprogramma's: bouwstenen voor een toesingskader; een literatuurstudie

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 2000

Bijleveld, C., A. Taselaar

Motieven van asielzoekers om naar Nederland te komen; verslag van een expert meeting

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 2000

Verrest, P.A.M.

De sturing en controle van de politie in het Franse en Nederlandse vooronderzoek in strafzaken

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 2000

Eshuis, R.J.J., M.N. van Es

Werklast versnelling handelszaken

WODC, Onderzoeksnotities nr. 4, 2000

Meijer, B.G.

Cameratoezicht in het publieke domein in EU-landen

WODC, Onderzoeksnotities nr. 5, 2000

Heiden-Attema, N. van der, B.S.J. Wartna

Recidive na een verblijf in een JBI; een vervolgstudie naar de geregistreeerde criminaliteit onder jongeren die werden opgenomen in een justitiële behandel-inrichting

WODC, Onderzoeksnotities nr. 6, 2000

Breugel, A.M.M. van, L. Boendermaker

Eisen in jeugdzaken; een inventarisatie van meningen over de 'requireerichtlijn in kinderzaken'

WODC, Onderzoeksnotities nr. 7, 2000

Baas, N.J.

Rekrutering en (permanente) educatie van de zittende magistratuur in vijf landen; een internationale verkenning

WODC, Onderzoeksnotities nr. 8, 2000

Heiden-Attema, N. van der, B.S.J. Wartna

Recidive na een strafrechtelijke maatregel; een studie naar de geregistreeerde criminaliteit onder jongeren met een pibb, een jeugd-tbr of een pij

WODC, Onderzoeksnotities nr. 9, 2000

Beenackers, E.M.Th.

Effectiviteit van sanctieprogramma's: op zoek naar interventies die werken; met name bij zeden- en gewelds-delinquenten en delinquenten met cognitieve tekorten - een literatuuron-derzoek

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 2001

Heide, W. van der, D.E.G. Moole-naar, F.P. van Tulder

Prognose van de sanctiecapaciteit 2000-2005

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 2001

Kruissink, M. en A.A.M. Essers

Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit; periode 1980-1999

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 2001

Moolenaar, D.E.G.

Tussen uitspraak en detentie; een verklaring voor het verschil tussen twee methoden om de behoefte aan sanctiecapaciteit te meten

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 4, 2001

Bernasco, W.

Trajectvorming in en rond de justitiële jeugdinrichtingen

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 5, 2001

Baas, N.

Probleemouders, probleemkinderen?

Een literatuurstudie van transgenerationale overdracht van problemen die tot kinderschermingsmaatregelen (kunnen) leiden

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 6, 2001

Beke, B.M.W.A., W.J.M. de Haan, G.J. Terlouw

Geweld verteld; daders, slachtoffers en getuigen over 'geweld op straat'

WODC, Onderzoeksnotities, nr. 7, 2001

Smit, P.R., S. van der Zee, W. van der Heide, F. Heide

Moord en doodslag in 1998

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 8, 2001

Ginkel, E.C. van

Telling beslag op zeeschepen in

Nederland en de omliggende landen

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 1, 2002

Jacobs, M.J.G., A.A.M. Essers, R.F. Meijer

Daderprofielen van autodiefstal; een

vooronderzoek met behulp van de

WODC-Strafrechtmonitor en het

Herkenningsdienstsysteem

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 2, 2002

Gebruik persoonsgegevens

Kluwer BV legt de gegevens van abonnees vast voor de uitvoering van de (abonnements-overeenkomst). De gegevens kunnen door Kluwer, of zorgvuldig geselecteerde derden, worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten. Indien u hier bezwaar tegen heeft, kunt u contact met ons opnemen.

Leveringsvoorwaarden

Op alle uitgaven van Kluwer zijn de algemene leveringsvoorwaarden van toepassing. Deze kunt u lezen op www.kluwer.nl of opvragen via tel.: 0570-673449.

Auteursrecht voorbehouden.

Behoudens uitzondering door de Wet gesteld, mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht c.q. de uitgever van deze uitgave, door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden veelvoudig en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. Het verlenen van toestemming tot publikatie in dit tijdschrift houdt in:

1. dat de auteur de uitgever machtigt om de door derden verschuldigde vergoeding voor kopiëren conform artikel 17, lid 2, Auteurswet 1912 en het KB van 20 juni 1974, Staatsblad 351 ex artikel 16B 1912 te doen geldend maken door en overeenkomstig de statuten en reglementen van de Stichting Reprorecht te Amsterdam.
2. dat de auteur de Uitgever machtigt om zijn rechten ex artikel 16 sub A ten vierde Auteurswet 1912 (bloemlezingen) geldend te maken volgens dezelfde beginselen als die van de Stichting Reprorecht. Een en ander behoudens uitdrukkelijk voorbehoud zijdens de auteur.